

PEDAGOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**BAROKNÍ LYSÁ NAD LABEM A JEJÍ VYUŽITÍ VE VÝCHOVNĚ
VZDĚLÁVACÍM PROJEKTU NA DRUHÉM STUPNI ZÁKLADNÍ ŠKOLY.**

The Baroque era in Lysá nad Labem as applied in the educational project training
on the secondary level of a primary school.

Lysá nad Labem 2010

Vedoucí diplomové práce:

PaedDr. František Parkan

Vypracovala:

Martina Šenkýřová

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Lysé nad Labem dne 19. 11. 2010

Martina Šenkýřová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem těm, kteří mi při práci, obzvláště poté v její projektové části, pomáhali. První poděkování patří vedení školy B. Hrozného v Lysé nad Labem za možnost realizace projektu. Ten by byl však těžko uskutečnitelný bez velké pomoci vyučující dějepisu, Mgr. Olgy Gruhnové, která mi v době příprav i samotné realizace projektu byla velkou oporou. Dále mé poděkování patří PaedDr. Marii Kořínkové za úvodní slovo slavnostního zahájení a za odbornou prohlídku zámeckého parku a pí. Jaroslavě Labutové za možnost uspořádat slavnostní zahájení projektu v kostele sv. Jana Křtitele a za samotnou prohlídku kostela. Děkuji i Ing. Stanislavu Svobodovi, vedoucímu Odboru životního prostředí MěÚ v Lysé nad Labem, za přednášku na téma „*Barokní krajina v okolí Lysé*“ a za výpomoc při instalaci výstavy v muzeu. PhDr. Michalu Řezníčkovi, řediteli místního archivu, bych ráda poděkovala za cenné rady a připomínky k tématu regionálních pramenů a literatury, ale také za ukázkou klášterních prostor a archivu v rámci projektu. Panu faráři Emanuelu Vejnarovi děkuju za prohlídku areálu evangelického kostela a vedoucímu Muzea B. Hrozného, panu Ondřeji Rašínovi, za možnost uspořádat zde výstavu prací žáků.

Mé zvláštní poděkování patří PhDr. Haně Havlůjové za cenné připomínky před realizací projektu a poté hlavně vedoucímu diplomové práce panu PaedDr. Františku Parkanovi za jeho vstřícný přístup a zájem, pomoc, cenné rady a připomínky.

Klíčová slova:

Regionální dějiny, projektová výuka, baroko a barokní kultura

Anotace:

Práce se zabývá barokním obdobím regionálních dějin města Lysá nad Labem a jeho využitím ve výchovně vzdělávacím projektu na druhém stupni základní školy. V první části diplomové práce jsem se věnovala stručnému přehledu a zhodnocení regionální literatury Lysé nad Labem a pedagogické literatury využitelné pro projektovou výuku. Dále jsem charakterizovala dobu baroka v českých zemích – konkrétně způsob, jak se promítala v umění, víře a myšlení člověka a v utváření krajiny. Popsala jsem historii města Lysé nad Labem s důrazem na její barokní etapu a významný rod Šporků. Pro ucelenost teoretické části práce a upotřebení v projektové výuce, jsem také popsala všechny barokní památky města a jeho nejbližšího okolí. Zabývala jsem se významem regionálních dějin a projektové výuky.

V praktické části diplomové práce se snažím pomocí realizovaného projektu prokázat vhodnost využití projektové výuky pro začlenění regionálních dějin do výuky dějepisu a dalších předmětů na Základní škole v Lysé nad Labem. Při přípravě projektu jsem vycházela z nejvýznamnější a nejdůležitější etapy historického vývoje města – doby baroka. Nejdříve jsem naplánovala koncepci projektu, jeho fáze, mezipředmětovou propojenost, rozdělení žáků do skupin a jejich úkoly. Poté jsem projekt nazvaný „Barokní Lysá nad Labem“ prakticky uskutečnila během října 2010 na Základní škole B. Hrozného v Lysé nad Labem.

Keywords:

Regional history, project methods, baroque and baroque culture

Abstract:

The thesis deals primarily with the baroque era of Lysá nad Labem regional history and its application in the educational project at the secondary level of a primary school. The first part of the Diploma thesis contains a short overview of regional literature concerning Lysá as well as pedagogic literature suitable for project training. There is an overall characteristic of the Baroque era in the Czech lands with the focus on how it was expressed in art, religion and thinking of people back then and how it influenced the landscape formation. The emphasis is placed on the Baroque era of Lysá nad Labem. Its history is being described along with the history of the most influential family in the area the Sporcks. All of the baroque monuments in the town and its surroundings are described in order for the theoretical part to be complete and with respect to their possible application in the project training. I have also explored the significance of regional history and project training.

Now turning to the practical part of the Diploma thesis. By means of a project that was executed as a part of the History instruction at the Lysá nad Labem primary school, I attempt to prove the value and suitability of such project training for incorporating the regional history not only into History instruction but also into other subjects. Being both the most important and most significant era of the historical development of the city, the Baroque served as a starting point for my exploration. At first I planned the project concept, its phases, interdisciplinary relations and grouping of students and their tasks. *'The Baroque in Lysá nad Labem project'* was put into practice during October 2010 at the Bedřich Hrozný primary school in Lysá nad Labem.

OBSAH

Úvod	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Prameny a literatura	12
2. Baroko v Čechách	19
2.1. Charakteristika doby	19
2.2. Architektura	20
2.3. Malířství	24
2.4. Sochařství	29
2.5. Hudba	34
2.6. Religiozita a myšlení barokního člověka	37
2.7. Barokní krajina	43
3. Historie lyského panství	45
3.1. Majetkoprávní vývoj obecně	45
3.2. Rod Šporků a Sweerts-Šporků v Lysé nad Labem v době baroka	56
4. Baroko v Lysé nad Labem – památky	71
4.1. Barokní památky ve městě	71
4.2. Barokní památky v blízkém okolí Lysé nad Labem	81
5. Regionální dějiny	89
6. Projektová výuka	91

PRAKTICKÁ ČÁST	93
7. Uvedení do projektu	94
7.1. Anotace	94
7.2. Kontext	94
7.3. Východiska	96
7.4. Cíle projektu	98
8. Realizace projektu	101
8.1. Příprava před projektem	101
8.1.1. Brainstorming na téma „ <i>Proč se věnuje péče památkám?</i> “ „ <i>Proč existují památkové ústavy?</i> “	102
8.1.2. Kvantitativní šetření – průzkum mezi žáky –DOTAZNÍK	104
8.1.3. Vytvoření pracovních skupin a rozřazení žáků	109
8.1.4. Rozvrh	111
8.1.5. Komunikace s ostatními vyučujícími	114
8.2. Vlastní projekt	116
8.2.1. Fáze projektu	116
8.2.2. Úkoly skupin	118
8.2.3. Průběh projektu	125
8.2.4. Zhodnocení projektu	146
9. Další podněty a nápady	155
Závěr	157
Seznam pramenů a literatury	159
Regionální literatura	159
Pedagogická literatura	166

PŘÍLOHY	I
A. Město Lysá nad Labem a barokní památky	II
B. Pracovní listy, pomocné materiály a jiná písemná dokumentace	IX
C. Fotografická dokumentace z průběhu projektu	XXVIII
D. Ukázky práce žáků	XXXVIII

ÚVOD

Lysá nad Labem sice patří k menším polabským městům, ale i přesto se může pochlubit svou poměrně bohatou historií. Má diplomová práce je zaměřena na období baroka v tomto městě. To je zde spjato s významným hraběcím rodem Šporků, který vedle svého hlavního sídla Kuksu, vlastnil po celých dvě stě let, od poloviny 17. století do poloviny 19. století, i Lysou. Konkrétně se práce zabývá časovým rozmezím let 1647 – 1802, kdy se mezi majiteli panství vystřídal několik jejich rodinných příslušníků (čtyři generace) Zajisté mezi nejvýznamnější osobu, právem spojovanou s rozkvětem barokního umění v Čechách, patří hrabě František Antonín Špork. Jemu je věnována největší pozornost.

Samotný název diplomové práce „*Barokní Lysá nad Labem a její využití ve výchovně vzdělávacím projektu na druhém stupni základní školy*“ značí, že ústředním tématem je regionální baroko a jeho využití v projektové výuce. Nejednalo se tedy pouze o téma historické (vypracování dějin baroka v Lysé nad Labem), ale důležitá byla také otázka didaktiky.

Regionální baroko se soustředí na město Lysou nad Labem a její blízké okolí v období baroka. Pro zkoumání, objevování a seznamování se s konkrétním projevem regionálního baroka, je však zapotřebí poznat širší souvislosti a uvést zkoumané téma do kontextu světových i českých dějin. Jedině tak lze mluvit o uceleném poznání a následném propojení vědomostí. Proto je do teoretické části práce zahrnuta kapitola „*Baroko v Čechách*“. Jejím účelem je obecné a stručné seznámení vyučujících a následně žáků s charakteristikou doby, s původem baroka a jeho rozšířením do českých zemí. Vysvětleny jsou základní a obecné prvky baroka v umění - tzn. v architektuře, malířství, sochařství a hudbě. U každé části jsou uvedeni i hlavní představitelé daného odvětví v českých zemích. Pro lepší pochopení celku je stručně nastíněna i tematika religiozity, myšlení barokního člověka a utváření barokní krajiny.

Další velkou kapitolou je „*Historie lyského panství*“. Z důvodu kontinuity, souvislosti a vzájemné návaznosti jednotlivých dějinných částí, je první podkapitola věnována majetkoprávnímu vývoji panství obecně. Období od panování Jana Šporka v pol. 17. století, do doby Jana Františka Kristiána Sweerts-Šporka na konci 18. století, je v Lysé nad Labem spojeno s rozkvětem barokní kultury - ústředním

tématem mé diplomové práce. Z tohoto důvodu je pro baroko v Lysé nad Labem vyčleněna samostatná kapitola, která podrobněji pojednává o jednotlivých vlastních panství z rodu Šporků a Sweerts-Šporků, jejich vztahu k Lysé nad Labem a změnám, které se v průběhu jejich hospodaření na lyském panství udály. S tím také souvisí navazující kapitola o barokních památkách ve městě i jeho blízkém okolí.

Teoretickou část diplomové práce uzavírají dvě krátké a stručné kapitoly o regionálních dějinách a projektové výuce.

Celá praktická část se zabývá výchovně vzdělávacím projektem „*Barokní Lysá*“, který svou tematikou a zaměřením plně navazuje na část teoretickou.

TEORETICKÁ ČÁST

1. PRAMENY A LITERATURA

Informace o samotné historii města Lysé nad Labem lze čerpat jednak z archivních dokumentů uložených v Okresním archivu Nymburk, nyní Státním okresním archivu, který sídlí v prostorách budovy Augustiniánského kláštera v Lysé nad Labem, nebo ze třech vydaných monografií pojednávajících o dějinách města.

Nejvíce informací je k nalezení v archivních pramenných materiálech, konkrétně osobním fondu **Josefa Vojáčka**. Ten byl lyským knězem, katechetou – učitelem náboženství - a regionálním historikem první poloviny 20. století. Sepsal vlastivědné vyprávění o Lysé známé pod názvem „*Lysá nad Labem – grunty, domky a jejich majitelé*“.¹ Kniha vyšla roku 1936 a je v ní popsána historie nejstarších lyských domů s číslem popisným 1-500. Zároveň se lze dozvědět informace o vlastnících a jejich rodinných vazbách. Josef Vojáček zamýšlel napsat i velké dílo o dějinách Lysé. Ač ze všech pozdějších autorů, kteří se o to rovněž pokusili, měl právě on nejvíce předpokladů k vytvoření kvalitní a odborné práce, nikdy se mu takový výsledek bohužel nepodařil. Chyběl mu syntetický duch a jeho pokusy o ucelené texty se dají spíše přirovnat k pospojovaným výpiskům. Důležitou úlohu mohla hrát i skutečnost, že jako člověk byl uzavřený ve svém vlastním bádání a ne moc otevřený setkání a spolupráci s městem. Přesto za svůj život nashromáždil obrovské množství materiálů, které jsou dodnes považovány za hlavní zásobárnu údajů o historii města. Problematickou záležitostí u Josefa Vojáčka je fakt, že občas ve svých textech neodkazoval na prameny. V jeho době ještě neexistovaly státní archivy a ani ve městě, ani na faře nebyly písemné složky uspořádané. Je však jisté, že čerpal ze spisového materiálu – nejčastěji uvedl, že se jedná o archiv farní či městský nebo jednoduše o zápisy ze zastupitelské rady města apod. Výhodou při pročitání nejstarších textů mu zajisté byla jeho dobrá znalost latiny. Jako regionální historik používal citace, jak jen to bylo možné. Pokud psal o povoláních a řemeslech, čerpal přímo z místních matrik. Ke své práci často využíval i urbáře – úřední knihy se soupisem povinností poddaných vůči vrchnosti (evidence platů, dávek, zmíněna topografie, měna ad.). V místním archivu je zachovaná

---

¹ Vojáček, Josef: *Lysá nad Labem. Grunty, domky a jejich majitelé*. 1. vyd. Lysá nad Labem 1936.

korespondence Josefa Vojáčka s jeho kamarády, kolegy a známými z Prahy a jiných měst. Ti mu na požádání posílali různé informace a výpisky, které v Lysé nebyly k dispozici. Někdy je ve Vojáčkových textech zřetelná tendence spojovat věci ze spisového materiálu s těmi, které věděl, znal či se někde doslechl. V posledně jmenovaném případě ale autor obvykle připojoval komentář, zda takovýmito informacím věří či nikoliv. Přesto je u něj těžké ověřovat jednotlivosti. Jeho zápisky se občas jeví jako chaotické, neboť psal každou drobnost. Míra hodnověrnosti údajů ve spisech, které po sobě zanechal, je ale přes všechny výtky velká! Kdyby si některé záležitosti vymýšlel, projevíly by se neznalostí. V jeho textech je však zřetelné, že údaje odněkud čerpal. Zároveň se nebál použít kritiku v případě, kdy se mu informace nezdály po všech stránkách správné. Josef Vojáček neměl ani předchůdce, ani následovníky. Tím se zařadil do zcela specifické a výjimečné kategorie.

Starším současníkem Josefa Vojáčka byl **František Otruba**, učitel a ředitel zdejší měšťanské školy. Aktivně se zajímal o dějiny města – studoval je a shromažďoval k nim prameny. Město ho považovalo za svého oficiálního historika a dalo mu za úkol sepsat dějiny Lysé do publikace, která měla mít reprezentativní a propagační charakter. Výsledkem jeho práce byla kniha „*Paměti města Lysé nad Labem a vesnic okolních*“,² vydaná již v roce 1898. Oproti Vojáčkovi Otruba dokázal napsat syntézu. Pravdou je, že ale stejně jako Vojáček nepoužíval odkazy na prameny. Neměl k dispozici žádné městské kroniky. Při svém pátrání po minulosti Lysé nad Labem navíc zjistil, že některé starší zápisy padly za oběť zhoubnému požáru města v roce 1666. A tak mu byl hlavní oporou zemský archiv. Ze středověku žádné prameny neměl, edice však ano. Základní informace o vlastnících lyského panství Otruba zjistil z díla Augusta Sedláčka „*Hrady, zámky a tvrze království českého*“.³ Informace o 17. a 18. století pro něj rovněž nebyly problém. V Otrubově době již existovalo vědecké bádání o Šporcích. Jeho historie města ale měla sloužit jako přehledová a mít spíše podobu průvodce. Práce byla tvořena s ohledem na podstatnost lidového záměru – aby si tuto knihu mohlo přečíst co nejvíce obyvatel Lysé. Text tedy není nijak těžký a složitý a nevyskytují se

---

² Otruba, František: *Paměti města Lysá nad Labem a vesnic okolních*. 1. vyd. Lysá nad Labem 1898.

³ Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Šolc a Šimáček, Praha 1932.

v něm žádné velké podrobnosti. Jde o naučnou, dobře čtivou a do dnešních dnů nepřekonanou knihu o dějinách Lysé nad Labem.

Mezi kvalitní časopisy, ve kterých bývaly občas uveřejňované odborné historické články o Lysé nad Labem, patřily *Jizeran*, *Boleslavan*, *Památky historické* a *Památky archeologické*.

V **50. a 60. letech** 20. století nebyla k historii Lysé napsaná žádná monografie. V **70. a 80. letech** byly vydávány reprinty již zmíněných knih Josefa Vojáčka a Františka Otruby. Dále vycházely jenom malé brožurky. Historii města nikdo příliš nestudoval. Roku 1981 vzešla od jeho vedení výzva k napsání knihy o Lysé s ohledem na tehdejší dobu. Úkolu se zhostil pravděpodobně člen místního Městského národního výboru. Publikovaná kniha se jmenovala „*Lysá nad Labem – sborník o městě a jeho lidech*“⁴ a jejím autorem byl **František Borský**. Je evidentní, že knihu nepsal profesionální historik, ale laik. Práce na objednávku města byla navíc vytvořena narychlo. Po věcné stránce se v ní vyskytují slabé pasáže. Velká část textu je také ovlivněna dobou - tehdy panující - komunistické éry. Publikace není příliš přitažlivá.

Ve stejném roce – 1981 – také vyšla kniha pana profesora **Pavla Preisse** - „*Boj s dvouhlavou saní – František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*“.⁵ Autor zde pojímá v širokosáhlé studii osobnost Františka Antonína Šporka a hlavně uměleckou tvorbu na jeho panstvích (oproti tomu Benedikt Heinrich, který napsal, a roku 1923 vydal, také velké dílo o F. A. Šporkovi, popisuje hraběte a jeho dobu i z jiných úhlů pohledu). Jedná se o velmi kvalitní publikaci a jednu z nejucelenějších prací o tomto barokním mecenáši. Lze se v ní dočíst i řadu podstatných informací k lyskému panství.

Zatím poslední a v pořadí třetí (1. Otruba, 2. Borský) monografie o historii Lysé nad Labem se váže až ke konci 90. let. Sepsala ji **Božena Chmelová** a roku 1999 vydala pod názvem „*Příběhy, pověsti a historie města Lysé nad Labem a okolí*“.⁶ Snažila se být „antiborská“ a naopak vyzdvihovat dílo Josefa Vojáčka a Františka Otruby. Bohužel lze konstatovat, že se kniha příliš nepovedla. Její

---

⁴ Borský, František: *Lysá nad Labem. Sborník o městě a jeho lidech*. Naše vojsko, Lysá n.L. 1981.

⁵ Preiss, Pavel: *Boje s dvouhlavou saní. F. A. Špork a barokní kultura v Čechách*. Praha 1981.

⁶ Chmelová, Božena: *Příběhy, pověsti a historie města Lysá nad Labem a okolí*. Vydavatelství Alpy, Lysá n. L. 1999.

autorka se považuje za spisovatelku, ale při bližší analýze je zjevné, že prameny moc nestudovala, spíše opisovala od jiných, již zmiňovaných autorů a pouze upravovala formulace. Kniha ve svém souhrnu působí velmi chaoticky a chybí jí smysluplná jednotící linka. Zajisté měla dobrý úmysl v propojení českých a regionálních dějin, ale přemíra informací a neuspořádanost způsobuje naopak dezorientaci a zmatenost čtenáře.

Lysá nad Labem v současnosti disponuje těmito přehledovými pracemi. Jak je z textu výše zřejmé, městu chybí moderní práce na odborné úrovni s využitím kritiky pramenů a výsledků nejnovějšího bádání. Vydaná kniha by měla být přehledná, srozumitelná, naučná a lákat čtenáře. Při jejím možném budoucím vydání by se mohly například využít staré fotografie a pohlednice města v porovnání s fotografiemi zachycujícími současný stav.

Kromě stěžejních jmenovaných autorů a jejich monografií, město Lysá nad Labem vydalo a stále vydává řadu nejrůznějších drobných brožur, přehledových map a naučných pohlednic, které jsou odborností svých autorů na vysoké úrovni. Zabývají se ale spíše již specifickým problémem, tématem či částí historie města. Tím jsou možná více určené pro lidi zaslíbené do problematiky či oboru nebo pro místní patrioty.

Místní historička a pedagožka v jedné osobě, paní **PaedDr. Marie Kořínková** se historií barokní Lysé zabývá již několik let. Mezi její drobné, přesto velmi kvalitní, práce patří brožura „*Barokní Lysá*“,⁷ ve které jsou stručně a přehledně popsány hlavní barokní památky města. Dále je autorkou naučných pohlednic o sochách v zámeckém parku, které vyšly pod názvy „*Barokní Lysá – alegorické sochy v parku*“ a „*Barokní Lysá – alegorie měsíců v zámeckém parku*“. Pohlednice „*Šporkova kapela z varhan kostela sv. Jana Křtitele v Lysé nad Labem*“⁸ pojednávají o barokní hudbě na Šporkově dvoře a o tradičních barokních hudebních nástrojích. Jejím nejnovějším výtvozem z roku 2009 je „*Mapa kulturních*

---

⁷ Kořínková, Marie: *Barokní Lysá*. Vega-L, Lysá nad Labem 1997.

⁸ Kořínková, Marie: *Barokní Lysá. Alegorické sochy v parku*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008. (pohlednice s textem)

Kořínková, Marie: *Barokní Lysá. Alegorie měsíců v zámeckém parku*. Odbor školství a kultury, Lysá n. L. 2008. (pohlednice s textem)

Kořínková, Marie: *Šporkova kapela z varhan kostela sv. Jana Křtitele Lysá n.L.*. Odbor školství a kultury, Lysá n.L. 2008. (pohlednice s textem)

*památek v Lysé nad Labem a okolí*⁹. Malovaná mapa v ústřední části a dále několik rámečků věnujících se historii konkrétních památek, je velmi povedenou pomůckou při studiu místní historie.

Dalším významným člověkem, který se naplno věnuje kulturnímu životu v Lysé nad Labem a sám píše odborné články a brožury je **Ing. Stanislav Svoboda**, vedoucí Odboru životního prostředí Městského úřadu v Lysé nad Labem. Ve spolupráci s dalšími kolegyněmi v roce 2008 vydal brožuru „*Barokní krajina v okolí Lysé nad Labem*“¹⁰. Jde o povedené pojednání o kulturní kultivované krajině, kterou v okolí Lysé nechal hrabě Špork vybudovat. Text je doplněn fotkami památek a hlavně dobových vedut a map.

Právě prameny kartografické a ikonografické jsou důležitou pomůckou pro studium regionální historie, obzvláště pak barokní doby. Sám hrabě F. A. Špork si rád nechával zhotovovat nejrůznější *veduty*¹¹ a panoramatická zobrazení svých panství.

Nejnámější veduty vztahující se k jeho lyskému panství jsou dílem **Johanna Georga Vogta - Vogtovy veduty** - který pod řeholním jménem Mauritius, žil a působil v cisterciáckém klášteře v Plasích. Měřičské znalosti a umění mapové kresby získal od svého otce, který působil jako zeměměřič ve službách plaského klášteřa. K vedutám patří i texty s popisem. „Účelem Vogtova popisu Šporkovy Lysé bylo vychválit zajímavosti Šporkova panství. Autor v tomto případě nepopisoval historii dominia, jeho rozsah, krajinu, počet vsí a výnosy. Vogt se zaměřil především na popis staveb, obnovených nebo zbudovaných majitelem panství pro účely zábavy, meditace a prezentace Šporkova bohatství“.¹² Díky tomu je možné se dozvědět nejrůznější detaily, jak Šporkova komponovaná krajina a stavby v ní vypadaly.

Další cenná mapa Lyského panství je malovaná (olej na plátně). Autor je neznámý, ale obraz je datovaný do roku 1752. Originál je dnes uložený v Hospitalu

---

⁹ Kořínková, M.: *Mapa kulturních památek v Lysé a okolí*. Odbor školství a kultury, Lysá n. L. 2009.

¹⁰ Semotanová, Eva; Koukalová, Šárka; Svoboda, Stanislav: *Barokní krajina v okolí Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2008.

¹¹ Věcný, topograficky přesný malířský nebo grafický záznam např. výseku krajiny s pohledem na město; rozšířené od 17. století.

¹² Semotanová, Eva; Koukalová, Šárka; Svoboda, Stanislav: *Barokní krajina v okolí Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2008, s. 11.

v Kuksu. V prostorách klášterní chodby lyského archivu lze však nalézt její kvalitně zhotovenou kopii, která rovněž může dobře posloužit ke studiu barokní doby v Lysé.

Dnešní doba moderních technologií také nabízí možnost prohlížení starých map v elektronické podobě na Internetu. Žáci tak mohou mapy zkoumat přímo doma nebo ve škole, kde se dá pro výuku využít i interaktivní tabule. Internetový portál <http://oldmaps.geolab.cz/> poskytuje skvělou příležitost ke zhlédnutí *Müllerovy mapy Čech z roku 1720*, ale i map tzv. *Prvního, druhého a třetího vojenského mapování*. *První vojenské mapování*, probíhající v letech 1764 – 1768 poskytuje jedny z nejstarších historických map, ve kterých lze nalézt zakreslené i staré stezky. Pro porovnání změn v krajině a městě může posloužit *Druhé a třetí vojenské mapování* z 19. století.

Některé z map Šporkova lyského panství či konkrétních památkových komplexů jsou vytištěné přímo v publikaci profesora Preisse „*František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*“.¹³

Mezi důležité ikonografické zdroje poznání Šporkovy doby, patří rytiny **Michaela Rentze**, který pro hraběte vytvořil tři velká díla, cykly: „*Křesťanský rok*“, „*Kniha eremitů*“ a „*Tanec smrti*“. Michael Rentz pocházející z Norimberku, byl vysoce hodnoceným umělcem v námětu i schopnosti ho převést do rytiny. Své tématické ideje dokázal skvěle zanést do obrazu. Ukázky Rentzovy práce lze nalézt opět v díle profesora Preisse „*František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*“, ale hlavně ve velké monografii „*Michael Rentz*“¹⁴, jejímž autorem je PhDr. Jiří Šerých. I přes neocenitelný přínos těchto rytin pro studium barokní Šporkovy doby, jde již o náročnější studijní téma, které lze více uplatnit v projektech na středních školách.

Pro tvorbu projektu bylo nutné seznámit se i s příslušnou pedagogickou literaturou. Obecně jsem používala tu, která se zabývá tématem regionálních dějin

---

¹³ Preiss, Pavel: *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Paseka, Praha-Litomyšl 2003, s. 31, 105, 169, 185, 186, 187.

¹⁴ Šerých, Jiří: *Michael Rentz*. Karolinum, Praha 2007.

a projektové výuky.¹⁵ Velmi cennou pomůckou pro mě byla metodická příručka PaedDr. Františka Parkana a kol. „*Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*“.¹⁶ Obsahuje důležité informace o tvorbě projektů a lze v ní nalézt i několik příkladů z praxe.

Pro potřebu doplnění teoretické části diplomové práce, ale hlavně pro školní projekt o barokní Lysé, jímž se zabývá praktická část, bylo zapotřebí vyhledat příslušnou regionální a pedagogickou literaturu. Tu jsem před uskutečněním projektu prostudovala a dále doporučila ostatním vyučujícím.

Projekt se uskutečnil na druhém stupni místní základní školy a zúčastnili se ho žáci sedmých a osmých ročníků. S ohledem na tuto cílovou skupinu a s akceptováním didaktické zásady přiměřenosti jsem se rozhodla, že pro projekt stačí, když vyučující a žáci budou čerpat základní informace ze sekundární literatury – tzv. z učebnic, monografií, encyklopedií, slovníků, příruček, brožur apod. Informace jsou zde shrnuté a lépe organizované. K dispozici byla také teoretická část mé diplomové práce, která byla sestavena na základě pramenných materiálů z archivu a z různých druhů sekundární literatury.

Pro úspěšnou realizaci projektu bylo zapotřebí seznámit se také s pedagogickou literaturou věnující se především projektovému vyučování a s ním souvisejícím tématům – mezipředmětové vztahy ve výuce, dějepisné exkurze a vycházky, besedy, motivace a aktivace žáků, skupinové vyučování, ale také výukové metody, didaktické zásady aj.

---

¹⁵ Seznam pedagogické literatury, z níž jsem při projektu čerpala – na konci diplomové práce – Seznam pramenů a literatury, s. 166.

¹⁶ Parkan, František a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*. UK v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2008.

2. BAROKO V ČECHÁCH ¹⁷

2.1. Charakteristika doby

Na přelomu 16. a 17. století vstoupila evropská kultura z renesanční epochy do epochy nové, kterou nazýváme baroko. Kolébkou tohoto nového stylu byla Itálie. Nešlo pouze o umělecký sloh zahrnující všechny oblasti umění, ale baroko bylo i způsobem života. Proniklo do všech uměleckých a životních projevů (architektura, výtvarné umění, literatura, divadlo, hudba aj.). Z Itálie se sloh šířil i do ostatních zemí - v evropském měřítku zahrnoval celé 17. století a zasahoval ještě do prvních desetiletí století následujícího. Baroko bylo posledním univerzálním a jednotným uměleckým stylem celé Evropy.

Slovo „*baroko*“ nemá jednoznačný výklad. „Bývá odvozováno z řeckého *báros* (tíha, hojnost), anebo z portugalského či španělského slova *barocco* – *barrueco*, jímž klenotníci v 16. století označovali nepravidelně utvářenou perlu“.¹⁸ Další z možných výkladů pochází rovněž z portugalštiny, kdy se slovo baroko užívalo ve významu „*nabubřelý*“. „Ve *Velkém naučném slovníku* francouzské akademie z pol. 18. století je k termínu připojen dodatek, že v přeneseném smyslu je to vše, co je nepravidelné a vybočující z běžné normy – např. i povaha a výraz tváře“.¹⁹ Od 16. století byl název baroko chápán spíše jako něco pošetilého a směšného. Teprve v 18. století se slovo začalo užívat k označení výtvarného slohu. V druhé polovině osmnáctého a v devatenáctém století bylo pro baroko často používáno také označení: „*sloh parukový*“ – dle zvyku šlechty nosit paruky.

Příchod baroka do českých zemí je ve zjednodušené formě spojován s porážkou stavovských vojsk na Bílé hoře v listopadu r. 1620 a související přímou expanzí katolické církve. Tento sloh k nám však pronikl přirozenou cestou vývoje již mnohem dříve - už po roce 1610 a trval do druhé poloviny 18. století, kdy se kolem roku 1750 jeho epizodou stalo rokoko.

---

¹⁷ Obecné nastínění důležitosti a obsahu této kapitoly – viz ÚVOD str. 9

¹⁸ Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitola II, s. 236.

¹⁹ tamtéž

Sloh samotný se ve svém vývoji dělí do několika fází. Nejčasnější období se kryje s třicetiletou válkou /1618 – 1648/. „Baroku byla výchozím slohem italská pozdní renesance a z ní vzešlý manýrismus – slohové období mezi renesancí a barokem“.²⁰ Ten přerostl v rané baroko vyplňující celou druhou polovinu 17. století. V této době na českém území tvořili hlavně umělci cizího původu. Do poloviny 18. století vládlo vrcholné baroko, které mělo již české zabarvení s evropskou úrovní. Následovala pozdní fáze baroka, která se v českých zemích vytratila poměrně rychle, když podlehla tzv. rokoku. Koncem 18. století začal převažovat nový sloh – klasicismus.

Stručný popis či charakter barokního období neexistuje. Obecně však lze užít tvrzení, že se jednalo o dobu typickou svým bojem protikladů. Baroko bylo světlem i temnotou, náladovostí, citovostí, rozmařilostí, pompézností ale na druhé straně i náboženskou zdrženlivostí a uzavřeností před světem.

2.2. Architektura

Barokní sloh je monumentální jak svou podstatou, tak vlastnostmi. Měl vyjadřovat absolutistickou moc státu a církve.

„Baroko ve výtvarném umění - a obzvláště v architektuře - se ve svém vývoji ubíralo dvěma hlavními směry – klasicizujícím a dynamizujícím. Klasicizující směr přejímal přes renesanci prvky z antiky. Tu připomíná svou strohostí“.²¹ „Jedná se o baroko uměřené, někdy až strohé, spojované s ranou fází slohu v Itálii a posléze v protestantských zemích. Druhý dynamizující směr byl se svými extrémními projevy naturalistické vášnivé citovosti až krajním protipólem prvním směru“.²² „Byl v opozici vůči renesančním přímkám, rovným plochám a kruhům. Naopak volil křivky, ovály, plasticky zvlněné, modelované plochy. Nahradil renesanční statický řád pohybem, neklidem, nečekaným překvapením a novým bohatým dekorem“.²³ Tento směr je pohybový, radikálně deformující

---

²⁰ Herout, Jaroslav: *Slabikář návštěvníků památek*. Tvorba, Pardubice 2001, s. 55.

²¹ tamtéž

²² Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitola II, s. 240.

²³ Hájek, Václav: *Architektura. Klíč k architektonickým slohům*. Grada, Praha 2000, s. 105.

a přehodnocující architektonické články – zachází s nimi svobodným a netradičním způsobem. Je plný napětí. Vládne v něm neklid a klasická řádovost je porušena. To se projevuje ve tvarech a vazbách – jakoby se neustále vyrovnávalo vnitřní napětí. Projevoval se hlavně ve Španělsku, ale i v českých zemích, kde byl tehdy značný vliv španělské kultury.

V období raného baroka převládal v architektuře strohý klasicizující styl. Ve vrcholné fázi slohu se již projevovala dynamika využívající křivky, rozevlátost a pohyb. Pozdní fáze baroka, nazývaná rokoko, netrvala příliš dlouho. Je však typická svým ornamentem nesoucí název *rokaj*.²⁴

Barokní stavby byly vědomě komponovány k obcházení, ke stálému objevování nových pohledových os a k rafinované hře se světlem. Také velmi přispívaly k utváření krajiny jako celku, byly její neodmyslitelnou součástí.

„Půdorys staveb se složitě konstruoval z křivek a elips. Stěny jsou pak tedy prohnuté - buď vypouklé ven, nebo vyduté dovnitř a dávají vzniknout prostorům s kupolemi. V nich je dostatek prostoru na nástropní malby (fresky), které podněcují naši představivost a iluzivně nám připomínají nebeské výšiny s postavami světců. Prostory se stupňují a prostupují, kupolí a oken se využívá k rafinovanému přivádění světla do chrámových prostorů“.²⁵

Barokní prvky na stavbách lze nejčastěji rozpoznat díky typickým výrazovým prostředkům, do kterých se řadí fasády, portály, okna, klenby, střechy a interiéry staveb. „Fasády působí monumentálním dojmem díky uplatnění *vysokého řádu*²⁶, plastickým křivkám říms a přísné osovosti - která někdy není v souladu s vnitřním uspořádáním dispozice. Jde však o nejvýznačnější zásadu barokní architektury. Formální symetrie zdůrazňuje osu celého objektu. K dosažení stejného vzhledu na obou stranách stavby, bylo využíváno i nefunkčních dveří, bran a oken. Důležitý je také architektonicky zdůrazněný a výrazný *portál*.²⁷ Portály často vrcholí výklenkem pro sochu nebo oknem. Postranní části dveří jsou plastické – od plastického vyznačení kvádrového zdiva po figurální podpůrné články. Okna

---

²⁴ Nesymetrický hřebínkový, často prokrajovaný ornament, charakterizující u nás rokoko (1745 – 1780), ve Francii vzniklý z mušle.

²⁵ Herout, Jaroslav: *Slabikář návštěvníků památek*. Tvorba, Pardubice 2001, s. 55.

²⁶ architektonický sloupový řád na výšku dvou a více podlaží

²⁷ architektonicky zvýraznění vstup

mívají trojúhelníkovité štíty. Na chrámové architektuře jsou často oválná okna nebo tzv. *kázulová okna* mající tvar mešního roucha. Klenby se užívají valené. Od 18. století se uplatňuje tzv. *česká klenba*, a to nad libovolným půdorysem. „Jde o polokulovou bání svisle odřezanou zdmi vztyčenými nad vepsaným čtvercem“.²⁸ Typickou střechou baroka je *střecha mansardová*, která se od 18. století uplatňuje nejen na měšťanských domech, venkovských farách, ale i v architektuře zámků a věží. Věže bývají zakončeny nejčastěji zvonovou nebo cibulovou střechou. Interiéry zvláště chrámových staveb se vyznačují velkou zdobností a plastičností architektonických článků, barevností.²⁹ Baroku šlo také o vnější vzhled vnitřního vybavení, a tak k nabuzení co nejvelkolepějšího dojmu bylo hojně využíváno zlato, *štuk*³⁰ a barevný mramor – často se jednalo o umělé napodobeniny. Novým oživujícím prvkem kostelů byly sochy andělů. Vše dohromady mělo působit jako velké divadelní představení a okouzlit člověka vstupujícího dovnitř.

Sídlem domácí šlechty či šlechty cizího původu byly větší a reprezentativní zámky, stavěné zpravidla na venkovských panstvích. Existovaly však také drobnější lovecké záměčky, využívané pouze sezónně.³¹ Barokní zámek opustil od starší, původem italské, čtyřkřídlé dispozice užívané hlavně v době renesance, a začal využívat otevřenou tříkřídlou dispozici podkovovitěho tvaru. Ta měla svůj původ ve Francii. Součástí zámku se tak stal i čestný dvůr – tzv. *cour d'honneur*. Zatímco u renesančního zámku byla řada místností přístupná z arkádové lodžie, baroko využívalo navzájem průchozích místností. Největší význam mělo první patro, tzv. *piano nobile*, s ústředním sálem, často zabírajícím např. dvě podlaží zámku. Do patra vedlo reprezentativní a bohatě zdobené schodiště. Z ostatních místností zámku patřily k nejlépe vybaveným kaple, knihovna, jídelna a salónky. Jejich strop pokrývaly štukatury a malby, nebo byly na stěnách zavěšeny velké obrazy na plátně či *gobelíny* - nástěnné koberce. Na osu zámku navazoval park, často francouzského typu – upravený, s geometricky řešenou sítí cest – obvykle do tvaru hvězdice. Dřeviny byly sestříhány tak, aby umožnily dlouhé průhledy na fontány, sochy a jiné

---

²⁸ Hájek, Václav: *Architektura. Klíč k architektonickým slohům*. Grada, Praha 2000, s. 211.

²⁹ Tamtéž, s. 132.

³⁰ Omítka ze sádry nebo mramorové moučky, vápna a písku; slouží k omítání i modelování plastické výzdoby, štukatury, užívané hlavně v baroku.

³¹ František Antonín Špork - hlavní zámek v Lysé nad Labem a později v Kuksu; lovecký záměček např. Bon Repos na Čihadlech u Staré Lysé.

drobné stavby. Nechyběla ani bludiště ze sestříhaných habrů, umělé jeskyně, pergoly, vodní kaskády a tzv. *sala terrena* – trojosá otevřená stavba pro svačinu a odpočinek šlechty. K zámeckým parkům často vedly aleje.

Protiváhou zámků byly městské paláce v hlavním městě. Ty šlechta využívala jako svá přechodná obydlí, někdy tam pobývala v zimě. Paláce bývaly často v blízkosti panovníkova sídla. Většinou nestály volně v prostoru, ale byly sevřené do městské zástavby.³²

Barokní dům byl stavěn do šířky, měl mansardovou střechu, štítové vikýře a členěnou fasádu.

Kostely se nacházely v blízkosti zámků. Byly nově barokně vybavovány, často se k nim přistavovaly boční kaple a vestavovaly se hudební kruchty.

K dalším drobnějším stavbám doby baroka patří ty, které hrály hlavní roli při dotváření krajiny – kaple, křížové cesty a boží muka. Křížová cesta mívala čtrnáct zastavení, většinou v podobě zděných malých kapliček často stoupajících do kopce. Měla zobrazovat Kristovu cestu v Jeruzalémě od odsouzení až k ukřižování na biblické hoře Kalvárii a kladení do hrobu. Někdy křížová cesta končila kaplí božího hrobu. Na návrších, rozcestích či začátcích obcí stávala tzv. boží muka, často obklopena památnými stromy. Měla tvar sloupu nebo pilíře, někdy krytým stříškou. Symbolizovala sloup, u nějž byl z rozhodnutí Pontia Pilata bičován Kristus.

Mezi významné barokní architekty spjaté s českým prostředím patřili: v období raného baroka - **Andreo Spezza** (1580 – 1628), Ital pracující pro Albrechta z Valdštejna; **Carlo Lurago** (1615 – 1684) – Ital tvořící hlavně pro jezuitský řád; **Francesco Carrati** (1615 – 1677) – Ital pracující pro Černíny; **Jean – Baptiste Mathey** (1630 – 1696), Francouz pracující pro Šternberky a **Johann Bernard Fischer z Erlachu** (1656 – 1723), vídeňský architekt tvořící i v Čechách. S vrcholnou fází baroka jsou spjati především otec a syn německého původu – **Kryštof** (1655 – 1722) a **Kilián Ignác Diezenhoferové** (1689 – 1751). Jejich zásluhou se česká architektura dostala do popředí evropských umění. Dále **Jan Blažej Santini – Aichel** (1677 – 1723), Ital, který se v Čechách proslavil svým

---

³² Palác Šporků v Praze stával v Panské ulici a v Hybernské ulici.

jedinečným stylem nazývaným *barokní gotika*; architekt italského původu - **Giovanni Battista Alliprandi** (1665 – 1720). Pozdní fázi vrcholného baroka reprezentuje český architekt **František Maxmilián Kaňka**³³ (1674 – 1766) a potomek italského rodu Lurago – **Anselmo Lurago** (1701 – 1765).

---

³³ Alliprandi i Kaňka pracovali pro F. A. Šporka. Vytvořili pro něj kostely – Alliprandi *kostel Nesvětější trojice* v Kuksu, Kaňka *kostel sv. Jana Křtitele* v Lysé nad Labem.

2.3. Malířství

Počátky barokního malířství jsou spjaty s Itálií. „Zde vznikla tradice barokního realismu, jejímž zakladatelem byl Caravaggio“.³⁴ Ten díky novým výrazovým prostředkům v malbě způsobil ve vývoji evropského výtvarného umění revoluční převrat. Ideální postavy mytologických nebo biblických výjevů začal zobrazovat jako skutečné, prosté lidi své doby, bez jakéhokoliv přikrašlování.

Mezi hlavní výtvarnou metodu období baroka patřil šerosvit, později vyhnaný do extrému temnosvitu. „Barokní malíři rádi používali pro dramatickou působivost svých děl ostrý kontrast mezi světlem a hlubokými stíny či tmou. Prudké světlo většinou dopadalo pouze na významnou část obrazu“.³⁵ Barokní malba dokázala ztvárnit přesnou atmosféru zobrazovaného výjevu. Častým námětem bylo lidské tělo zobrazované v dramatických a nezvyklých podobách. Obrazy měly obecně vyjadřovat dramaticčnost, *emocionalitu*³⁶ a *expresivnost*.³⁷ Přední umělci tvořili fresky a nástěnné malby v kostelech a reprezentačních sálech zámků a paláců. V období baroka se začal také uplatňovat závěsný obraz malovaný na plátně.

Předchůdce barokního malířství v českých zemích lze nalézt již v období tzv. *rudolfínského manýrismu*³⁸ na přelomu 16. a 17. století. Císař Rudolf II. se roku 1583 natrvalo usadil v Praze a udělal z ní hlavní město své říše. Jelikož miloval nadevše umění, byl i štědrým mecenášem. „Praha se stala v době jeho vlády evropsky významným střediskem výtvarné produkce, začalo se s budováním velkolepé umělecké sbírky“³⁹ a na císařském dvoře se vystřídala řada uznávaných evropských malířů. Roku 1595 Rudolf II. udělil pražským malířům privilegium, v němž malbu povýšil z řemesla na umění.

---

³⁴ Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitola II, s. 244.

³⁵ Tamtéž, s. 244 - 245

³⁶ citovost

³⁷ výrazovost

³⁸ období spojující renesanci a baroko

³⁹ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách. Průvodce stálou expozicí Sbírkou starého umění NG v Praze v Klášteře sv. Jiří*. NG v Praze, Praha 2005. (psáno z poznámek)

České rané barokní malířství se poprvé začalo šířit v okruhu císařského vojevůdce Albrechta z Valdštejna. Mezi vůdčí malířské osobnosti tohoto období patřil bezesporu **Karel Škréta** (1610 – 1674). „Prosadil se zejména oltářními obrazy⁴⁰, portréty, ilustracemi, kresbami, ale i návrhy - pro baroko typických - univerzitních tezí.⁴¹ Původně byl protestant, musel tedy v pobělohorské době odejít do emigrace. Roku 1627 odešel do Německa a pak do Itálie, kde se seznámil s pracemi renesančních i soudobých mistrů. V Itálii nakonec přestoupil ke katolické víře. Po návratu do Prahy prosazoval nový sloh. Jeho dílo oscilovalo⁴² mezi barokním dynamismem a klasicismem, mistrně zvládl principy benátského kolorismu, ale i caravaggiovského temnosvitu“.⁴³ V jeho díle lze najít umění zaalpské i italské. „Maloval svěží a divákům srozumitelné kompozice, ke stáří měla jeho díla intimnější nádech“.⁴⁴ Mezi ta nejznámější patří *Pašijový cyklus* pro malostranský kostel sv. Mikuláše na Malé Straně v Praze. Škrétovo umění mělo vliv na mistry barokní doby, Petra Brandla a Václava Vavřince Reinera. Pokračovatelem Škréty se stal plodný malíř náboženských obrazů i portrétu – **Jan Jiří Heinsch** ze Slezska (1647 – 1712). Barokní obrazy měly obecně i didaktickou funkci. Proto není divů, že mezi jejich hlavními objednateli najdeme různé církevní řády – např. i jeden z hlavních - jezuitský řád.⁴⁵ V 60. letech 17. století do Čech přišel slezský umělec **Michael Leopold Willmann** (1630 – 1706) a pracoval tu hlavně pro cisterciácký řád.⁴⁶ Vyškolil se v Nizozemí. V jeho dílech lze nalézt smysl pro emocionální dramatičnost děje.

---

⁴⁰ hlavně pro pražské kostely: Sv. Tomáše, Sv. Mikuláše na Malé Straně a pro Týnský kostel

⁴¹ Písemné ohlášení veřejné disputace tezí při obhajobě prvního či závěrečného stupně filozofického studia na univerzitě. V 17. a 18. století se používala forma rozměrných grafických listů, tištěných na papíru nebo na hedvábí. Byly okázale zdobeny rytinami podle návrhů soudobých výtvarníků, nebo reprodukcemi na náměty význačných italských, vlámských a francouzských malířů. Teze byly před konáním disputace vyvěšovány na veřejná prostranství nebo rozesílány vlivným osobám.

⁴² Ubíralo se vícero směry.

⁴³ Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitola II, s. 260.

⁴⁴ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách. Průvodce stálou expozicí Sbírký starého umění NG v Praze v Klášteře sv. Jiří*. NG v Praze, Praha 2005.(psáno z poznámek)

⁴⁵ Tovaryšstvo Ježíšovo (Societas Iesu, zkr. SI nebo SJ, jezuitský řád) byl jeden z největších a nejvýznamnějších řeholních řádů římskokatolické církve. Založen roku 1534, do Prahy uveden roku 1556. Jeho náplní byla činnost ve školství, umění, kultuře a vědě. Po Bílé hoře se zabývalí rekatolizací.

⁴⁶ Mnišský řád založený roku 1098 ve Francii v Citeaux, do Čech rozšířen v 1. polovině 12. století.

Doba vrcholného baroka v českém malířství je datována od 90. let 17. století až po rok 1730. V českém prostředí lze mluvit o epoše velkých malířských osobností, do nichž patřili Jan Kryštof Liška, Jan Rudolf Bys, Petr Brandl a Jan Kupecký. Již v roce 1709 se objevila snaha o založení umělecké akademie v Praze. Ve skutečnosti si na své založení ale musela počkat až do roku 1799. Mezitím absenci školy nahradily malířské cechy a jednotlivá školení u významných malířů. Důležitým pramenem poznání byly šlechtické sbírky a císařská kunstkamora⁴⁷ na Pražském hradě. V této době také došlo k rozšíření témat, jimiž se malíři zabývali. Malovala se i různá žánrová zátiší a zvířata. Prvním z velkých malířů byl nevlastní syn a žák Michaela Leopolda Willmanna - **Jan Kryštof Liška** (1650 – 1712). Převzal nizozemský styl svého otce a využil i své zkušenosti z Itálie. V Čechách pracoval hlavně pro řádové objednatelé. „Z jeho obrazů lze vyčíst expresivní styl⁴⁸ zřetelný v hbitých tazích štětce, a práci se světlem, která dílům dává dramatický náboj. Byl mistrem své doby v olejových skicách a nástěnných malbách“.⁴⁹ **Jan Rudolf Bys** (1662 – 1738), další z velkých malířů této doby, do české barokní malby poprvé uvedl světská témata – již výše zmiňované zátiší a zvířecí malbu. Styl jeho malby tíhne k popisnosti a dekorativnosti. Vrchol závěsné malby barokní doby představuje dílo největšího malíře – **Petra Brandla** (1668 – 1735). Byl bytostně spjat s domácím prostředím, ale i přesto dokázal reagovat na to, co barokní malba přinášela. Působil v Praze, ve východních Čechách, ve Slezsku a v Kutné Hoře. V Praze vystudoval jezuitské gymnázium. Továřskou cestu do ciziny nikdy nepodnikl – musel si vystačit s domácími inspirativními zdroji. Ty hledal jak u svých předchůdců, tak i současníků. „Od Wilmanna převzal expresivně cítěnou malbu plnou vnitřního napětí a dramatu, od Halbaxe principy šerosvitné malby, od Byse čistou modelaci a přesnost v provedení detailů, sochař Matyáše Bernard Brauna ho inspiroval k plastičtějšímu cítění malby a jejímu reliéfnímu utváření. Pro jeho obrazy jsou také typické mnohafigurové kompozice, střídání expresivních prvků s lyrickými až poetickými, za pomoci vyváženého poměru světla a barvy. Vše bývá

---

⁴⁷ umělecká komora

⁴⁸ vyjadřující citové zbarvení

⁴⁹ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách. Průvodce stálou expozicí Sbírkou starého umění NG v Praze v Klášteře sv. Jiří*. NG v Praze, Praha 2005. (psáno z poznámek)

hromadně vkomponováno do architektonického rámce“.⁵⁰ Brandl se věnoval především oltářním obrazům - hojně zpracovával biblické náměty. Velmi často tvořil pro církevní řády a jejich pražské kostely. Mezi jeho zaměstnavatele patřila i šlechta – např. hrabě František Antonín Špork a František Jan Černín z Chudenic. Petr Brandl byl totiž také mistrným portrétistou. Jeho dílem byl ovlivněn další z velkých malířů českého vrcholného baroka – **Jan Kupecký** (1667 – 1740). Pocházel z rodiny českobratrského vyznání - Čechy tedy musel kvůli víře opustit a svůj život strávit v cizině. Nejdříve na Slovensku, poté v Itálii. Tam se prosadil jako vyhledávaný portrétista – maloval hodně skupinové portréty. Založil si vlastní ateliér a živil se mj. i kopírováním podobizen. „Poté žil ve Vídni, kde jeho styl nabyl na eleganci, preciznosti a hladkosti v provedení. K jeho klientele patřil dokonce císař Karel VI., otec Marie Terezie, nebo saský král August III. a ruský car Petr Veliký“.⁵¹ Na konci života se usadil v německém Norimberku, kde bylo příznivější a tolerantnější náboženské klima. V tomto období se inspiroval i holandskými mistry. „To se také promítlo na jeho pojetí podobizen, které byly méně okázalé a střídmejší. Psychologickou charakteristiku zobrazovaných dosahoval výrazem obličeje a živou hrou rukou“.⁵² V Čechách 18. století se malovala i zátiší a krajina. Základ pro zátiší pocházel již z doby pozdního manýrismu. Šlechta si na svých zámeckých sídlech oblíbila zvláště lovecká zátiší. Toto téma na českou scénu uvedli Antverpané.⁵³ Do šlechtických sbírek se v době baroka obecně dostávaly četné importy (pozn. dovozy) holandského a vlámského umění – to také ovlivnilo místní umělci při tvorbě krajinomaleb a zátiší.

„Od 30. let 18. století církev i aristokracie omezovala investice do výtvarného umění, sláblo i stavební podnikání. Za vlády Marie Terezie (1740 – 1780) se totiž české země po sto letech opět staly dějištěm válečných událostí,⁵⁴ kvůli nimž došlo k odtržení Slezska od Koruny české. Prahu načas obsadila francouzská a poté pruská armáda. Šlechta si začala stavět svá sídla v menších městech a vesnicích. Podporovala výstavbu či obnovu patronátních kostelů.

---

⁵⁰ tamtéž

⁵¹ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách. Průvodce stálou expozicí Sbírký starého umění NG v Praze v Klášteře sv. Jiří*. NG v Praze, Praha 2005 (psáno z poznámek)

⁵² tamtéž

⁵³ Antverpy – město v dnešní Belgii

⁵⁴ války o rakouské dědictví 1740-1748, sedmiletá válka 1756-1763

Pozornost umělců se začala upínat k Vídni a její Akademii výtvarných umění. Výtvarná díla pozdního baroka konce 18. století se obecně vyznačují idylickou náladou a zjemněním. Nelíčí drama, patos,⁵⁵ velká gesta ani mučednické scény⁵⁶. Významným malířem tohoto období byl v českých zemích **Václav Vavřinec Reiner** (1689 – 1743) pocházející z pražské umělecké rodiny. Svou dráhu započal jako malíř bitev a krajin, později však vynikl hlavně v oblasti nástěnné malby. Specializoval se na malbu fresek, proto bývá právem nazýván největším freskařem českého baroka. Fresky měly v baroku dokonalou perspektivu a opticky rozšiřovaly prostor. Dále V. V. Reiner tvořil oltářní obrazy, portréty a krajiny. Ty maloval dvojího typu – heroické nebo idylické s mytologickým obsahem.

Pro ucelenou představu toho, jakým způsobem tvořil barokní malíř svá díla, stojí za pozornost zmínit se o jeho umělecké dílně. Jak vypadala malířská dílna v barokních Čechách? V dílně každého většího malíře nechyběli jeho učňové a pomocníci. Ti si osvojili základy malířského umění a dělali přípravné práce – např. drtili přírodní pigment, nanášeli podkladovou vrstvu malby na plátno nebo dokreslovali na obrazech ty méně podstatné části. Malířská dílna byla vybavena nejrůznějšími grafickými listy a kresbami, které umělci sloužily jako vzorník a inspirace. Malíři si své první myšlenky přenášeli na papír a dělali si tak přípravné kresby. Mohli pak lépe představit svou ideu objednateli uměleckého díla. Díky existenci těchto přípravných kreseb je v dnešní době zjistitelné, jak se lišila původní umělcova představa s výsledkem uměleckého díla. Ten musel korespondovat s představou jeho objednavatele. Nezastupitelné místo v malířské dílně měla - již zmiňovaná - grafika. Sloužila k šíření znalostí o dílech jiných umělců. V době baroka neexistovala ještě autorská práva v dnešním slova smyslu, docházelo tedy i k četnému kopírování jednotlivých děl. Mezi nejčastější kopie a repliky patřily portréty známých osobností. Při zadávání objednávek hrály nezastupitelnou roli skicy. Objednavatel ve smlouvě požadoval kreslený či malovaný návrh, na jehož základě mohl vybrat vhodného tvůrce k uskutečnění svého požadavku. Největším českým mistrem ve skicách byl Václav Vavřinec Reiner - tvořil náčrty pro

---

⁵⁵ hluboké pohnutí myslí, prudké vzrušení, vzletné podání uměleckého díla

⁵⁶ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách...*

následnou realizaci nástěnných maleb. Osmnácté století bývá také označováno za zlatý věk tvorby skic.

2.4. Sochařství

V období manýrismu bylo na pražském dvoře císaře Rudolfa II. více malířů než sochařů. Přesto od roku 1601 začal v Praze působit sochař nizozemského původu - Adrian de Vries, jehož dílo ovlivnilo nástup raného baroka v Čechách. Tvořil bronzové plastiky, k jejichž umístění nechal Rudolf II. na Pražském hradě vybudovat Nový sál.⁵⁷ „Adrian de Vries přinesl do Prahy náročné plastické pojetí svého učitele z Florencie – Giovanniho da Bologny“.⁵⁸ V bronzařské dílně na Pražském hradě pracoval na zakázkách pro Albrechta z Valdštejna i pro zahraniční velmože. „Adrian měl na rozdíl od svých evropských současníků odpor k ozdobnosti, draperii i atributům. Předzvěst baroka je na jeho díle patrná v měkké povrchové modelaci“.⁵⁹

„Bylo to právě baroko, které přineslo do Čech podnět k rozvoji skulptury.“⁶⁰ Existovaly tu dva druhy sochařského umění – dekorativní plastika a figurální plastika. Dekorativní plastika byla úzce spjata s barokní architekturou, která vyžadovala zapojení sochařství v daleko větší míře než renesance. Souviselo to s novým estetickým názorem. Plastická výzdoba umocňovala účinek architektury, zvyšovala její tvarové napětí, často využívala smělých tvarů. Figurální plastika souvisela s lidským tělem. To bylo studováno v různých tvarech a postojích, k divákovi však výsledné sochařské dílo mělo promlouvat prostřednictvím své duše ponořené do stavu vizionářských představ, náboženských extází⁶¹ a obestřené kouzlem mystické rozkoše. Velmi běžné byly drastické výjevy z náboženského života a dramatické mytologické výjevy. Barokní figurální plastika byla umístěována v interiérech, na fasádách i ve vnitřních prostorech kostelů a paláců, na schodištích, nádvořích i v zahradách, na náměstích a křižovatkách cest. Sochy měly vést člověka k zamyšlení, filozofickým úvahám, ale měly mít i funkci vzdělávací a zábavnou. Barokní sochařství patří obecně k nejvýraznějším složkám naší barokní kultury.

---

⁵⁷ dnešní Španělský sál na Pražském Hradě

⁵⁸ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách...*

⁵⁹ tamtéž

⁶⁰ Sochařství; Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách...*

⁶¹ Vzrušení, velkého nadšení, stav mimořádně vypjatého citového vzrušení provázený nevnímání okolí, vytržením myslí.

V rané fázi českého barokního sochařství vynikli především Arnošt Jan Heidelberger a Jan Jiří Bendl. **Arnošt Jan Heidelberger** (1590 – 1660) patřil mezi dvorní umělce a podílel se např. na smuteční výzdobě katedrály sv. Víta při úmrtí Habsburků. První velkou osobností barokní plastiky v Čechách byl **Jan Jiří Bendl** (1620 – 1680), pocházející z rodu hornošvábských řezbářů. Své profesní zkušenosti získal v Itálii. Poznal tu římské sochařství raného baroka. V Praze se proslavil roku 1650, poté, co zhotovil kamennou skulpturu Mariánského sloupu.⁶² Známy je také sochou sv. Václava, jež původně stála na Koňském trhu.⁶³ Těžištěm jeho sochařského umění však bylo řezbářství. „V jeho sochách se vyskytuje nepřímý, ale působivý realismus“⁶⁴. Od 80. let 17. století se umělci v Praze seznamovali s římským barokem Giovanni Lorenza Berniniho, významného italského architekta, sochaře a malíře. Jeho sochy se staly vzorem pro evropské barokní sochaře a byli jimi tedy ovlivněni i umělci působící a tvořící část svého života v Praze – **Paul Hermann** (1673 – 1732) a **Ottavio Mosto** (1659 – 1701).

„Období vrcholu pro barokní sochařství v Čechách spadá před rok 1710. Právě tehdy skončil proces asimilace⁶⁵ původně cizího slohu. Během devíti let byl vyzdoben Karlův most v Praze, na nějž bylo umístěno 24 nových sousoší. Praha se společně s Mnichovem, Würzburgem, Salzburkem a Vídní stala centrem středoevropského baroka. Do jeho české vrcholné fáze se právem zařadily dvě osobnosti, oba přední sochařští umělci, odlišující se však v orientaci i projevu“ – Ferdinand Maxmilián Brokof a Matyáš Bernard Braun. **Matyáš Bernard Braun** (1684 – 1738) přišel do Čech před r. 1710. Pocházel z rakouských Tyrol. Několik let strávil v Itálii, kde se seznámil s římským radikálním barokem a vnějšími znaky Berniniho umění, pro něž bylo typické např. spirálovité stočení tělesné osy. Všechny tyto zkušenosti dokázal Braun posléze převést do středoevropských dostupných materiálů, jakými byly pískovce a lipové dřevo.⁶⁶ „Byl mistrem tzv. radikálního expresivního *iluzionismu*.⁶⁷ Dokázal zhotovit dramatickou

---

⁶² Byl umístěný na Staroměstském náměstí.

⁶³ Václavské náměstí; Dnes socha ve Štulcových sadech na Vyšehradě.

⁶⁴ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách...*

⁶⁵ přízpůsobování se

⁶⁶ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách...*

⁶⁷ Tendence usilující zobrazit předměty tak, aby vzbuzovaly představu reálné existence.

kompozici lidského těla, na němž byl znát prudký kontrast světla a stínu. Toho docílil silným probíráním povrchu do hloubky hmoty.⁶⁸ Pro jeho díla je charakteristický vnitřní neklid, rozmáchlá gesta a rozevláté řasení šatu neboli draperie. Braun měl svůj vlastní ateliér, ve kterém dovedl udržet kolektiv tovaryšů ve vzácně vyrovnané slohové i kvalitativní linii. První Braunovou významnou prací pro Prahu bylo dodnes obdivované sousoší *Vidění sv. Luitgardy* na Karlově mostě (1710). Léta 1717 – 1720 jsou počítána za Braunovu nejplodnější dobu. Během pouhých tří let dokázal, za pomoci svých tovaryšů, vyzdobit jezuitský kostel sv. Klimenta na Starém Městě pražském a dekorovat hlavní oltáře poutního chrámu ve Staré Boleslavi. Největší část svého díla však v této době realizoval ve službách hraběte Františka Antonína Šporka v jeho lázních a špitálu ve východočeském Kuksu. Zde vytvořil velmi uznávaný soubor alegorií *Ctností a Neřestí*. V nedalekém Novém lese, kterému se dle Braunových výtvorů také říká *Betlém*, zhotovil monumentální sochy kajcníků a do přírodních pískovcových skal vytesal reliéfy *Narození Páně a Příjezd tří králů*. Samozřejmě je autorem i řady jiných význačných sochařských děl.⁶⁹ Matyáš Bernard Braun vychoval několik žáků, kteří později šířili barokní sloh po českém venkově. Patřili mezi ně např. Jiří František Pacák, Řehoř Thény nebo Braunův synovec Antonín Braun. Současník Brauna a druhý velký sochař českého vrcholného baroka - **Ferdinand Maxmilián Brokof** (1688 -1731) získal základy sochařského řemesla v otcově dílně v Praze,⁷⁰ poté studoval ve Vídni. „Z vídeňského sochařství si přinesl smysl pro monumentální kompozici a zdůraznění a uměřenost objemů, kterou spojil se zaujetím pro zachycení duševního stavu zobrazených postav.“⁷¹ „Byl mistrem dramaticky pojatých plastik pevných kontur“⁷² – dobře dokázal vymodelovat hlavní obrysové linie oddělující

⁶⁸ Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitola II, s. 257.

⁶⁹ Braunovy sochy vytvořené na zakázku hraběti F. A. Šporkovi pro jeho luské panství jsou uvedeny v kapitole *Baroko v Lysé nad Labem – památky ve městě a blízkém okolí* v rámci pojednání o jednotlivých pamětihodnostech.

⁷⁰ Otec – **Jan Brokof** (1652 – 1718)- vytvořil dřevěný model pro sochu sv. Jana Nepomuckého na Karlově mostě, stala se ikonografickým kánonem-pravidlem pro zpodobení tohoto světce po celém křesťanském světě.

⁷¹ Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitola II, s. 257.

⁷² Čornej, P.; Čornejová, I.; Rada, I.; Vaníček, V.: *Dějiny země koruny české I*. Paseka, Praha a Litomyšl 1993. Hlava sedmá, kapitola IV, s. 299.

jednotlivé tvary těla. Brokof neusiloval o vyjádření kontrastu jako Braun, ale šlo mu o vyjádření odstínu (tzv. *valéru*), kdy světlo měkce sklouzlo po přechodech jednotlivých tvarů. Vrcholem jeho tvorby byla sousoší pro Karlův most v Praze, skulptury na průčelí Morzinského paláce na Malé Straně v Praze a plastika *náhrobku Jana Václava Vratislava z Mitrovic* v kostele sv. Jakuba na Starém Městě pražském. Vyzdobil také kapli sv. Kříže v kostele sv. Havla – v tomto případě pracoval s měkkým dřevem lípy. Část svého života spolupracoval s vídeňským architektem Johannem Bernhardem Fischerem z Erlachu – podíleli se na společných zakázkách ve Vídni a ve Slezsku. Brokof na rozdíl od Brauna nevychoval tolik žáků, kteří by jeho umění šířili dál.

V polovině 18. století se české sochařství dostalo do období pozdního baroka. Zároveň na něj navazovala a ovlivňovala ho nová slohová koncepce klasicismu. „České sochařství pozdního baroka se vzdalo pestré rokokové polychromie, začalo upřednostňovat kámen a napodobovat mramor. Sochy už nebyly uzavřené pouze v interiérech staveb, ale začaly být umisťovány na jejich fasády a staly se zkrášlujícím doplňkem mnohým zámeckým parkům a venkovních prostranstvím. Tělesné proporce soch se začaly protahovat“.⁷³ Poslední velkou osobností naší barokní plastiky byl **Ignác František Platzer** (1717 – 1787). Pocházel ze západočeské řezbářské rodiny a byl odchovancem vídeňské Akademie. V Praze ve Spálené ulici si vybudoval dílnu. O velké zakázky neměl nouzi. Zdobil pražské paláce, venkovské zámky i kostely klášterů.

Stejně jako malíři, měli i sochaři v barokních Čechách své pracovní dílny, kde fungovala metoda kolektivní ateliérové práce. Většina barokních umělců totiž netvořila svá díla sama. Vrcholní mistři byli autory námětu a klíčových částí, dílčí úkony vykonávali jejich tovaryši a uředníci. V praxi to znamenalo, že sochař sám např. vytvořil postavu a obličej. Atributy či jiné části sochy už zpracovávali dle jeho pokynů ostatní umělci. V českých sochařských dílnách se pracovalo s měkkým dřevem lípy a pískovcem. Sochy byly polychromovány⁷⁴ a měly tak napodobovat drahé materiály – bronz, mramor, alabastr. Tváře soch působily díky pleťové barvě opravdově. U světců, kteří prokázali mimořádný zázrak, se navíc používala i zlatá

---

⁷³ Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách...*

⁷⁴ barveny

barva. Na konečném sochařském výsledku se obvykle podílela obě řemesla – sochařství i malířství. Povrchové dokončení řezbářské modelace bylo úkolem specializovaného a vysoce honorovaného malíře – tzv. *štafira*. Na začátku každé sochařské práce byl tzv. model - kreslený návrh daného díla od malíře či architekta. Sochařská dílna také využívala sádrových odlitků antických či renesančních děl, předlohových rytin, původních kreseb z cest či souboru drobných předlohových plastik, které sochařům sloužily jako inspirace. Tyto plastiky drobného měřítka lze rozdělit na tři druhy: *bozetti* či *bozetto*; *modely*, *modelletti* či *modellini*; a ukázkové smluvní modely miniaturního propracování. *Bozetti* byly první sochařské skicy, zběžně nakreslené náčrty, které se posléze převedly do materiálového zpracování s využitím hlíny, vosku či štukové hmoty. Šlo o improvizované a rychlé zpracování hnětením. Výtvoř v této fázi zpracování měly bezprostřední výraz a nelze u nich mluvit o živosti. Dalším druhem plastiky drobného měřítka byly *modely* (*modelletti*, *modellini*). Jednalo se již o pečlivě provedené modely, na kterých byly zřetelné určité znaky. Ukázkové smluvní modely miniaturního propracování pak sloužily objednavateli pro přesnou a názornou informaci o objednaném díle. Sochy J. J. Bendla, J. J. Jelínka, L. Widmanna a I. F. Platzera patřily k nejběžnější formě objednávek v domácích sochařských dílnách. Tito sochaři přijímali většinové zakázky. Tvořily často polychromované sochy ukřižovaného Krista, sochy Panny Marie, apoštolů a různých světců. Hlavním úkolem těchto figur bylo dotvořit architekturu barokního oltáře v katolickém chrámu. Ve výzdobě chrámů se uplatnilo i řezbářské umění. Dle tradiční ikonografie byly zdobeny kazatelny a křtitelnice. Často lze na nich nalézt postavu sv. Jana Křtitele a čtyř evangelistů. Základním principem sochařské práce v baroku bylo opakované užití jedněch a týchž dílenských předloh vlastní i cizí *invence*.⁷⁵ Hotové sochy se časem stávaly vzájemnými předlohami.

---

⁷⁵ vynalézavost, nápad v umělecké tvorbě

2.5. Hudba

Prvky barokní hudby pronikly do českých zemí již za Rudolfa II., ale v důsledku pobělohorských poměrů se české hudební baroko opozdilo a začalo prosazovat až od druhé poloviny 17. století. Barokní tendence v hudbě pak přetrvávaly hluboko do druhé poloviny 18. století. České země se během této doby stihly přiblížit kvalitě evropské hudby a poprvé se tak významněji zapsat do jejich dějin. Jednalo se však spíše o výjimečnější jedince, kteří tuto hranici zdolali. Katolická církev usilovala v pobělohorském období o znovuzískání vlivu. Reformace a vznik nových církví na ni kladly nové nároky. Hudba začala být proto využívána i jako prostředek v komunikaci s věřícími. Tvořila nedílnou součást barokní kultury a přispěla k celkovému účinku slohu, ať již zněla v chrámech nebo na zámcích. Měla velkou roli v soukromém i společenském životě. Doprovázela každou významnou událost - světskou i církevní a díky ní se pak tyto obřady a slavnosti staly velkolepou podívanou.

V písni navazovala na lidovou tvorbu. Zcela svébytná byla pro baroko instrumentální tvorba, která se vyznačovala zejména vyspělou *polyfonií*.⁷⁶ Dva hlavní hlasy – soprán a bas prováděly hlavní melodii a ostatní hlasy sloužily jako harmonická výplň. Barokní hudba oslňovala posluchače svou jásavou kompozicí a velkými sborovými tělesy. Pro dosažení citového prožitku se v ní užívala tzv. *afektivní teorie*. Ústřední téma skladby vždy ztvárňovalo vášně a duševní hnutí. Radost byla vyjadřována durovými tóninami, *konsonancí*⁷⁷, vysokou polohou, rychlým tempem. Smutek naopak vyjadřovaly molové tóniny, *disonance*⁷⁸, hluboká poloha a pomalé tempo. Obecně lze říci, že pro barokní hudbu byla typická zpěvnost, zcela záměrná líbivost a emocionální působivost. Ve snaze vyjádřit co nejpresněji různé lidské pocity, se barokní hudba stala druhou řečí člověka.

Hudební nástroje přejalo baroko z renesance. Většina z nich však prošla úpravami – např. změnil se tvar smyčce, u příčných fléten se objevily klapky a byl vynalezen kladívkový klavír. Obecně lze konstatovat, že v období baroka došlo k velikému rozmachu hudebních nástrojů. Skladatelé je pečlivě rozlišovali a přesně

---

⁷⁶ způsob skladebné práce s převahou melodické a rytmické samostatnosti hlasů hudební skladby

⁷⁷ souzvuk, souznění, libozvuk minimálně dvou tónů, v němž není napětí

⁷⁸ nelibozvuk, neshoda, nesoulad; vnitřní napětí

pro ně rozepisovali *party*.⁷⁹ Nástroje dělili do čtyř základních skupin: strunné (loutna, kytara, harfa), dechové (flétny příčné i zobcové, hoboj, fagot, pozoun, lesní roh, klarina – druh trubky), smyčcové (housesle, viola, violoncello, kontrabas) a bicí (tympány).

Obecně lze barokní hudbu rozdělit na dva hlavní typy – církevní a světskou. **Církevní hudba** v baroku zaujímala velmi důležité postavení. Církev ovládala hudební tvorbu zejména v pobělohorském období a využívala ji v protireformačním tažení.⁸⁰ Chránovou hudbu provozovali varhaníci nebo menší skupiny. Klášterní hudbu pěstovali členové řádu a studenti. Důležitými středisky, kde studovali budoucí hudebníci a skladatelé, byly kláštery a koleje. Církevní hudba a zpěv se staly součástí barokních bohoslužeb a stupňovaly emotivní účinnost obřadů. V chránové hudbě se uplatnily *kantátové skladby*⁸¹ s výrazným sólovým zpěvem a také *oratoria*⁸² provozovaná zvláště o velikonočních svátcích. Skladby byly díky své melodičnosti velmi působivé. Byly často provozovány početnými hudebními a pěveckými tělesy.

Světská hudba byla pěstována a rozvíjena nejširšími společenskými vrstvami. Hudba běžného lidu - lidová hudba - navazovala na předbělohorskou reformační tradici a starší písňovou tvorbu. Lidová zpěvnost výrazně ovlivňovala tvorbu českých barokních skladatelů a pronikala do sbírek písní i např. do protireformačních katolických *kancionálů*.⁸³ Lidová hudebnost byla ovlivňována také umělou, hl. chránovou hudbou. Tato vzájemná vazba se projevila významně např. prosazením dur-mollové soustavy v lidových nápěvech a vytlačení starých církevních stupnic, v poslední čtvrtině 17. století. Nejdůležitějším organizátorem hudebních produkcí však byla ve světském světě šlechta. Ta si zřizovala na zámcích dvorské kapely, složené z lidových hudebníků a vedených školeným kantorem. V baroku také došlo k rozmachu opery. Ta v této době zněla i v našem hlavním

---

⁷⁹ part – notový zápis jednoho hlasu skladby

⁸⁰ Katolická církev se nezdřáhala použít oblíbené nápěvy reformační písňové tvorby, kde jen nový text naznačoval přísně katolické zaměření.

⁸¹ vokální instrumentální dílo, zejm. pro sóla, sbor a nástrojový doprovod

⁸² rozměrné vokálně-instrumentální dílo pro sóla, sbor a orchestr na epický text, zpravidla s náboženskými tématy; určené pro nejevištní provedení

⁸³ liturgický zpěvník, sborník systematicky uspořádaných kostelních písní s notací

městě. Záslouhou mecenáše hraběte Františka Antonína Šporka bylo provedeno šedesát oper v Praze a také na jeho sídle ve východočeském Kuksu.

Za největší barokní skladatele jsou všeobecně považováni Němci **Georg Fridrich Händel** a **Johan Sebastian Bach**.

Nejvýznamnějšími českými barokními skladateli byli **Adam Michna z Otradovic**, **Pavel Josef Vejvanovský**, **Jan Dismas Zelenka** a **Bohuslav Matěj Černožský**. V jejich skladbách docházelo shodně k prolínání barokních stylových prvků s lidovými nápěvy. To svědčí o faktu, že barokní hudba přestala být v Čechách jen dvorským uměním, ale že u nás hluboko zapustila své kořeny. Vzhledem k dějinným záležitostem, by se neměla opomenout skutečnost úzké provázanosti prostředí českého hudebního baroka s vídeňským habsburským dvorem.

Nejčasnější fáze českého barokního umění je v hudebním světě spjata s **Adamem Michnou z Otradovic** (asi 1600 – 1676), jindřichohradeckým varhaníkem a autorem tří velkých duchovních písní, které zkomponoval na vlastní české básnické texty. Byla to *Česká mariánská muzika (1647)*, *Loutna česká (1653)* a *Svatoroční muzika, aneb sváteční kancionál (1661)*. O oblíbenosti těchto skladeb svědčí zlidovění některých z nich – např. koledy *Chťíc, aby spal (Svatoroční muzika)*. K dalším hudebním umělcům rané fáze českého baroka patřil **Pavel Josef Vejvanovský** (1640 – 1693). Svá nejlepší díla skládal pro dechové nástroje (hlavně trumpety). Větší část svého života působil ve službách olomouckého biskupa Karla Lichtenštejna – Casterkorn. Vedl jeho kapelu. Vytvořil orchestrální dílo, které lze srovnat s vrcholnou evropskou tvorbou z konce 17. století. Jeho skladby se vyznačovaly bohatou hudebností, melodickou nápaditostí, často se opírající o lidovou zpěvnost. Z jeho díla vyniká především jeho chrámová tvorba.

Nejznámějším zástupcem vrcholné fáze českého hudebního baroka byl **Jan Dismas Zelenka** (1679 – 1745). Pocházel z Louňovic pod Bláníkem, studoval na jezuitské koleji v Praze a téměř celý život strávil ve službách saského kurfiřta v Drážďanech. Své kompoziční nadání zdokonalil ve Vídni a v Itálii. Do Drážďan se znovu vrátil jako člen dvorní kapely, zástupce kapelníka a dvorní skladatel. Své vrcholné barokní skladby obohatil zajímavými melodickými a harmonickými postupy. Jeho polyfonní tvorba byla v mnohém blízka dílu J. S. Bacha. Jeho dílo je

rozsáhlé – Zelenka tvořil *sonáty, symfonie, capriccia, jezdecké intrády*.⁸⁴ Komponoval i vokálně instrumentální díla – *kantáty, litanie, mše* a drobnější chrámové skladby. Znamé a velmi ceněné je jeho melodrama *Sub olea pacis et palma virtutis – Pod olivou míru a palmou skutečnosti*. Šlo o alegorickou hru provedenou jezuitu při české korunovaci Karla VI. Roku 1723. Nový král zde byl oslavován jako dědic svatováclavské koruny. Vynikajícím varhaníkem, hudebním pedagogem, knězem a českým mistrem kontrapunktu – vrcholné barokní polyfonie - byl **Bohuslav Matěj Černo-horský** (1684 – 1742), rodák z Nymburka. Dnes je pokládán za jednoho z předchůdců hudebního klasicismu. Byl příslušníkem františkánského řádu. Značnou oblibu si získal hlavně v Itálii, kde začátkem 18. století pobýval a tvořil. Jeho varhanní *fugy* a *tokáta* byla prvními známými varhanními skladbami. Bohužel podstatná část jeho díla byla za nevyjasněných okolností zničena.

2.6. Religiozita⁸⁵ a myšlení barokního člověka

Před Bílou horou bylo zhruba 85 – 90 % obyvatelstva českých zemí nekatolického vyznání. Po porážce stavovských vojsk a následném opatření vídeňské vlády se však situace změnila. Naplno se otevřel prostor postupu rekatolizace⁸⁶ (protireformace). Po vítězství císařských vojsk v bitvě na Bílé hoře byly uzavírány nekatolické kostely a ze země vypovídáni nekatoličtí kněží. Roku 1627 bylo vydáno Obnoveného zřízení zemské, které uznávalo jako jediné platné katolické vyznání.⁸⁷ Obyvatelstvo českých zemí mělo na výběr – buď přestoupit na katolickou víru, nebo zemi opustit – emigrovat.

Rekatolizace v českých zemích probíhala několika způsoby. V první vlně byla konverze⁸⁸ vynucována násilím. Reformační komisaři byli doprovázeni

---

⁸⁴ *sonáta* – instrumentální skladba, zprav. třídílná a pracující obvykle s dvěma protikladnými tématy; *symfonie* – orchestrální skladba o čtyřech částech v cyklické sonátové formě; *capriccio* /kapričo/ - instrumentální skladba volné formy humorného, rozmarného rázu; *intráda* – krátká fanfárová skladba pro dechové, popř. bicí nástroje, sloužící k zahajování slavností

⁸⁵ zbožnost, víra v Boha

⁸⁶ opětovné přivedení na katolickou víru

⁸⁷ Čornej, P.; Čornejová, I.; Rada, I.; Vaníček, V.: *Dějiny země koruny české I*. Paseka, Praha a Litomyšl 1993. Hlava sedmá, kapitola IV, s. 285.

⁸⁸ přestup k jiné víře

vojenskými oddíly. V takovýchto případech se často jednalo o neupřímný přechod na katolickou víru. Proto byly zvoleny daleko účinnější, nenásilné metody. Hlavní důraz byl přitom kladen na misijní činnost, znovuvybudování církevní správní organizace a na zřízení kvalitních katolických škol všech stupňů. V provádění katolické obnovy se v pobělohorském období silně uplatnil jezuitský řád, jemuž byla v roce 1622 odevzdána i pražská Karlova univerzita. Výchova mládeže v katolickém duchu spolu s aktivní činností církevních misionářů způsobila, že se potomci bělohorských poražených ve druhé a třetí generaci věrně hlásili k římské církvi a katolické víře.⁸⁹

Katolická církev začala znovudobývat svou ztracenou pozici. Podstatnou úlohu v rekatolizačním procesu proto zaujímal i samotná forma katolických pobožností. Hlavní „zbraní“ církve se stalo citové působení na lidskou duši. Přispět k tomu měly okázalé náboženské slavnosti, procesí a pouti k zázračným obrazům a sochám, nádhera kostelních interiérů s leskem zlata, vůně kadidla, zpěvem a hudbou, a ovšem i svatořečení Jana Nepomuckého, jehož kult se stovkami soch zatlačoval z myslí Čechů vzpomínku na Jana Husa.⁹⁰ Církevní obřad samotný měl působit vedle své duchovní stránky i jako velké představení plné smyslových vzruchů.⁹¹

Na rozdíl od katolické církve, která kladla důraz na okázalost pobožností a tím i na přilákání širokých vrstev obyvatelstva, nekatolické církve nádhery, zdobnost a divadelnost zavrhovaly.

Kostel měl v životě barokního člověka nezastupitelnou roli. Byl duchovním místem, místem osvěty, ale i prostředím, kde člověk mohl vnímat krásu umění. Účast na bohoslužbách o nedělích a zasvěcených svátcích patřila k povinnostem dobrého katolíka. Alespoň jednou do roka se předpokládalo absolvování zpovědi. Důraz na zpověď, po níž následovalo rozhrěšení, pokání, odpuštění hříchů, nebyl samoúčelný. Zpověď a pokání byly předpoklady budoucí spásy duše. Nadto podle

---

⁸⁹ Čornej, P.; Čornejová, I.; Rada, I.; Vaniček, V.: *Dějiny země koruny české I*. Paseka, Praha a Litomyšl 1993. Hlava sedmá, kapitola IV, s. 287.

⁹⁰ Herout, Jaroslav: *Slabikář návštěvníků památek*. Tvorba, Pardubice 2001.

⁹¹ Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitola II, s. 238.

účasti na zpovědi bylo možné i evidovat skutečnou pravověrnost, neboť nekatolické směry zpověď neuznávaly.⁹²

Církev provázela člověka od narození až po smrt. Člověk prošel po narození křtem, v dospělosti biřmováním (uvedením do společenství vědomých křesťanů), při sňatku udělením svátosti manželské a nakonec před smrtí posledním pomazáním.

Významným prvkem katolické barokní kultury se stal mariánský kult. K vyhlášeným zázračným obrazům či sochám, které byly většinou zasvěcené Panně Marii, směřovaly procesí a pouti.

Barokní období vyhrocených rozporů je příznačné i pro oblast náboženskou. Na jedné straně hluboká víra plná extatických vznětů, ale také pověrčivosti a pobožnůstkářství, na druhé straně poněkud prázdná, bombastická teatrálnost, soustředěná spíše na vnější projevy než na hlubší náboženský prožitek. Je to období řady svatořečení, doba velkého rozkvětu mariánského kultu, ale zároveň je to i období oslabení papežské moci, náboženského šarlatánství i poslední vlny pronásledování čarodějnic. Nápadný je také silný proces sekularizační – prorůstání světských prvků do každodenního lidského života. Sklon k povrchnosti náboženského života brzy vyvolal řadu obrodných pokusů, především jansenistickou obrodu v rámci katolické církve a pietistický směr protestantský.⁹³

Duševní myšlení barokního člověka by se dalo vyjádřit větou „*Memento mori!*“ – „*Pamatuj na smrt!*“⁹⁴ Nešlo o výraz děsu z konce fyzické existence, ale měla to být jakási všudypřítomná výstraha tyčící se nad životem. Jednalo se o připomenutí faktu smrti, vlastní smrtelnosti a krátkosti lidského života. Vše mělo vést k zamyšlení nad vlastní existencí.

---

⁹² Čornej, P.; Čornejová, I.; Rada, I.; Vaniček, V.: *Dějiny země koruny české I.* Paseka, Praha a Litomyšl 1993. Hlava sedmá, kapitola IV, s. 288.

⁹³ Bělina, P.; Kučera, J. a spol.: *Dějiny evropské civilizace II.* Paseka, Praha a Litomyšl 2002. Hlava druhá, kapitola II, s. 30.

Více o jansenismu a pietismu v kapitole *Rod Šporků a Sweerts – Šporků v Lysé v době baroka* – poznámky pod čarou

⁹⁴ Baroko je typické bojem protikladů. Protiváhou k „*Memento mori*“ bylo heslo „*Carpe diem*“ – „*Užij dne!*“

Nejlépe lze onu myšlenku vysvětlit na konkrétním příkladu žití, smýšlení a zadávání uměleckých zakázek jednoho z největších barokních mecenášů v Čechách - hraběte Františka Antonína Šporka. Jak napsal jeho dvorní básník Gottfried Benjamin Hancke: „*Špork bere hodiny tak často do dlaně, umění umírat má s žitím svázané. Ctnost, to je jeho cíl, v nádheře, radosti, myslí i na svou smrt, na hrob a na kosti.*“⁹⁵ Jeho panství Kuks ve východních Čechách poblíž Dvora Králové nad Labem je touto myšlenkou prochnuté. František Antonín Špork si nechal lázeňský areál *Kuks* vystavět v labském údolí. Baroko mělo zálibu v souměrnosti, a tak není divu, že se celý areál díky řece dělil na dvě poloviny, vyjadřující zároveň polaritu života a smrti.

Oba břehy byly propojené *mostem*. Život se nacházel na levém labském břehu, ve světské, lázeňské části. Zde měl Špork svůj *zámek, lázeňské domy s kolonádami*, byly zde i *hostince* a *divadlo*. Na pravém labském břehu, v tzv. hospitální části, se nahoře nacházel hospital – *Špitál milosrdných bratří* a špitální *Kostel Nejsvětější Trojice* s rodinnou *hrobkou Šporků*, v níž svítilo věčné světlo. Tato část areálu měla představovat pravý opak lázeňského společenského ruchu. Byla to část duchovní, místo utrpení a konce života. Na ohradní zdi hospitalu dodnes stojí výtvarně i myšlenkově propojený soubor plastik od Matyáše Bernarda Brauna. Soubor se rozvíjí od ústřední sochy *Náboženství*, nacházející se uprostřed terasy hospitalu, přes polokruh *Personifikací* a *Blahoslavenství* ke dvěma řadám *Ctností* a *Neřestí*. Na tomto břehu nechyběl ale ani *Dům filozofů* – knihovna F. A. Šporka, *rejdiště* – koňské závodiště, *holubník* či *bludiště* z živých plotů.

Jako všechny lázně, měl i Kuks uspokojovat potřebu zdravotní a společenskou. Lázeňští hosté si zde měli odpočinout, podstoupit různé léčebné kúry, konat promenády, cvičit, účastnit se nejrůznějších her, slavností, hudebních produkcí a divadelních představení. Přesto se tyto od ostatních lázní lišily.⁹⁶ Kuks měl ve své podstatě daleko hlubší poslání! Kromě ukázky Šporkova boje proti zvlí světské i církevní, měli hosté mít při všech těch radovánkách na paměti myšlenku

---

⁹⁵ HANCKE, G. B., BOHADLO, S., IMLAUF, L. & PODHRÁZSKÝ, M.: *Kuks. Theatrum Fagi*. Nakladatelství Gate, Náchod 2002.

⁹⁶ Lázně Kuks se lišily od jiných hlavně v tom, že zde nebyl žádný opravdu léčivý pramen. „Léčivé prameny“ byly pouhou záminkou k vytvoření urbanistického celku se světským a duchovním břehem.

smrti. V duchovní/hospitální části Kuksu se měli zamýšlet nad životem. Vybízely je k tomu mj. i již zmiňované alegorie lidských ctností a neřestí, personifikace Náboženství (socha *Víry* je připomínkou, že víra má vítězit nad smrtí), andělé blažené a žalostné smrti, věčné světlo svítící z rodinné hrobky Šporků, či dveře v kostele vedoucí do hrobky, na nichž je výjev kostlivce.

Ten má na hlavě přesýpací hodiny značící, že každému z nás, je čas na tomto světě vyměřen. Křídla přesýpacích hodin znamenají, že čas letí. Kostlivec má u nohou různé světské symboly – královskou korunu, žezlo, pokrývku hlavy vysokého církevního hodnostáře, peníze ad. Jde o připomínku toho, že v hodině smrti, nám světské statky nebudou nic platné, a že se vše v prach a dým promění. Na smrt máme stále pamatovat a žít tak, aby nás nemohla zaskočit. Pokud budeme za svého života konat dobro, žít v úctě a bojovat za spravedlnost, čeká nás smrt blažená a vstoupíme do nebe. V opačném případě půjde o smrt žalostnou s konečnou zastávkou v pekle.

Barokní období kladlo na myšlenku smrti takový důraz, že lze dokonce hovořit o kultu smrti. Oblíbeným námětem barokních umělců – malířů, sochařů, grafiků i literátů byl tzv. *Tanec smrti*. Měl zdůrazňovat rovnost všech lidí v umírání. Stěny dolní chodby kukského špitálu byly v roce 1729 na popud hraběte Šporka vyzdobeny cyklem nástěnných obrazů představujících smrt, vyvrávající náhle ze života představitele různých stavů – od papeže a císaře po sedláka.

Sám hrabě František Antonín Špork si smrt připomínal nošením hodinek s lebkou, věčným světlem svítícím z rodinné kukské hrobky – světlo bylo vidět z ložnice jeho zámku na protějším labském břehu – nebo zpočátku i lebkou své matky, kterou před jejím umístěním do hrobky, uchovával ve své ložnici. Jedno ze svých hesel, vztahující se opět k myšlence „*Memento mori*“, nechal napsat na podstavec sochy *Prosince*⁹⁷ v lyském parku „*Pomni, člověče, že stejně brzy zemřeš a bohatství si do hrobu nevezmeš!*“

S religiozitou doby baroka úzce souvisí i trend a záliba šlechty v Čechách, zřizovat na svém panství *poustevny* (*eremitáže*) a vydržovat si v nich poustevníky.

---

⁹⁷ Obrázek sochy viz str. VIII, obr. 19 Příloha A

Osmnácté století kladlo důraz na nábožensko – filozofickou a meditativní stránku eremitáží, které proto lze chápat jako náboženské přírodní parky. Šlechta zde mohl filozofovat v klidu a samotě, daleko od světského ruchu. Dojmy meditujícího měly být posíleny tichými melancholickými revíry, obrazy a sochami svatých. Pro některé eremitáže byl typický i pramen vody, který měl symbolizovat zánik prvního světa potopou a také dřevo kříže, které značilo konečnou zkázu světa při Posledním soudu. Součástí poustevn vždy bývala kaple, zahrada, obydlí pro poustevníka a také zázemí pro šlechtice. Nechyběla umělecká výzdoba, která měla svůj účel.

Poustevníků bylo na základě celoevropské módy v Čechách v době baroka počítáno na několik set. Žádný ze soudobých šlechticů však nemohl v zakládání poustevn konkurovat hraběti Františku Antonínu Šporkovi – známé jsou poustevny v okolí Lysé nad Labem a Kuksu.

Poustevník byl mnich – *monach*, který – jak základ slova „*mono*“ napovídá – žil sám v pustině jako *asketa*.⁹⁸ Proti původnímu pojetí asketického křesťanského života na poušti, je však v baroku význam poustevnictví trochu odlišný a jiný. Barokní poustevník mohl žít hezký život, jíst plno jídla, kolem sebe mít plno růží a velkou zahradu. Dobrovolně odstoupil od ruchu města a žil chvíli v osamění, poslouchal ptáky. Pro šlechtu této doby obecně bylo zakládání eremitáží profánního (světského) charakteru silným podnětem. Chtěla se stylizovat do nevinnosti venkovského života. Být daleko od zkaženého města a ještě horšího intrikánského a panovnického dvora. Zároveň šlo o bukolickou módu. Hrabě František Antonín Špork, při zakládání poustevn, prakticky řešil touhu a potřebu své duše žít v pěkném prostředí, být spokojen sám se sebou, ale taky medítovat, patřit andělům, Bohu, světcům a umění.

Na jeho panstvích byli zejména minorité a kapucíni, kteří po ročním *noviciátu*⁹⁹ vykonávali kostelnické, zahradnické a hrobnické práce. Zabývali se i uměleckořemeslnými pracemi, např. vyráběli jesličky. Protože se ale nezdálo, že se mezi těmito poustevníky objevili i lenoši a příživníci, kteří tyto práce nevykonávali, sepsal hrabě Špork přesný řád a povinnosti eremitů, ke kterým se

---

⁹⁸ Asketický způsob života – přísný s odříkáním, zdrženlivostí, potlačením přirozených lidských potřeb (strava, pohlavní život...), cvičení se v mravní přísnosti, jejímž výsledkem je sebeovládání.

⁹⁹ Zkušební doba nováčků, čekatelů na řeholní stav.

zavazovali na dobu tří let. Jednalo se o úklid obydlí, kostelnickou službu a zahradničení. Poustevníci byli vlastně zaměstnanci hraběte, kteří museli dodržovat „pracovní smlouvu“.

2.7. Barokní krajina

Barokní umělecká kultura má v dějinách českých zemí zcela mimořádné postavení. Mohutně se uplatnila nejen v architektuře církevní i světské, ale také v utváření krajiny – té části přírody, kterou upravil člověk svou činností. V době českého baroka došlo doslova ke krajinné revoluci. Krajina zdevastovaná třicetiletou válkou se proměnila v plánovitě tvořenou krajinu kulturní. Jednou z jejích základních charakteristik je historická a estetická hodnota. Pro poznávání změn naší kulturní krajiny se dnes jako základní historický pramen využívají historické *veduty*¹⁰⁰ panství.

Řekne-li se tradiční česká krajina, objeví se obraz barokní krajiny, která ji velmi ovlivnila. Česká barokní krajina je odkazem a fenoménem druhé poloviny 17. až poloviny 18. století. Přesto jsou její prvky patrné dodnes. Byla hospodářsky využívána, ale přesto naplněná estetikou, harmonickými vztahy a idejemi barokního člověka. Charakterizoval ji zvlněný terén s mozaikou drobných obdělávaných polí, hustá síť silnic a cest lemovaných stromovými alejemi, města sevřená barokním opevněním, hospodářské objekty zasazené do krajiny, zámecké a klášterní areály, barokní poutní kostely na návrších a kopcích, vesnická sídla s dominantami barokních kostelíků a drobná architektura ve volné krajině – lorety, boží muka u cesty, kříže, kapličky, poustevny a sochy svatých. Barokní světskou i církevní architekturu často doprovázely mohutné stromové *solitéry*¹⁰¹, barokní zahrady a krajinné parky.¹⁰² Mezi typické příklady takto komponované historické barokní krajiny patří např. Valdštejnova a šlikovská krajina na Jičínsku ze 17. století nebo Šporkova krajina v Lysé nad Labem¹⁰³ a Kuksu z přelomu 17. a 18. století.

---

¹⁰⁰ malířsky nebo graficky podaný pohled na město nebo krajinu

¹⁰¹ jednotlivě se vyskytující, rostoucí o samotě

¹⁰² Semotanová, Eva; Koukalová, Šárka; Svoboda, Stanislav: *Barokní krajina v okolí Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2008, s. 5.

¹⁰³ viz kapitola *Baroko v Lysé nad Labem – památky ve městě a blízkém okolí*

Pole byla v 17. a 18. století postupně spojována. Cesty a příkopy tvořily hrany jednotlivých pozemků. Vznikaly meze a louky v dnešním slova smyslu. V českém prostředí se začaly šířit nové plodiny (kukuřice, brambory, rajčata, slunečnice, fazole) i okrasné rostliny (jířiny, tulipány, zimozrázy, jírovce – koňské kaštaný), především zámořského původu.

Typickým prvkem barokní venkovské krajiny byly již zmiňované aleje. Jejich hlavním úkolem bylo uzavírat cesty před okolní krajinou, zároveň je však zvýrazňovat a zviditelňovat. Byly usprádaný tak, aby soustředily pozornost k průhledovým horizontům. Rozhledy, pohledy i průhledy byly často koncipovány na duchovní linii.

V baroku se také zlepšila síť cest. Lze rozlišit jejich tři základní typy – pěšiny, vozové cesty a silnice. Upravenější cesty zefektivnily dopravu.

Mezi nejrozšířenější typy staveb v krajině patřily stavby církevní. Pokud to ráz krajiny umožnil, využívaly se nejrůznější vyvýšeniny terénu – návrší a kopečky. Církevní stavba - nejčastěji kostel - měla zaujímat v krajině dominantní postavení a sloužit jako orientační bod dobře viditelný již z dálky. V barokní komponované krajině nechyběly ani - na šlechtických panstvích (v lesích) zřizované - poustevny – *eremitáže*. V lidové architektuře vzniklo také mnoho drobných staveb, jejichž umístění mělo v krajině rovněž svůj účel. Nejrozšířenější z nich byly tzv. *boží muka, kaple, kapličky a křížové cesty*.¹⁰⁴ Tyto stavby doprovázelo množství soch jako nikde v Evropě. Pro baroko jsou také typická hromadná setkávání v otevřené krajině, např. při příležitosti poutí, slavností božího těla apod. Nejčastěji poutě směřovaly k místům zasvěceným Panně Marii, neboť mariánský kult sehrál v barokní spiritualitě důležitou roli.

Barokní krajina měla být ve svém výsledku sama o sobě jedním velkým uměleckým dílem. Lišila se od přirozené krajiny tím, že do ní člověk výrazně vtiskl svou stopu. Jeho cílevědomým působením se stala komplexem s církevními i světskými prvky, propojenými duchovními nebo světskými osami. Každý prvek tam měl své jedinečné místo. Baroko se tak snažilo ovládnout blízké i vzdálené okolí. Právě v této době se krajina propojila v celek, začala působit jednotně

---

¹⁰⁴ viz kapitola *Baroko v Čechách* – část *Architektura*, s. 20.

z vizuálního i ideologického hlediska. Vzhled barokní krajiny položil základy české kulturní krajiny.

3. HISTORIE LYSKÉHO PANSTVÍ

3.1. Majetkoprávní vývoj obecně

Obec Lysá nad Labem se nachází čtyřicet kilometrů severovýchodně od Prahy. Rozkládá se na pravém břehu Labe, zhruba dva kilometry od jeho koryta. Samotný původ jména obce je možné vyložit několika způsoby. Nejrozšířenější verze zaznamenaná v Dalimilově kronice ve 14. století a v Hájkově kronice v 16. století, pochází z pověsti a hovoří o lysém, tedy holém, zámeckém vrchu. Další hledá původ v srbochorvatštině, kde slovo „lysac“ znamená „planina“. Slovo „lisa“ se vysvětluje také jako obydlí či světnice. Josef Jungmann, známý český filolog, spisovatel a překladatel druhé poloviny 18. a první poloviny 19. století, tvrdí, že slovo „Lisa“ znamená cokoli pleteného z proutí – stěnu, ohradu, přehradu, ploty, popletky z proutí, jimiž se zadržovala voda v řece nebo v potoce.

Neodmyslitelnou součástí siluety Lysé nad Labem tvoří zámecký vrch, jehož nadmořská výška činí 221 metrů. V rovinném a poměrně teplém Polabí byl tedy od nepaměti vyhledávaným strategickým a příznivým místem. Archeologické výzkumy prokázaly stopy osídlení v tomto místě již v pravěku v období neolitu - mladší době kamenné, dále pak v době bronzové. Do období 5. století našeho letopočtu se datuje v této oblasti slovanské osídlení. Byly zakládány první osady a kolem labských břehů v lužních lesích či na blízkých vyvýšeninách stavěny hradiště.

Nejstarší písemná zmínka o Lysé pochází z počátku 11. století a píše o ní Kosma ve své kronice. Lysá bývala údělem Přemyslovců a v letech 1034-1035 byl údajně na místním hradišti či tvrzi Lysá vězněn svým bratrem **Oldřichem** oslepený a vykastrovaný kníže **Jaromír**. Místo, kde se hradiště nacházelo, není přesně známo. Uvažuje se o dvou lokalitách. První se nachází na návrší jménem Vinička rozkládající se mezi obcemi Stará Lysá a Lysá nad Labem. Zde podle pověstí stával na jihozápadním výběžku tzv. Červený hrádek.¹⁰⁵ Ještě dnes jsou zde patrné zbytky opukových zdí s jedním nárožím středověkého charakteru. August Sedláček ve

---

¹⁰⁵ Mapa Lysé a polohy Červeného hrádku v příloze A

svém díle *Hrady, zámky a tvrze království českého* píše o čtverhranném místě, obklopeném na severní a východní straně příkopem. Není vyloučeno, že zde stávala prvotní Lysá, ke které se vztahují historické zprávy o přemyslovských knížatech. V pozdější době zde nejspíše bývalo tzv. vladycké sezení - sídlo vladyků a rychtářů lyského panství. Dalším možným místem, kde se hradiště nacházelo je dnešní zámecký vrch v Lysé nad Labem. V první polovině 11. století se tu taktéž zmiňuje hrad a pod ním trhová osada.

Tato trhová osada, nazývána Nová Lysá, byla statkem českých královen. Na přelomu 10. a 11. století se mluví o **Emmě Burgundské**, manželce knížete Boleslava II., jehož synové Jaromír a Oldřich jsou spojováni s již zmíněným prvním hradištěm. Synovec Jaromíra, kníže **Břetislav**, Lysou udělil za zásluhy zemanovi **Mutišovi**, ale zároveň v roce 1052 stanovil, aby po Mutišově smrti připadl dvorec Lysá kapitulnímu kostelu sv. Václava ve Staré Boleslavi. Od smrti Břetislava v roce 1055 neměla tedy Lysá téměř dvě stě let žádnou souvislost s významnými českými panovníky. Až ve 13. století bylo lyské panství opět jako část korunního jmění a důchodu českých královen. V jeho první polovině Lysou vlastnila královna **Kunhuta**, manželka krále Václava I. V té době už stával na návrší středověký hrad s obrannými věžemi, příkopem ve skále a zřejmě i s později zmiňovanou kaplí sv. Desideria. V přímé blízkosti hradu se rozkládaly jednotlivé vesničky a osady. Tou důležitou bylo Tržiště pod Hradem – zde se konaly trhy a připomínku lze nalézt v dnešním názvu dlouhé ulice Stržiště. Malé osady se postupně spojily v jednu větší s názvem Lysá. Ve druhé polovině 13. století byla Lysá věnem manželky krále Václava II. - **Guty (Jitky) Habsburské**. Ta ho listinou ze dne 4. 3. 1291 povýšila na statut města. Lysá nad Labem je od této doby označována jako tzv. Forum Lissa. Místo se stalo významným hospodářským centrem, sídlem královských rychtářů, bylo chráněno hradem. V té době byl už osídlen i prostor dnešního městského náměstí a přilehlé parcely. Městečko nebylo opevněno a skládalo se z tržiště a několika spíše zemědělsky zaměřených usedlostí. Uprostřed náměstí byl postaven farní kostel. Guta Habsburská Lysou držela po dobu panování svého manžela (1282 – 1305). Poté byla Lysá jeden rok ve správě královského služebníka - měšťana **Rudlína**. Další významnou českou královnou v historii města byla **Eliška Přemyslovna**, manželka Jana Lucemburského (vláda 1310 – 1345). Ta

v Lysé stejně jako ostatní královny vykonávala vrchnostenské právo, které potvrzoval král. Královna si od svého manžela vyžádala, aby byl lyský kostel přiřazen k vyšehradskému – tím mohla pro Vyšehrad založit nové příjmy. Jan Lucemburský jejímu požadavku vyhověl. Mezi další - a v řadě českých královen poslední- držitelku města Lysá patřila třetí manželka Karla IV. – **Anna Svídnická**. Ta Lysou v roce 1355 nechala svému manželovi, který ji daroval nově založenému klášteru řeholníků Augustiniánů z Karlova v Praze. Augustiniáni do Lysé přivedli pět řeholníků a zřídili tu konvent svého opatství a obnovili poničenou kapli sv. Desideria. Poslední pražský biskup Jan z Dražic založil v Lysé v první polovině 14. století klášter, ten byl však za husitských válek, patrně v r. 1421 zbořen. Památkou na dobu Karla IV. byly v Lysé na několika místech vinice osázené burgundskou révou. Vzpomínkou na prvních pět panovnic Lysé je do dnešních dnů věž se symbolickými pěti cimbuřími ve znaku města.

Na konci 14. století se Lysá nad Labem stala tzv. královským manstvím. Králové město přestali dávat věnem svým manželkám, ale dali ho jako manský, tzv. svěřenecký statek panským osobám. Lysá tedy začala být propůjčována různým šlechticům. Manové dostávali od krále panství nejdříve doživotně, později dědičně. V rámci svých povinností museli králi složit plat a zavázat se k dvorským i vojenským službám. Roku 1389, za vlády krále Václava IV., se držitelem lyského manství stal pan **Petr z Wartenberka a na Kostí**. Páni z Wartenberka pocházeli ze vznešeného panského rodu Markvarticů a u královského dvora zastávali významnou funkci. Sám Petr z Wartenberka byl nejvyšším královským purkrabím a komorníkem. Také působil jako hofmistr a zasedal u zemského soudu. Jeho smrtí v roce 1409 vymřela tato větev wartenberského rodu po meči.

Lysá poté byla čtyři roky v držení Petrovy manželky, paní **Žofie z Wartenberka**. Ta roku 1413 panství prodala významnému českému velmoži – **Janu mladšímu Teleckému z Jindřichova Hradce**, který se podruhé oženil a vzal si za manželku dceru Petra a Žofie z Wartenberka - Elišku. Byl tak spřízněn s předešlým držitelem Lysé. Král Václav IV., ho roku 1414 učinil nejvyšším hofmistrem a purkmistrem v Čechách. Pánové z Hradce pocházeli z rodu Vítkovců a patřili k bohatým českým šlechticům. Vlastnili mnoho hradů, většinou větších a krásnějších než byla Lysá, ale v Lysé pobývali často. Bylo to jedno z jejich

hlavních sídelních míst v tomto období z důvodu blízkosti hlavního a královského města Prahy, kde vykonávali - již zmíněné - královské úřady. Doba jejich působení v Lysé se časově prolíná s obdobím husitských válek. Těch se pánové z Hradce účastnili přímo, neboť patřili ke členům jednoty čtrnácti nejvyšších zemských českých pánů, kteří bojovali na císařské straně proti husitským snahám. Jan z Hradce bojoval po boku císaře Zikmunda Lucemburského v červenci roku 1420 v bitvě na Vítkově a tentýž rok se účastnil i boje o obléhání Vyšehradu. Z toho si odnesl těžké poranění a zemřel. Lysou zdědil jeho syn, který nesl stejné jméno - **Jan z Hradce**. Protože byl v době úmrtí svého otce ještě malý, řízení panství se ujala jeho **matka** a následně dva **poručníci** za sebou – **Jan z Opočna** a od roku 1423 **Zdeněk ze Šternberka**. Oficiálně Jan převzal správu panství ve 40. letech 15. století (zřejmě 1446). Oženil se s Kateřinou ze Šternberka a měl dva syny – Heřmana a Jindřicha. Těm však Lysou neodkázal, neboť ji roku 1450 prodal a odstěhoval se do Telče. Písemné doklady a zápisy o hospodaření pánů z Hradce v Lysé nejsou k dispozici – během husitských válek byly pravděpodobně zničeny. Jisté je, že Lysou a jejím okolím se prohnala husitská, ale i císařská vojska a obě tu napáchala veliké škody. Husité v Lysé pobořili augustiniánský klášter, kostelík Narození Panny Marie a zřejmě neušetřili ani lyský hrad. Císařská vojska – Zikmundova jízda – plenila statky od Poděbrad až k Lysé, na řadě míst zůstala jen poušť a spáleniště.

Od poloviny 15. století do 30. let 16. století byla Lysá ve vlastnictví dalšího významného rodu – Smiřických, kteří v historii města prosluli dobrou hospodářskou a sociální správou. Roku 1450 Jan z Hradce prodal Lysou rytíři **Janu Smiřickému**. Ten se krátce poté stal jedním z rádců zemského správce - Jiřího z Poděbrad. Protože ho však zradil, byl zajat a na Staroměstském náměstí v Praze mu byla roku 1453 sřata hlava. Panství nakrátko spravovala vdova po Janu Smiřickém – **Markéta Smiřická, roz. z Michalovic**. Poté se dědictví ujal syn **Jindřich Smiřický**. Ten si získal důvěru krále Jiřího z Poděbrad a působil v jeho službách. Později byl Jindřich králem Vladislavem II. Jagellonským povýšen do panského stavu. Zemřel v roce 1478 a byl pochován v Lysé. Zůstala tu po něm vdova Kateřina Smiřická z Kolovrat, se kterou měl celkem čtyři syny a sedm dcer. Právoplatným dědicem se stal syn **Albrecht Smiřický**. V Lysé obdržel zámek

s vinicemi, samotný dvůr a město Lysá, vesničku Litol a další. Albrecht žil dlouho na dvoře uherského krále Matyáše Korvína a vyznamenal se jako vítěz ve válce s Turky. Zemřel roku 1505 a byl stejně jako jeho otec pochován v místním kostele. Po Albrechtově smrti lyské panství připadlo do rukou jeho matce – **Kateřině Smiřické, roz. Kolovratové Mašťovské.**¹⁰⁶ Až do této doby bývalo považováno za tzv. manský, svěřenecký statek a rodině bylo pouze propůjčováno. Král Vladislav II. Jagellonský provedl však roku 1508 změnu. Jako odměnu za služby, které rodina Smiřických království prokázala, odkázal král lyské panství Kateřině Smiřické jako skutečné dědické vlastnictví. Rodina tak měla v rukou právo podací a patronátní. Po dobu správy Kateřiny Smiřické došlo v Lysé ke stavbě kostelíka Panny Marie¹⁰⁷ a pro chudé byl založen špitál. Jinak v této době byl nad městem ještě hrad, ohrazený příkopy vytesanými do skály, a vybavený padacím mostem. Kateřina zmírnila v Lysé poddanství a robotu. Udělila svým poddaným vzácné právo dědické a právo volného kšeftu. Ti od této doby mohli své jmění odkázat komukoli na panství. Pokud nebyla učiněna poslední vůle, jmění připadlo obci. Další výhoda tkvěla v tom, že kdokoli chtěl, mohl se v Lysé usadit, a když se mu zde nelíbilo, mohl se bez zábran zase odstěhovat. Kateřina Smiřická zemřela v roce 1529 a byla pochována v rodinné hrobce farního kostela.

Svou poslední vůlí odkázala lyský hrad svému bratrovi – panu **Zdeňku Lvovi z Rožmitálu a na Blatné**, nejvyššímu pražskému purkrabímu. Zbylé jmění v Lysé, které bylo bez poslední vůle, připadlo obci a peníze byly využity k veřejnému dobru všech poddaných. Pan Zdeněk Lev z Rožmitálu Lysou vlastnil pouhých šest let. V roce 1535 ji z důvodu vlastního zadlužení byl nucen prodat.

Kupcem se stal dosavadní zbohatlý lyský – a později i pražský - hejtman, pan **Jiří Wachtl z Pontenuova**. Pocházel z původně německé rytířské rodiny, která se počestila a pracovala ve službách císaře Ferdinanda I. Lysou (hrad s panstvím) koupil za 5000 kop grošů. Město si od něj odkoupilo jeden dům a zřídilo zde radnici (budova dnešního muzea B. Hrozného). Jiří Wachtl potvrdil práva poddaných, která městu udělila Kateřina Smiřická. Také zavedl malou změnu v záležitosti odúmrti. Ta neměla připadnout celé obci, jako tomu bylo doposud. Obec se o částku musela

---

¹⁰⁶ Manželka Jindřicha Smiřického, prababička Albrechta z Valdštejna.

¹⁰⁷ Na západní straně zámku, v místech, kde stávala kaple sv. Desideria.

rovnocenně rozdělit se špitálem. Jiří Wachtl zemřel roku 1542 a dědictví připadlo jeho **synům**. Ti panství prodali r. 1548 králi **Ferdinandovi I. Habsburskému**.

Od poloviny 16. do poloviny 17. století tak bylo lyské panství v přímém držení několika po sobě následujících panovníků z rodu Habsburků. Prvním z nich byl – již zmiňovaný - Ferdinand I. Habsburský (vláda 1548 – 1564). Ten v polovině 16. století Lysou připojil ke komornímu brandýskému panství – o Lysé se tedy mluví jako o statku komorním, často je také označována pojmem Nová Lysá. Dohled nad Lysou měli císařští hejtmani. Roku 1561 Ferdinand městu udělil právo na dva roční trhy, na trh týdenní a právo na vybírání cla od těch, kteří tudy projížděli. Zbytky lyského hradu (část krátce předtím z neznámých příčin vyhořela) byly italskými umělci přestavěny v renesanční lovecký zámek, který byl povýšen na královský. Král zde pobýval především v době lovu a honitby, neboť v místních lesích bývalo velké množství zvěře – jelenů, srnců, divokých prasat, zajíců, bažantů, koroptví a na rybnících divoké husy a kachny. Hostiny se pak konaly na zámku. Nástupcem Ferdinanda I. Habsburského se v roce 1564 stal jeho syn **Maxmilián II. Habsburský** (vláda 1564 – 1576). Roku 1567 potvrdil Lysé městská práva a všechny majestáty Ferdinanda I. V Lysé působil již dříve jako tzv. arcikníže a svému otci podával zprávy o lyském hradě a jeho přestavbě na zámek. Na lyském zámku vybudoval nový hradební příkop s padacím mostem. Dalším panovníkem v pořadí, který zároveň vlastnil Lysou nad Labem, byl Maxmiliánův syn, **Rudolf II. Habsburský** (vláda 1576 – 1611). Práva městu potvrdil roku 1608. Jeho působení v Lysé bylo úzce spjato s jeho dalším nedalekým sídlem – Benátkami nad Jizerou. Lyský zámek mu sloužil hlavně jako lovecký, neboť v okolí Lysé se konaly královské honitby. Občas sem s ním jezdíval i dánský hvězdář Tycho de Brahe, který měl na benáteckém zámku zřízenou hvězdárnu. Smrt Rudolfa v roce 1611 uvolnila cestu jeho nástupci, bratrovi **Matyášovi II. Habsburskému** (vláda 1611 – 1619). Ten potvrdil Lysé práva v roce 1612. Po Matyáši vládl **Ferdinand II. Habsburský** (vláda 1620 – 1637) – městu práva potvrdil v roce 1628. Posledním panovníkem v řadě habsburského rodu, který byl spjat s vlastnictvím Lysé nad Labem, byl syn Ferdinanda II. Habsburského – **Ferdinand III. Habsburský** (vláda 1637 – 1647). Ten daroval lyské panství roku 1647 **Janu Šporkovi**. Touto událostí

vstoupila Lysá nad Labem do další - pro ni velmi významné - éry a zařadila se mezi přední česká šlechtická rezidenční města.

Šporkové pocházeli původem ze severního Německa, z oblasti Vestfálska. Do Čech přišli během třicetileté války. Roku 1647 byli povýšeni do panského stavu, později též do stavu hraběcího. S Lysou nad Labem je tento rod a později pokračující větev Sweerts-Šporků spjat na dobu dvou století – od poloviny 17. do poloviny 19. století. **Jan Špork** sloužil za třicetileté války jako generál u císařského vojska. Právě za jeho válečné zásluhy v bojích s Turky mu císař Ferdinand III. Habsburský 2. prosince 1647 daroval celé lyské panství a povýšil ho do panského stavu. Jan Špork postupně přivedl lyský statek, bez ohledu na četné požáry, opět k hospodářskému rozkvětu. Největší slávy a proslulosti zažilo město Lysá za panování jeho syna – **Františka Antonína Šporka** (1684 – 1722, 1734 – 1738). Ten byl velkým mecenášem umění a za dob jeho působení Lysá dostala barokní podobu. Došlo k řadě architektonických úprav a stavbě nových budov, budování zámecké zahrady a sochařské výzdobě nejen ve městě samotném, ale i v jeho blízkém okolí. František Antonín Špork byl známý jako jeden z největších barokních mecenášů a kavalírů v Čechách, podporoval vzdělanost a nekonvenční myšlení. Zároveň byl však nekompromisním a tvrdým pánem ve věci robot a daní poddaných. V roce 1722 F. A. Špork Lysou prodal hraběti **Františku Josefovi Černínovi z Chudenic**. Ten mu ale vše nesplatil, a tak se dvanáct let poté, v roce 1734 F. A. Špork znovu ujímá lyského panství. Protože neměl žádné mužské potomky a jeho starší dcera vstoupila do kláštera, připadlo dědictví po jeho smrti v roce 1738 mladší dceři **Anně Kateřině Šporkové**. Ta byla provdána za Františka Karla Rudolfa ze Sweertsu a Reistu. F. A. Špork ještě za svého života zetě adoptoval a vymohl mu povýšení na hraběte s titulem ze Sweertsu a Šporku. Anna Kateřina lyské panství manželovi roku 1744 prodala, a tak se stal jeho oficiálním majitelem **František Karel Rudolf Sweerts-Špork** (vláda 1744-1757). Ani za působení tohoto manželského páru nebyl v Lysé a jejím blízkém okolí stavební ruch utlumen, ba naopak. Manželé pokračovali v hospodářské a kulturní politice svého předchůdce. Po jejich smrti převzal panství jejich syn **Jan František Kristián Sweerts-Špork** (vláda 1757 – 1802). Konec 18. století je nejen koncem jeho vlády

na lyském panství, ale zároveň i mezníkem, který lze považovat za konec období baroka, doznívající rokoko a postupný přechod ke kultuře období klasicismu.

Linie rodu Sweerts-Špork vlastníci Lysou pokračovala synem Jana Františka Kristiána – **Filipem Benitiem Sweerts-Šporkem**. Ten se svého dědictví ujal v roce 1802. Za svůj život byl Filip celkem třikrát ženat. Zemřel po sedmi letech panování v Lysé. Správu majetku na sebe přebrala jeho poslední žena, pocházející ze starého rakouského rodu - hraběnka **Aloisie Poeting-Persing**. Ta pak roku 1828 panství předala svému synovi **Josefovi Sweerts-Šporkovi**, který se o něj staral do roku 1848. Na konci téhož roku Josef umírá na následky zranění pádu z koně. Oba poslední jmenovaní mužští dědicové Lysé z rodu Sweerts-Šporků – Filip Benitius i jeho syn Josef působili ve státní službě v cizích zemích. Hospodaření v Lysé zanedbávali a spoléhali jen na úředníky. Sláva lyských Sweerts-Šporků tak pomalu, ale jistě bledla. O panství se po smrti svého muže starala **Adéla Sweerts-Špork, roz. Puteani**. Manželé spolu neměli žádného syna, a tak lyský rod Sweerts-Šporků zůstal bez mužských potomků. Josefa lze právoplatně považovat za posledního mužského člena rodiny. Jím vymřela jejich slavná lyská větev Sweerts-Šporků po meči. Panství se rozdrobilo mezi samé dědičky. V roce 1851 Lysou od Adély Sweerts-Šporkové koupila za 820 000 zlatých kněžna **Štěpánka Viktorie Marie Anna z Rohanů**.

Rohanové patřili k jednomu z nejstarších a nejslavnějších francouzských rodů, který se časem stal spřízněn skoro se všemi korunovanými panovníky Evropy. Štěpánka z Rohanů byla Francouzka, ale vždy hájila práva českého lidu – ten ji za to měl rád. V českém prostředí byla spjata především se svým hlavním sídlem - Sychrovem. Knežna si ale brzy zamilovala Lysou a během svého zdejšího působení pro město i jeho obyvatele mnoho udělala. Patří tak k významným osobnostem města. K řadě záležitostí přispěla samozřejmě doba sama se svým typickým charakterem. Štěpánka žila v období, kdy se zakládaly různé kulturní spolky, rozvíjelo se hospodářství, stavěly železnice, docházelo k modernizaci v řadě odvětví. Ona byla ale v Lysé tou, která tyto snahy ráda podpořila, prosadila a finančně na ně přispěla. Knížecí rodina Rohanů proto byla v Lysé ve velké vážnosti. Z výčtu důležitých událostí, které se za její období udály lze jmenovat např: založení divadelního spolku Tyl (1856), vznik čtenářské jednoty a knihovny

(1862), vznik tělocvičné jednoty Sokol v Lysé (1868) – zasloužila se i o koupi sokolského praporu. V Lysé také vznikl pěvecký spolek Dalibor (1870), byla otevřena záložna, pojišťovací ústav, úvěrní banka, v Litoli byl zřízen cukrovar (1872). Štěpánka darovala všechny své pozemky od sv. Václava až skoro k Nymburku na stavbu železniční dráhy. Jejím zavedením umožnila Lysé přímý spoj s Prahou a přispěla tak ke značnému rozvoji města. Nelze opominout ani oblast školství, o jehož rozvoj se Štěpánka v Lysé zasloužila. Roku 1861 tu fungovala tzv. farní škola, od roku 1870 obecná pětitřídní škola. Kněžna byla okázalou a štedrou patronkou i místního kostela sv. Jana Křtitele. Nechala ho opravit, obnovit omítku a kryt střechy. Roku 1852 dala městu dnešní ulici mezi školou a kostelem, která tam v té době neexistovala. Zrušila původní cestu do Staré Lysé, kam se chodívalo zámeckým parkem a branou. Roku 1860 nechala kolem celé zámecké zahrady postavit dva kilometry dlouhou ohradní zeď. V zámeckém parku byly upraveny habrové aleje a do osově cesty byly nově rozmístěny sochy alegorií dvanácti měsíců¹⁰⁸. Lyská pošta díky kněžně dostala i telegrafní stanici. Do období jejího vlastnictví Lysé však spadají i smutné události. Mezi tu první patří požár, který vypukl v srpnu roku 1873 v Lysé na Tržišti a postupně se rozšířil do 51 domů a hospodářských stavení, kde byla uložena úroda z polí. Mnoho lidí zůstalo bez přístřešku a pět jich dokonce zahynulo. Kněžna Rohanová poškozeným poskytla pomoc – dala jim potřebné materiály na opravu a přestavbu pohořelých domů. Mezi další smutnou událost - související i s lyským panstvím – se řadí státní peněžní úpadek. Mezi rolníky nastala bída. Následkem úpadku byla i likvidace zdejší záložny, a tak řada lidí přišla o peníze. Mnoho domů, polí a podniků se dostalo do dražby, což byl i případ litolského cukrovaru. Časem se do milionových dluhů dostal i zámek. Z Francie navíc přestaly kněžně posílat podporu, a tak Štěpánka z Rohanů zchudla. Musela propustit služebnictvo a sama se odstěhovala ze zámku do panského domu ve městě. Byla nemocná a žila osaměle, opuštěná od všech přátel a příbuzných. Zemřela roku 1884 a její ostatky byly převezeny na Sychrov.

---

¹⁰⁸ Za Šporků stávaly blíže zámku.

Roku 1874 již lyské panství nevynášelo tolik, aby bylo možno rohanské dluhy splatit. Nezbylo tedy, než ho dát do administrační ¹⁰⁹ správy. Tu v květnu téhož roku převzal **obchodní dům „Arens – Andrews v Praze**. Společník Arens brzy na to zemřel a Andrews měl sám na panství 500 000 zlatých. Nechtěl – li o ně přijít, nezbylo mu nic jiného, než dát panství do dražby a ze získané kupní ceny pro sebe zachránit onen kapitál. První dvě dražby byly bez výsledku a ve třetí byl tento Angličan nucen Lysou koupit sám za 1 900 000 zlatých. A tak se roku 1882 stal na dobu čtyř let **William Andrews** jejím vlastníkem. Nepatřil však k nejlepším obhospodařovatelům lyského statku. S jeho jménem je naopak spojeno období špatného hospodaření, někdy nazývané spíše rabováním a drancováním. Ve své finanční tísní a zadlužení se snažil z panství získat, co mohl, a tak prodával pole, kusy lesů, kácel lesy a porosty u břehů Labe, vybíjel zvěř. Pole byla bez úrody, lesy vyprahlé a pronajaté dvory vykradené hrabivými nájemci. Když roku 1886 Andrews zemřel, byl pohřben na místním evangelickém hřbitově. Od jeho manželky koupila lyské panství v roce 1889 **Úvěrní banka**, která je za rok - v ještě horším a zuboženějším stavu - prodala za 1 750 000 zlatých.

Kupcem se stal jeden z největších továrníků Rakouska, baron **Bedřich František Josef Leitenberger**. Lysou koupil pro svého syna **JuDr. Bedřicha Josefa Leitenbergera**. Za hospodaření Leitenbergerů na Lysé byl opraven zámek a vevnitř moderně zařízen – některé místnosti vytapetovány a bylo sem zavedeno dálkové topení. Od tohoto topení ale chytla roku 1893 střecha hlavního křídla a částečně ohořela. Zámecký park byl upraven, na vinicích pod klášterem byly postaveny zděné terasy a pěstovala se tam vinná réva. Baron nechal zřídit nový městský vodovod a městu dovolil, aby si bezplatně bralo vodu na kropení parku, náměstí či při potřebě vypuknutí požáru. Pro své děti nechal v zámeckém parku postavit domeček na hraní. Na západní straně kláštera byly postaveny přepychové konírny. Západně od nádraží nechal postavit cihelnu a vedle ní lyskou elektrárnu. V lese u Karlova byly vybudovány jezdecké dráhy s překážkami. Špitální kostelík na Karlově proměnil v konírnu, na místě západního křídla bývalého špitálu postavil moderní kravín a jižní křídlo, které bylo na spadnutí, musel nechat zbourat. Za

---

¹⁰⁹ nucené

Leitenbergerů bylo také rozhodnuto o zřízení nedalekého vojenského tábora v Milovicích. Od roku 1892 se město Lysá nenazývá jako dosud Nová Lysá - pro odlišení od Staré Lysé - ale protože na seznamu měst v Čechách bylo pět názvů Lysá, zažádala městská rada o název města „Lysá nad Labem“. Mladý baron Bedřich Josef Leitenberger často pobýval v cizině – miloval herny a automobily. Ty se mu také staly osudným – v červnu roku 1904 zahynul na automobilových závodech v Německu.

Rok po tragické smrti manžela, roku 1905, prodala jeho choť lyské panství za 4 miliony korun hraběti **Rudolfu Ferdinandovi Kinskému ze Vchynic a Tetova**. Kníže nechal opravit lyský zámek, v sále prvního poschodí strhnout tapety a obnovit nástěnné malby. Zasloužil se i o restauraci soch v parku. Na nedalekém šporkovském záměčku Bon Repos také učinil řadu oprav a vybudoval zde lesní úřad. Slávu barokního dědictví města a okolí se mu ale plně obnovit nepodařilo. Byl velkým milovníkem koní a choval je jak na zámku, tak na Karlově. Na cestě ke hřbitovu nechal vystavět chudobinec. V Lysé byly také na přelomu století založeny nové průmyslové a hospodářské podniky – mezi ty nejznámější jistě patří továrna K. Vacka na patentní pluhy a továrna firmy Vichr a spol. na železný nábytek. Když hrabě Rudolf Kinský v roce 1930 zemřel, převzala lyské panství jeho nejstarší dcera, provdaná za prince z rodu Thurn-Taxis – **Gabriella Josefa Thurn – Taxis**. Pozemkové reformy, které zde proběhly v letech 1922 – 23 odebraly hraběti Kinskému statky ve Staré Lysé, v Litoli, Karlov, velkostatek Byšičky aj. Princezna Gabriella se o Lysou starala až do roku 1939 – poté byla nucena zbytek svého panství prodat **státu**. Sama se přestěhovala do domku v zámecké zahradě. Se svým manželem Erichem Thurn-Taxisem měla celkem devět dětí. Z těch se jediná dcera Josefa, provdaná za Dr. Jiřího, hraběte Bořka – Dohalského, po čase vrátila do Lysé. **Bořek-Dohalští** jsou tak posledním rodem, s kterým je město Lysá nad Labem ve své dlouhé historii spjato.

3.2. Rod Šporků a Sweerts – Šporků v Lysé v době baroka

Prvním z rodu Šporků, spjatým s Lysou nad Labem byl **Jan Špork**. Jeho rod pocházel původem z oblasti Vestfálska v severním Německu. Tam se také Jan asi roku 1595 narodil. Byl synem sedláků z poddanské rodiny. Do třicetileté války nastoupil pravděpodobně jako bubenický sluha a během svého života se vypracoval přímo v generála kavalérie. Měl zajisté vojenský talent, který uplatňoval hlavně v oblasti strategie lehkého jezdeckta. Svou kariéru zahájil v bavorské armádě, v Katolické lize. V bitvě u Jankova roku 1645 ho Švédové zajali a císař Ferdinand III. ho ze zajetí vykoupil. Tak se Jan dostal od bavorského kurfiřta do císařských vojenských služeb. V říjnu roku 1647 od císaře získal hodnost říšského svobodného pána a panství Lysou¹¹⁰ a Kostomlaty. K tomuto svobodnému vlastnictví, které mohl užívat jako dědičný majetek, Jan časem přikoupil Konojedy na Litoměřicku, Choustníkovo Hradiště poblíž Jaroměře, Malešov u Kutné Hory, Střeziměřice u Dvora Králové nad Labem, a Hořiněves, Neděliště, Světí a Velký Vřešťov u Jaroměře. Byl znalý v oblasti hospodářství, a tudíž si byl i dobře vědom úrodnosti zdejší krajiny. Rozsahem svého panství, které se výlučně omezovalo na oblast Čech, brzy patřil k jedněm z nejbohatších mužů v království. Jeho prestiž stoupla ještě více po vítězné bitvě proti Turkům u svatého Gottharda v Uhrách. V srpnu roku 1664 ho císař Leopold I. povýšil do stavu dědičných říšských hrabat. Od této doby tedy mluvíme o hraběcím rodě Šporků. Sám Jan vychovaný v chudých poměrech o šlechtictví zřejmě tolik nestál – peníze mu byly bližší. Odmítl prý zaplatit taxu za udělení hraběcí hodnosti - císař mu ji ale prominul.

Lyské panství bylo po třicetileté válce zpustošené, a tak Jan musel vynaložit značné finanční prostředky na jeho obnovu a na nové osazení vesnic. Atmosféru příchodu generála Šporka do Lysé popisuje Josef Vojáček takto: „*Když přišel hrabě s regentem panem Franzem do Lysé, našel mnoho domů zbořených a vypálených; daroval obyvatelům potřebné dříví a kámen na stavbu, i peníze poskytl a poddaní si líbovali, že mají vrchnost hodnou. To trvalo však jen čtyři léta a hrabě si začal plicírovat celé grunty nebo výhodné pozemky, úředníci přetahovali*

---

¹¹⁰ Nedostal tu ale právo honitby na vysokou zvěř – stejně nebyl náruživý lovec, ale voják.

daně, takže se obyvatelstvo odhodlalo k žalobám.....hrabě byl ale generál zvyklý na vojenské právo, zvyklý dobývat a zabírat.“¹¹¹ Část nového obyvatelstva přišla do Lysé z konojedského panství, další část se rekrutovala z propuštěných Šporkových vojáků. Bylo tu mnoho nových německých obyvatel, ale i přesto si město zachovalo svůj český ráz. Jan Špork osobně se v Lysé usadil až po návratu z holštýnské války, po roce 1660. Již roku 1663 potvrdil městu Lysá všechna stará privilegia, která svým podpisem stvrdil i císař Leopold. Město se nestačilo ani pořádně vzpamatovat z válečného drancování a hospodářského úpadku z doby třicetileté války, a už ho postihlo další neštěstí. V červenci roku 1666 město zachvátil požár. Poničil starý kostel stávající uprostřed náměstí, školu, obecní dům se šatlavou a desítky domů v oblasti tzv. Loužku. Shořely i pamětní a právní knihy města. Jan Špork věnoval finanční prostředky na odstranění pozůstatků požáru, dal opravit kostel a školu. Kostelu opatřil nové zvony, roucha a nádoby a hřbitov kolem obezdil a nad jeho bránu umístil svůj znak. Na místě dnešního Husova náměstí vykoupil několik statků, které pak nechal zbourat a zřídil zde nový panský dvůr. Zajistil také přestavbu zámku, který Švédové roku 1645 poničili. V jeho druhém poschodí měl zbrojnici. Patrně zrušil zámecké vinice, neboť byly po třicetileté válce zanedbané a vyhynulé.

Jan prošel za svůj život celkem dvěma manželskými svazky. Se svou první manželkou Annou Margaretou von Linsingen děti neměl, nicméně je jisté, že měl nemanželského syna Jana Jiřího (1622 – 1683), kterého legitimoval a zajistil mu přijetí do českého rytířského stavu. Jeho druhá manželka se jmenovala Eleonora Marie ¹¹² a pocházela z rodiny meklenburských junkerů.¹¹³ Spolu zplodili celkem čtyři děti – dvě dcery (Anna Kateřina, Maria Sabina Alexia) a dva syny (František Antonín Špork a Ferdinand Leopold).

Ve své poslední vůli, sepsané v Heřmanově Městci v červnu roku 1679, Jan Špork uvedl několik svých posledních přání. Mezi ta hlavní patřila prosba, že ať

---

¹¹¹ Vojáček, Josef: Osobní fond, A9 – Rody majitelů Lysé po 30ti leté válce – kap. Generál Jan hrabě Špork hospodářem. SOkA Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem .

¹¹² Není bez zajímavosti, že když Marie Eleonora zemřela za manželova tažení proti Francii, její syn František Antonín Špork si přivezl její lebku, kterou měl později vystavěnou ve své ložnici v pražském paláci a poté ji převezl do rodinné hrobky v Kuksu, kde je uložena ve skleněné skříňce u rakve Jana Šporka.

¹¹³ příslušníci německé velkostatkářské šlechty

zemře kdekoli, jeho mrtvé tělo má být převezeno do Čech a pohřbeno v kostele sv. Jana Křtitele v Lysé nad Labem. To vše se mělo udát bez velkých okázalostí. Všechny své dědice a nástupce navíc zavázal k povinnosti, aby vystavěli nový kostel sv. Jana Křtitele. Dále si přál, aby byl obnoven starý špitál a chudým vyplacena almužna. Svým synům zanechal veliké panství a tři miliony tolarů v hotovosti, což byla tehdy nesmírná částka. František Antonín Špork a Ferdinand Leopold se měli o majetek rozdělit rovným dílem. Starší syn získal lyské panství a jeho mladší bratr Heřmanův Městec, Morašice, Hořiněves, Vřešťov a vyplacenou částku 150 000 zlatých. Dcery měly dostat věno po 50 000 zlatých rýnských v případě, že se dle svého stavu provdají a zachovají čestně. Nemanželský syn Jan Jiří, který se stal rotmistrem ve vojsku, obdržel statek Bratronice. Sepsány byly i různé způsoby dědické posloupnosti v případě úmrtí některého z dětí.

Jan Špork zemřel v srpnu roku 1679 na zámku v Heřmanově Městci. Pohřben byl ve starém kostele sv. Jana Křtitele v Lysé nad Labem. Tam mu byl také postaven náhrobek z červeného mramoru s vytesanou postavou.¹¹⁴ Syn František Antonín nechal roku 1717 ostatky svého otce převést do nově vystavěné rodinné hrobky v Kuksu.

Dědicem lyského panství se po smrti Jana Šporka v roce 1679 stal jeho starší syn **František Antonín Špork**. Prakticky se však majetku mohl ujmout až po dosažení plnoletosti. Františkovi bylo pouhých sedmnáct let – musel si tedy další čtyři roky počkat.¹¹⁵ S dobou jeho působení je spjat největší rozkvět města – a to v barokní podobě. Lysá se pod Šporkovým vedením opět pozvedla, a to na úroveň předních českých rezidenčních šlechtických měst. Zajisté k této skutečnosti přispěla řada faktorů. Tím nejdůležitějším byl rozsáhlý majetkový a finanční potenciál, který Františkovi jeho otec zanechal. Jan Špork tak pro svého nástupce vytvořil vynikající výchozí podmínky. Druhým podstatným faktorem byla doba sama, kdy po zničující třicetileté válce nastalo období klidu. Právě tehdy mohla začít vzkvétat kultura.

František Antonín Špork se narodil 9. března roku 1662, pravděpodobně v Lysé nad Labem. Dobu svého dětství však strávil ve východních Čechách -

---

¹¹⁴ Dodnes k vidění uprostřed severní stěny nového kostela sv. Jana Křtitele.

¹¹⁵ Plnoletost od 21 let; Jan Špork založil rodinu až v pozdějším věku.

v Heřmanově Městci u Chrudimi. Tam také začal chodit do měšťanské školy. Již v osmi letech byl vyslán na latinská studia k jezuitům do Kutné Hory. Od třinácti let pak navštěvoval filozofické a právnické přednášky na Karlo-Ferdinandově univerzitě ¹¹⁶ v pražském Klementinu. Univerzitní vzdělání bylo v té době pod patronací jezuitů. František tedy bydlel v Praze – v Panské ulici – a do Klementina docházel pěšky. Vysokoškolská studia dovršil již v osmnácti letech - rok po otcově smrti. Poté strávil dva roky (1679- 1681) na kavalírské cestě po Evropě. Pro šlechtické kruhy byla taková cesta obvyklým způsobem završení vzdělání, při kterém se formovala osobnost mladých šlechticů. Nadaný a ambiciózní František dokázal svůj zahraniční pobyt využít k orientaci v různých filozofických a náboženských směrech, ovlivnil ho samozřejmě i po stránce kulturní. Byl vnímavý k estetickým inspiračním podnětům šlechtických dvorů Itálie (Řím, Turín), Španělska (Madrid), Francie (J Francie, Paříž), Holandska (Haag, tehdy i Brusel) a Anglie a dokázal získat množství významných společenských kontaktů na nejvyšší úrovni. V roce 1682 se znovu vrátil do Paříže, která byla pod vládou Ludvíka XIV., přezdíváného „krále Slunce“, vzorem všech evropských dvorů. František Antonín se zde učil francouzštinu – ta byla mezi šlechtickými kruhy považována za samozřejmost a základní předpoklad vzdělání. Po návratu do Čech zhodnocoval tyto zkušenosti ve své celoživotní tvůrčí činnosti jak v Lysé, tak i v Kuksu.

Když se František vrátil ze svého evropského putování, bylo mu dvacet dva let. Roku 1684 se ujal svých panství, která mu připadla při dělení dědictví. Jednalo se o Lysou, Choustníkovo Hradiště, Malešov a Konojedy. Jeho manželkou se stala mladá devatenáctiletá Františka Apolonie (1667 - 1726) ze slezské linie rodu Sweertsů z Reistu ¹¹⁷. Stal se z nich šťastný pár – manželství jim vydrželo čtyřicet let. Vzešli z něho celkem tři potomci – dvě dcery a jeden syn. Starší dcera se jmenovala Marie Eleonora Františka (1667 – 1717 a mladší Anna Kateřina (1689- 1754). Vytoužený syn Františka Antonína - Jan František Antonín Josef Adam bohužel zemřel v pouhých dvou měsících. Hrozilo tak, že rod Špoků, vzniklý teprve nedávno, vymře po meči, ba dokonce i po přeslici. Starší dcera Marie

---

¹¹⁶ dnešní Univerzita Karlova

¹¹⁷ Rod Sweertsů z Reistu - původem bruselský zámožný patriciát, z toho v pol. 17. století přežila jen slezská linie.

Eleonora Františka totiž vstoupila do kláštera řádu anunciátek ¹¹⁸ v Bolzanu v italském Tyrolsku a přijala jméno Marie Kajetána. Aby mohl František Antonín svou dceru vídat, nechal v Choustníkově Hradišti vybudovat klášter stejného řádu. Mladší dcera Anna Kateřina byla ve svém mládí poslána na výchovu do opatství benediktinek do rakouského Brixenu. Do kláštera však měla zákaz vstoupit. V budoucnu se totiž stala dědičkou otcova panství.

K lepšímu pochopení smýšlení, zálib, jednání a činů Františka Antonína Šporka, je vždy zapotřebí alespoň ve stručnosti připomenout, co ho během života potkalo a následně mělo vliv na utváření celé jeho osobnosti. Prvním důležitým mezníkem byla již řečená kavalírská cesta po Evropě, za poznáním hlavních evropských dvorů. Františka nejvíce ovlivnila zřejmě Francie. Protože byl od mládí často nemocný, nestal se z něj voják jako z jeho otce.

Jeho největší zálibou a koníčkem byl **lov**. Z Francie do Čech zavedl tzv. parforsní hon ¹¹⁹ a stal se tak velmistrem myslivosti. Jednalo se o náročnější typ lovu, kdy byla předem připravená štvanice na vysokou zvěř. Šlechtická společnost na koních ve volném terénu sledovala vystopovaného nebo předem odchyceného a ze schránky vypuštěného jelena prchajícího před psí smečkou, s cílem ho zcela vyčerpat. Šlo více o společenskou událost než o lov samotný. Dámy sledovaly lovce v kočárech a k pestrosti celého honu přispívalo troubení loveckých signálů, kterými byl lov řízen. František Antonín si lovecké sezóny v okolních lesích Lysé nad Labem patřičně užíval. Mnohdy byl nucen dokonce platit pokuty císařské komoře, neboť občas překračoval hranice svého panství a neoprávněně lovil zvěř z císařského brandýského revíru. Také překračoval povolený odstřel zvěře, kácel lesy a právo honitby uplatňoval na luském panství i tehdy, kdy již nebylo v jeho držení. Na každém lovu nechyběl lesní roh, nový hudební nástroj, který se dostal do Čech také díky Šporkovi. Hrabě se s ním seznámil na své první cestě do Paříže. Tam také později poslal své dva myslivce, aby se na něj naučili hrát. Už v roce 1695 v Čechách František Antonín založil lovecký „*Řád sv. Huberta*“ a sám se také stal jeho velmistrem. Řád byl určen zejména šlechtické vrstvě obyvatel, která pěstovala nákladné a náročné lovy. Špork řád udělil i císaři Karlu VI. Odznakem

---

¹¹⁸ Jinak také celestýnky – řídily se řeholí sv. Augustina.

¹¹⁹ Z franc. *par force de chiens* – silou psů.

řádu byla malá lovecká trubka, nad kterou byl zavěšen medailon se sv. Hubertem, patronem lovců a myslivců, klečícím před jelenem. Ten měl mezi parožími zářící kříž.¹²⁰ Členové řádu se scházeli na lyském zámku a platili příspěvky, které byly zpětně použity pro staré nebo zchudlé myslivce. Řád v Lysé zanikl ještě před Šporkovou smrtí.¹²¹ Pro potřeby honů nechal také Špork v blízkosti Lysé, mezi dnešní obcí Byšičky a osadou Řehačka, vybudovat malý lovecký zámeček zvaný Nové stavení. Druhou největší Šporkovou loveckou vášní, řazenou v pořadí důležitosti hned za parforsní hon, byla *čižba*¹²² ptactva. Za tímto účelem si nechal na kopci za obcí Stará Lysá, na místě později zvaném Čihadla, postavit lovecký příbytek nazvaný Bon Repos.

Další velkou životní radostí pro Františka Antonína byly **knihy**. Nejen, že je rád četl, sbíral a shromažďoval ve svých knihovnách v Lysé, v Praze a na Kuksu, ale dokonce je i sám nechával tisknout a následně šířit mezi své poddané. Vlastní tiskárnu založil na zámku v Lysé roku 1710. U Šporka byly známy jeho sympatie ke křesťanským jinověrcům. Není proto divu, že jeho propagační a ediční činnost je úzce spjata s **náboženskými otázkami**, které je nutno částečně připomenout. Je jisté, že s řadou z nich se hrabě setkal taktéž v rámci své studijní cesty. František ve svých úvahách snil o sjednocení křesťanského vyznání, o návratu k prvokřesťanství ve smyslu sv. Augustina, jansenistů a laického kněžství. Pravá bohoslužba byla totiž zahalena tajuplností a temnotou, ne všichni lidé ji mohli pochopit a proto šli cestou slepé poslušnosti. K úvahám nad správnou křesťanskou cestou se připojili i chiliastické pocity a nálady ovládající barokního člověka v doznívajícím 17. století. Věřící očekávali konec světa a s ním spojený Poslední soud. Špork proto chtěl, aby se lidem dostali do rukou takové knihy, v nichž by mohli odkrýt pravdu a poznat prostředky k dosažení spásy. Pro tu totiž neměla být rozhodující příslušnost k určité církvi, ale jen láska k Bohu a bližnímu. František měl ve svém náboženském cítění blízko k několika proudům zároveň – jansenismu, kvietismu

---

¹²⁰ Vztahuje se k pověsti o sv. Hubertovi, náruživém lovcí, kterému se při lovu jelena zjevil mezi parožími

zářící kříž – promluva ukřižovaného, který Hubertovi vytýkal jeho loveckou náruživost.

¹²¹ Obnoven v roce 1989, sídlem řádu Kuks – každý rok svatohubertské slavnosti.

¹²² Lov drobných ptáků pomocí nejrůznějších loveckých technik (pasti, sítě, oka, lep...).

i pietismu.¹²³ Tyto proudy se však vzájemně složitě prolínaly s působícím katolickým křesťanstvím oné doby baroka. Nelze proto tvrdit, že Špork byl vyhrazen jen pro některý z nich. Špork vydával klasiky katolické mystiky, knihy reformovaných evropských kazatelů, ve svém edičním plánu měl zprvu dokonce zařazeny i jezuitské autory – nikdy nebyl jejich vysloveným ideovým protivníkem. Knihy nejčastěji překládaly z francouzštiny do němčiny jeho dcery - hlavně starší Marie Eleonora. Z jeho lyské tiskárny vyšla pouze jedna kniha v českém jazyce – zpěvník českých církevních písní „Rajský slavíček“. Tehdejší vyšší kruhy ignorovaly českou národnost a český jazyk považovaly za vyhynulý. Přesto se hrabě staral o vzdělání svých poddaných a většinu tištěných knih dával lidem zdarma. Byl příkloněn k vydávání i didakticko – pedagogických spisů. Jeho nepřátelé o něm hlásali, že ve své tiskárně tiskne kacířské knihy, a že tím rozšiřuje mezi lidem záhubu katolické víry. Později nechával vydávat i spisy z nichž byla patrná jeho nenávisť k právníkům, lékařům a nakonec i k jezuitům. Na hraběte byla vydána stížnost, že své vydané knihy nepředkládá k cenzuře. Některé mu byly zabaveny a prozkoumány a on musel platit peněžité pokuty. Nějakou dobu poté ještě vydával tajně. Knihy věroučně choulostivých autorů tiskl i v arcibiskupské tiskárně v pražském Klementinu. Časem však celou činnost ukončil. Jednak byl už unaven a znechucen soustavným pronásledováním svého knižního podnikání, a pak smrtí dcery Marie Eleonory a provdáním dcery Kateřiny se vytratila i překladatelská činnost. I tak lze konstatovat, že Šporkova ediční činnost je svým obsahem i rozsahem v Čechách ojedinělým jevem. Kromě knižního tisku a vydávání chtěl hrabě Špork také vlastnit ta nejvýznamnější díla celoevropské produkce. Nechával proto do Čech pašovat i nekatolické knihy. To bylo samozřejmě přísně zakázáno a stíháno a hrabě byl několikrát pokutován.

---

¹²³ Hlavní idea *jansenismu*: reforma církve ne institucionální cestou, ale individuální asketickou proměnou, návratem k původní chudobě, odříkavosti, přísnosti, pokoře; důraz na nicotnost lidské podstaty – dědičný hřích; oproštění od liturgie, postulát strohosti ve vybavenosti chrámů, odmítavost k uctívání milostných soch a obrazů a ke kultu relikvií; na zač. 18. století jansen. myšlenky u některých řádů – př. augustiniáni; *kvietismus* – mystický proud pův. ze Španělska a ohlas ve Francii; cesta k Bohu vede naprostou pasivitou, odevzdaností osudu a vůli Boží; citové náboženství, opuštění oficiální církve, zakládání vlastních sekt; *pietismus* – konec 17. století; rozšířen v německých evangelických církvích, obrození člověka vědomím božího synovství, nadcírkevní společenství křesťanů, zdůrazňuje niterně silně citově zbarvenou zbožnost a přísnou morálku.

Nezbytnou kulisou, doplňkem a vášní zároveň byla pro hraběte Františka Antonína Šporka barokní **hudba**. Přál si jí naslouchat v různých situacích a příležitostech: při společenských událostech, panských zábavách, na honu, i při církevních obřadech. Jak již bylo řečeno výše, do Paříže poslal vyučit na lesní rohy své dva myslivce. Ti se pak sami stali učители nových trubačů a do Čech tak nově pronikl tento hudební nástroj. Hrabě měl svou vlastní zámeckou kapelu, kterou řídil hofmistr Seemann, mj. i skladatel melodií šporkových árií. Kapela hrávala i při honech nebo udělování řádu sv. Huberta – Arii sv. Huberta. Před honitbou či významnými lovy byla vždy v lyském kostele sv. Jana Křtitele sloužena mše na počest, ke cti a slávě tohoto patrona lovu. Při ní doprovázelo zpěv osm lesních rohů. Do základního repertoáru šporkovské kapely patřila i Arie Bon Repos. Hrabě rád dopřával svým hostům i rozvernější hudbu – např. při hostinách to byl koncert pro mnicha a poustevníka. Na přání Šporka vznikaly také posměšné písně hrubšího rázu, které byly vedeny proti žírečským jezuitům, ale i proti nesvědomitým advokátům. Do hudební složky Šporkova života se taktéž řadí italská opera. U jeho paláce v Praze byla na přelomu 17. a 18. století založena operní scéna. Sám hrabě nedal impulz k jejímu vzniku, ale stal se jejím patronem – podpořil ji po finanční stránce. Byla to pro něj záležitost společenské prestiže. Na Šporkově panství zaznívala hudba velmi často – ať už jásavě či posměšně nebo slavnostně, vždy ale pro poučení, pobavení a potěšení posluchačů.

František Antonín Špork k Praze nikdy nepřilnul. Viděl tam ohnisko nepřátelství a nepoctivosti ke své osobě. Proto si už v mládí zvolil životní styl venkovského šlechtice. Vymínil si privilegium, aby mohl většinu roku trávit na svých statcích bez ohledu na své úřední povinnosti. V Praze byl jen během zimy. Prvním rodovým palácem Šporků byl renesanční dům v Panské ulici. Ten v mládí František se svým bratrem využívali jen jako studenti, poté ho daroval synovci. Roku 1699 pro sebe zakoupil palác v Hybernské ulici. Nejvíce však pobýval na svých panstvích v Lysé a později i v Kuksu¹²⁴ ve východních Čechách. O hospodaření samotné příliš hluboký zájem nejevil – sledoval ho z povzdálí

---

¹²⁴ Kuks se stal později Šporkovým hlavním reprezentativním sídlem. Vzhledem k zaměření diplomové práce na jeho lyské panství, bude o Kuksu pouze stručná zmínka v rámci jednotlivých pojednání.

prostřednictvím svých úředníků, kteří ho spravovali. Hrabě sám se věnoval svým zálibám, a jakožto obhájce pravého křesťanství bojoval celý život za spravedlnost – a to různými cestami. Jednou z nich bylo i umění, které mělo být manifestem a tlumočít jeho teze. Estetika byla v tomto případě podřízena etice. František Antonín zajisté dbal o zviditelnění své vlastní osoby v nejvyšších šlechtických kruzích, proto lze umění na jeho panstvích přikládat i roli propagandistickou.

Správním střediskem Šporkových dominií byla nejdříve **Lysá**. K ní patřily ještě nedaleké Kostomlaty a další čtyři nové vesnice, které Špork v okolí Lysé založil – Šnepov, Doubrava, Vápensko a Byšičky. V Lysé a jejím blízkém okolí nastal čilý stavební ruch. Roku 1696 nechal hrabě přestavět renesanční zámek do barokní podoby. Dal zbořit starší budovu vedle loveckého zámečku krále Ferdinanda a ze základů ji přestavěl. Sál ve druhém patře zasvětil památce svého otce generála Jana Šporka. Na několika nástěnných malbách (pozn. freskách) jsou vyobrazeny výjevy ze slavných bitev proti Turkům. V bývalé hradní věži hrabě zřídil kapli sv. Tří králů. Zasloužil se také o úpravu zámeckého parku. Nechal tam vytvořit francouzský libosad a okrášlit ho sochařskou výzdobou. Vedle kostelíka Panny Marie před zámkem vystavěl loretánskou kapli a roku 1713 při ní založil rezidenci pro šest bosých augustiniánů, z které se časem stal klášter. Rodinná hrobka Šporků byla zřízena pod loretánskou kaplí ¹²⁵. Sv. Augustin, jemuž byl klášter zasvěcen, byl tehdy patronem všech vnitro-církevních reformních snah. Na zámku také roku 1710 zřídil již zmiňovanou tiskárnu. Dle náboženského cítění, módy a umělého přetváření krajiny v duchu baroka, nechal Špork v okolí Lysé vybudovat celkem tři eremitáže – poustevny. Šlo o poustevnu u sv. Václava při pražské cestě, poustevnu sv. Františka Serafínského za Dvorci a poustevnu sv. Jeronýma na Čihadlech. Pro účely čižby ptactva nechal zbudovat zámeček Bon Repos. Poblíž byla kaple sv. Šimona Stylity. Taktéž výstavba Nového Stavení u Labe a osady pro daňky na místě pozdějšího cukrovaru v Litoli, bažantnice u Dvorců i v Hrabanově byly důkazem Šporkovy lovecké vášně. František Antonín nechal také při novém dvoře Karlově u pražské cesty zřídít špitál pro čtyřicet chorých. Jeho součástí byl i kostel sv. Kříže. Význam města vzrostl i zahájením

---

¹²⁵ Od roku 1717 vystavěna rodinná hrobka v Kuksu, kam všechna těla převezena.

výstavby nového farního kostela sv. Jana Křtitele ¹²⁶, který v budoucnu vešel do povědomí svým krásným označením „barokní perla Polabí“. Vedle rozkvětu města po stavební, architektonické a umělecké stránce, je nutno připomenout i méně příjemné události spjaté s dobou Františka Antonína. V roce 1680 vypukl v Lysé mor, na který umíraly celé rodiny. Ve stejné době vedly lyští občané spory o pozemky, které jim vzal ještě generál Špork. Úředníci tehdy mladého Františka Antonína záležitosti řešili po svém, byli nepoctiví a občas zpronevěřovali peníze. Po návratu hraběte z cest a ujmoutí se panství, nastalo klidnější období. Netrvalo ale dlouho, a v červnu roku 1682 v Lysé vypukl další zničující požár, při kterém shořela radnice i s obecní stodolou a deseti usedlostmi. Po tomto požáru dal magistrát zřídit na náměstí proti škole nádrž.

František Antonín Špork vlastnil Lysou celkem dvakrát – v letech 1679 – 1722 a poté v letech 1734 – 1738. V roce 1722 se totiž vzhledem ke své rozsáhlé investiční činnosti dostal do finančních potíží a byl nucen panství prodat. Kupcem se stal hrabě **František Josef Černín z Chudenic**, jeden z velmožů mezi českou šlechtou. Vlastnil i řadu jiných panství. Lysá ho zřejmě zaujala svou tehdejší krásnou přírodou a hlavně královskou honitbou. Její bohatství rozšířil po umělecké stránce o desítky krásných a vzácných obrazů, které umístil na lyský zámek i na malý lovecký zámeček Nové Stavení. V místech zámecké kaple nechal částečně přestavět zámek. Nový kostel sv. Jana Křtitele, započatý F. A. Šporkem zůstával za Černínova vlastnictví i nadále nedostavěn. S jeho jménem si však můžeme spojit počátek budování krásné stavby augustiniánského kláštera. Hrabě vlastnil Lysou a Kostomlaty po dobu dvanácti let. V hospodářské stránce vedení panství však byl ještě méně praktickým než Špork. Vedl nákladný způsob života a pořádal především velkolepé hony. To ho přivedlo do značné zadluženosti. Ve vzniklé situaci byla po jeho smrti ¹²⁷ vdova Isabela Černínová nucena panství Lysou prodat. V roce 1734 jej tedy odkoupil F. A. Špork zpět a nedoplněnou sumu 330 tisíc zlatých a úroky hraběnce odpustil.

---

¹²⁶ Kostel byl dostavěn až za následovníků Šporka.

¹²⁷ Zemřel roku 1733 a byl pohřben v Černínské kapli v chrámu sv. Víta v Praze.

František Antonín Špork se v době Černínova vlastnictví Lysé zdržoval především na svém nově zřízeném panství Kuksu u Dvora Králové, v Praze a velmi často zajel na čižbu ptactva na lovecký zámek Bon Repos u Staré Lysé. V tomto mezidobí mu také zemřela jeho milovaná manželka Františka Apolonie. Hrabě se již podruhé neoženil. Když se v roce 1734 do Lysé opět vrátil, nechal úplně přestavět zámek a zvýšil ho o docela nové východní a západní křídlo. Pokračovala i stavba kláštera, který se rozrůstal a stal se vzhledově vévodčím komplexem, známou siluetou Lysé i jejího okolí. Uvnitř kláštera byla zřízena lékárna řízená zkušenými bratry. Špork dal také zasypat hradní příkopy a zřídil tak mezi zámek a klášterem zahradu. Soustředil se i na sochařskou výzdobu již stávající zámecké zahrady. Dostavba kostela sv. Jana Křtitele však musela počkat až na jeho následovnici.

Zhodnotit rozporuplnou osobnost Františka Antonína Šporka není lehká záležitost. Nicméně vzhledem k tomu, že patří mezi nejdůležitější postavu spjatou s lyským barokem, zaslouží si i nejvíce pozornosti. Veškeré zásady a činy se řídily jeho celoživotním heslem „Pravda a Spravedlnost“. Mluví se o něm jako o barokním kavalírovi, reprezentantovi osvícenství v českých zemích, stavebníkovi, iniciátorovi a mecenáši uměleckých děl, moralistovi, vydavateli publikací, pamfletů, útočných satirických písní a rozsáhlých knih náboženského rozsahu. Byl to on, kdo ve své době dal možnost umělecky vyniknout rytcům, tiskařům, medailérům, malířům, sochařům, stavitelům a jiným. Byl barokním silně věřícím člověkem, ale zároveň si byl vědom úpadku křesťanství a nebránil se proto jiným alternativním křesťanským reformním vlivům. Byl vášnivým pisatelem dopisů – ať už úředních, týkajících se sporů či soukromých. Po stránce povahových a charakterových rysů byl obzvláště ke stáří člověkem impulzivním, náladovým, podezíravým, podrážděným, dotčeným, urážlivým, občas trpěl depresi a objevovala se u něj stálá gradace k bojovnosti. Měl rozkolísanou osobnost s povahou egocentrika, se sklony k exhibicionismu. Byl hysterickým hypochondrem, despotickým neurotikem, nekritický k vadám vlastním, ale kritizující cizí. Co se týče vztahu ke služebnictvu a poddaným, byl přímo ovlivněn momentálními náladami hraběte. Není tajemstvím, že František Antonín chtěl již od svého mládí dosáhnout co nejvíce titulů a ozdobit si tak jméno. Zřejmě

šlo o pocit „nizkého původu“, a proto potřeboval zdůrazňovat osobní šlechtictví. Řadu titulů si zaplatil – př. komoří, místodržitel, místní rada – ale pak je ani nevykonával, nezúčastňoval se sněmů a své povinnosti zanedbával. Sám se dobrovolně distancoval od zemské správy a spokojoval se sledováním politického dění z povzdálí svého soukromí. Mezi jeho oblíbené tahy v tíšňových situacích patřilo vyličít sám sebe jako zmučenou oběť soudního bezpráví. Se soudy se přel hrabě celý život.

Otevřený konflikt vedl i s církevními institucemi v době, kdy za žádnou cenu nechtěl dopustit vyhasnutí vlastní rodové linie. I přes zákaz církve nařídil roku 1712 uzavřít sňatek své mladší dcery Anny Kateřiny s jejím bratrancem Františkem Karlem Sweertsem, pocházejícím z chudé a bezvýznamné slezské rodiny, z příbuzenstva Františkovy manželky Františky Apolonie. Obřad se navíc odehrál v nevysvěceném špitálním kostele v Kuksu. Roku 1718 svého zetě adoptoval a nechal povýšit do hraběcího stavu. Dal tak základ pojmenování rodu, ve kterém se vyskytovala obě jména linií: Sweerts – Šporkové. Protože se ale Špork se svým zetěm povahově nesnášel, odkázal v závěti vše své dceři, nikoli jemu.

František Antonín, hrabě Špork zemřel 30. března roku 1738 v Lysé nad Labem. Dva dny byl vystaven ve velkém sále zámku. Poté ho obyvatelé Lysé a okolí doprovodili v pohřebním průvodu až ke křížku „Za koncem“. Pochován byl v cínové rakvi v rodinné hrobce v Kuksu.

Po smrti svého otce zdělila roku 1738 lyské panství jeho dcera **Anna Kateřina Sweerts – Šporková**. Nedržela ho však dlouho. Starosti týkající se jeho chodu a správy ji příliš namáhaly, a tak již po šesti letech odprodala otcovské dědictví svému manželovi Františku Karlu Rudolfovi Sweerts – Šporkovi. I přesto je období Annina vlastnictví pro město důležité. Její zásluhou byl totiž dostaven nový farní kostel sv. Jana Křtitele, který společně s klášterem a zámek tvoří dodnes neodmyslitelnou součást městského panoramatu. Hraběnka také koupila dům vedle dnešní staré školy. Ten nechala zbourat a na jeho místě vystavět jednopatrovou budovu ¹²⁸. V poschodí zřídila byty pro mnichy, kteří sem byli

---

¹²⁸ Později v tomto domě bydlel Dr. Rudolf Jedlička a Dr. Fr. Tichý.

přeložení od kaplí sv. Václava a sv. Jeronýma, do přízemí umístila dvě školní třídy. Společně se svým manželem dbala o rozvoj vzdělání ve městě.

Od roku 1744 vlastnil lyské panství **František Karel Rudolf Sweerts – Špork**. Na svou dobu patřil mezi dobré a pokrokové hospodáře. Inspiraci čerpal ze zahraničí a do Lysé následně zavedl např. nové pěstitelské metody jak v polním hospodářství, tak v chovu dobytka. Přál si, aby i budoucí panští a hospodářští úředníci pokračovali v jeho duchu. Neopomněl proto důležitost výchovy a vzdělání a založil pro ně v Lysé hospodářskou školu. Sám také sepsal a publikoval nové metody hospodaření. Lyské panství si prošlo ve čtyřicátých a padesátých letech 18. století jak válečnými zkušenostmi, tak i prodělanými přírodními a živelnými pohromami. Dotkly se ho války o rakouské dědictví a válka sedmiletá. Roku 1750 zasáhlo Lysou krupobití, které zničilo celou úrodu. Rok poté lehla polovina města požárem. I přesto město pod hospodárným vedením hraběte Františka Karla Rudolfa prosperovalo. Hrabě ale musel provést úsporná opatření – ukončil vysoce nákladnou a neekonomickou lázeňskou činnost v Kuksu a prodal zámeček Bon Repos na Čihadlech u Staré Lysé. Uzavřel Eremitáž U Sv. Václava a ze zahrady, která k ní patřila, a dále z okolních lesů nechal převést barokní sochy světců do Lysé. Zde je nechal umístit na ohradní zeď nového kostela sv. Jana Křtitele. Francouzskou část zámeckého parku obohatil o soubor šesti soch antických božstev, na nichž je již patrný náznak klasicismu. Do dějin města se zapsal také nadčasovým zavedením anglické části zámeckého parku. Na území českých zemí tak poněkud předešel dobu. V polovině 18. století byla naproti panskému dvoru vystavena radnice a před ní umístěn pranýř. Do budovy staré radnice ¹²⁹ byl přenesen špitál z Karlova.

Anna Kateřina měla se svým manželem Františkem Karlem Rudolfem deset dětí. Na živu však zůstaly pouze dvě – dcera Anna Františka, která vstoupila do kláštera a vytoužený syn a dědic Jan František Kristián Sweerts – Špork. Ten byl dvakrát těžce nemocen. Zázračně se ale uzdravil. Za odvrácení jeho smrti nechal dle slibu František Karel Rudolf na konojedském panství postavit klášter.

---

¹²⁹ Dnešní muzeum B. Hrozného – lyského rodáka, orientalisty, který rozluštil písmo starověkého národa Chetitů.

Anna Kateřina zemřela v roce 1754, její manžel tři roky po ní. Oba byli pohřbeni v hrobce v Konojedech.

Jan František Kristián Sweerts – Špork převzal lyské panství po smrti svého otce v roce 1757. Jeho majitelem byl až do roku 1802. Je tak posledním – z rodu Sweers – Šporků – kterého můžeme ještě zařadit do období baroka. Za svůj život byl celkem dvakrát ženatý. Poprvé s hraběnkou Marií Barborou z Bubna, která zemřela roku 1764, při svém šestém porodu. Ze všech šesti dětí přežily pouze tři. Mezi nimi i syn Filip Benitius, který se později stal nástupcem svého otce. Druhou manželkou se roku 1767 stala hraběnka Marie Terezie z Kounic. Z tohoto manželství se narodily dvě děti, ale obě zemřely.

Panství Sweerts – Šporků bylo v té době již rozsáhlé. Jan František Kristián ho rozšířil ještě roku 1760 o nově vybudovanou osadu Dvorce, nacházející se čtyři kilometry západně od Lysé. Pod Viničkami hrabě nechal obnovit bažantnici. Západní křídlo lyského zámku rozšířil o chodbu a na jižní průčelí dal zhotovit znak Kouniců. Za doby jeho působení zanechala v tomto kraji stopy sedmiletá válka, probíhající v letech 1756 – 1763. Pruské vojsko mělo v okolí města ležení – to se odrazilo nejen na poničené úrodě, ale i na místním obyvatelstvu, které bylo obráno o veškeré zásoby. Roku 1767 bylo lyskému panství odňato právo hrdelního soudu. Ve stejném roce Lysou postihlo krupobití, které poničilo značnou část úrody. Nastalo období hladu. Roku 1770 se rozvodnilo Labe a voda zaplavila pozemky na celé jižní části města. Ke všem těmto nepříznivým jevům se v roce 1772 přidal ještě mor. Lyského panství se týkaly samozřejmě i události širšího rozsahu, probíhající v té době na celém území habsburského soustátí. K těm nejvýznamnějším patří reformy Marie Terezie a Josefa II. Roku 1771 bylo i v Lysé nařízeno první číslování domů a roku 1774 povinné posílání dětí do školy. Po vydání robotního patentu v roce 1775 sice byla snížena pracovní doba, ale roboty úplně zrušená nebyla. Proto nastala řada selských bouří – ta se nevyhnula ani Lysé. Roku 1781 vydal císař Josef II. Toleranční patent, v němž povolil protestantům pobývat v císařských zemích a veřejně konat bohoslužby. V Lysé nad Labem byl v této době zřízen samostatný evangelický sbor. O několik let později si poblíž náměstí na jedné ze zahrad postavili evangelíci i vlastní kostel. Později zakoupili barokní dům,

který byl součástí náměstí, a v něm si zřídili evangelickou faru. Město Lysá se tedy od této doby může pyšnit jak kostelem katolickým, tak evangelickým. Z důvodu dalších požárů, které v Lysé byly v roce 1769, 1781 a 1786, nařídil hrabě povinné vymetání komínů a nutnost zbudování nádrží ve všech částech města. Hrabě po sobě v Lysé zanechal i velikou knihovnu, která i s knihovnou Františka Antonína Šporka dohromady čítala pře třicet tisíc svazků.

Jan František Kristián Sweerts – Špork zemřel roku 1802 a byl stejně jako jeho rodiče pohřben v hrobce v Konojedech na Litoměřicku. Dědicem lyského panství se stal jeho syn Filip Benitius Sweerts – Špork, který již ale spadá do jiného kulturně – historického období.

4. BAROKO V LYSÉ NAD LABEM - PAMÁTKY

Město Lysá nad Labem je díky svému baroknímu komplexu jedinečnou kulturní a historickou památkou. S historickým jádrem lyského baroka souvisejí i kulturní památky v okolí – *Karlovo náměstí, Byšičky, Bon Repos a Poustevna u sv. Václava*. Mnoho dalších již zaniklo, ale z písemných dokumentů lze vyčíst jejich umístění a bližší popis. Všechny dohromady byly součástí komponované barokní krajiny a jako takové je potřeba památky vnímat. Každá z nich měla svůj hlubší smysl a byla vybudována na konkrétním místě za určitým účelem.

Většina těchto památek vznikla za hraběte Františka Antonína Šporka, který byl velkým milovníkem a podporovatelem umění. V jeho mecenášství se určitě objevil i účelový moment, kdy si chtěl zkrášlováním svého panství zvýšit sebevědomí a získat na prestiži. Nicméně asi neinvestoval skoro celé své jmění do filantropických¹³⁰ projektů, podpory opery, tisku knih, podpory hudby a sochařských a architektonických aktivit jenom proto, aby se tím nějak ukázal a prezentoval se! Navíc je zapotřebí vyzdvihnout geniální manažerské schopnosti této pozoruhodné osobnosti českého baroka! Žádný jiný hrabě totiž nezískal tak rychle kolem sebe geniální osobnosti všech těch odvětví. Lidé, kterými se František Antonín Špork za svého života obklopoval, totiž tvořili vrchol jednotlivých uměleckých oborů té doby!

Barokní památky Lysé nad Labem a jejího blízkého okolí se proto právem dají považovat za krásnou ukázkou českého venkovského baroka.

4.1. Barokní památky ve městě

Zámek

Jednou z nejvýraznějších dominant města Lysá nad Labem je barokní zámek. Byl postaven na nejvyšším bodě Zámeckého vrchu, na důležitém strategickém místě polabské roviny. Již počátkem 11. století je na tomto místě

---

¹³⁰ Filantropie – dobročinné pomáhání sociálně slabým, lidumilnost a láska k člověku.

zmiňovaná tvrz. Později byl vystavěn hrad, který je spojován s rodem Přemyslovců. Lysá bývala majetkem českých kněžen a královen. V období renesance v polovině 16. století nechali Habsburkové přestavět gotický čtyřkřídlý hrad na pohodlnější zámek. Císař Rudolf II. ho používal jako lovecký zámeček.

V polovině 17. století Lysou získal Jan Špork a zámek nechal přestavět – zbořit jižní křídlo a na východní straně budovy zřejmě založil park. Jeho syn a dědic, František Antonín Špork, začal koncem 17. století s další přestavbou. Jejím výsledkem bylo prodloužení východního křídla směrem k jihu a nová Kaple sv. Tří králů, vzniklá přestavěním hradní věže.¹³¹ Za Sweerts-Šporků, v poslední čtvrtině 18. století, pak došlo k posledním stavitelským úpravám zámku. Architekt A. Haffenecker rozšířil západní křídlo o jednu chodbu směrem k čestnému dvoru.

Zámek je tvořen hlavní dvoupatrovou čelní budovou a dvěma postranními křídly, která ohraničují čestný dvůr. Východní renesanční křídlo, zvané Rudolfovo, je jednopatrové. V přízemí má arkádovité členění. V severní části se nachází - již zmiňovaná – Kaple sv. Tří Králů. V jižní části křídla je brána s renesančním portálem, aliančním erbem Sweerts-Šporků a průjezdem. Ten spojuje čestný dvůr s parkem. Západní křídlo, zvané Benjaminovo, je rovněž jednopatrové a již klasicistně upravené. Má bosovaná nároží a pilastry.¹³² Hlavní budova má mansardovou střechu a je situována čelem k čestnému dvoru. V úrovni prvního patra se nad vstupním portálem nachází balkon.

Ve vnitřních prostorech zámku se dodnes zachovala drobná sochařská výzdoba – vázy a putti¹³³ – z dílny I. F. Platzera z konce 18. století a nástropní a nástěnné malby, na kterých jsou zobrazeny mytologické a biblické výjevy, veduty z Paříže a Versailles a hlavně bitvy generála Jana Šporka.

V současnosti zámek slouží jako Domov důchodců a jeho vnitřní prostory nejsou veřejnosti přístupné.

---

¹³¹ První zmínka o kapli je v urbáři z roku 1729. Vznikla tedy za Černínů, kteří v letech 1722 – 1734 krátce Lysou vlastnili.

¹³² Bosáž – plasticky ztvárněné nebo v omítce napodobené kvádrové zdivo. Pilastr – svislý architektonický článek vystupující ze stěny – má patku a hlavici.

¹³³ Putto (mn.č. putti) – soška nahého děcka podobného andílku, ale obvykle bez křídel

Erb rodu Sweerts-Šporků nacházející se nad portálem průjezdu renesančního východního křídla zámku je alianční neboli sdružený se dvěma štíty, neboť Šporkové se spojili s rodem Sweertsů. V horní části je erb spojen klenotem - hraběcí korunou a kolem dokola bohatě zdoben akantovými rozvilinami. Levý znak je znakem rodu Šporků, pravý rodu Sweertsů. Šporkův znak má uprostřed štítu tzv. *srdeční štítek*. Ten dostávali šlechtici za mimořádné zásluhy a činy, bylo na něm znázorněno, za co byl daný rod povýšen. V případě Šporků je na srdečním štítku vyobrazena useknutá hlava Turka. Pět helmic se symboly nad znakem vypovídá o tom, že se Šporkové stali šlechtici, hrabaty – vyššími šlechtici, byli povýšení na říšská hrabata, zasloužili se o porážku Turků a bojovali za pravdu a spravedlnost.

Zámecký park

„V 17. století se v Lysé u loveckého zámečku připomínají zahradní útvary jako *šafranice* (plocha na pěstování šafránu pro tyčinky používané k barvení a jako koření), *květnice* (květinová zahrada), *štěpnice* (ovocný sad) a dále jako součást dobových módních trendů také *bludnice* (zábavné bludiště ze sestříhaných stěn – špalířů), vodotrysky a jeskyně – *grotta*. Dle uvedeného popisu zámek tedy musela obklopat kromě užitkových ploch také nevelká okrasná zahrada, pro kterou v době manýrismu, tj. na přelomu 16. a 17. století, byly uvedené zahradní programy charakteristické“.¹³⁴

Za třicetileté války byla veškerá zeleň kolem zámku zcela zničena, takže zámecká zahrada zanikla. Podstatné období v jejím vývoji nastalo až za příchodu Šporků do Lysé v roce 1647. Jmenovitě pak hlavně za Františka Antonína Šporka, který na přelomu 17. a 18. století začal proměňovat zámeckou zahradu v park francouzského typu.

Roku 1696 dal vytvořit na místě bývalé štěpnice, na východní straně Zámeckého vrchu, tzv. francouzský Libosad, později přeměněný na „parádní

---

¹³⁴ Pincová, Veronika: *Historie a současnost zámeckých parků v Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2007, s. 4.

zahradu“ francouzského typu. Inspiroval se přitom svou zahraniční kavalířskou cestou do Francie a Itálie, ale posléze také návštěvou barokních sídel českých šlechticů. Z obou typů zahrad – francouzské i italské – si hrabě Špork vzal příklad. Pro italské zahrady byl charakteristický svažité terén a obrovské množství vodních prvků – fontán, vodotrysků. Nechyběly ani malé altány. Francouzské zahrady zase byly rovinné a mívaly centrální motiv uprostřed. Někdy byla součástí zahrady i oranžerie nebo skleníky s tropickými rostlinami, případně konírna.

Pozemek na východní straně zámku byl podlouhlý a mírně klesal dolů. Vznikly zde tři terasy s pravidelným osovým uspořádáním. Horní dvě terasy byly osázeny okrasnými květinami, rostlinami a nízko stříhanými stále zelenými keři - buxusy, které tvořily různé ornamenty a byly sestříhány i do tvarů koulí a jehlanů. „Na nejnižší a nejdelší terase byly do hvězdice uspořádané habrové špalíry, které vytvářely osově aleje a stinná loubí. Vznikala i různá romantická zákoutí. V parku byla zřízena i oranžerie pro možnost pěstování citrusových plodů. Pro odpočinek a zábavu panstva byly v parku rozmístěny střelnice, závodiště a letohrádek. Přírodní scenérie byly pak oživeny komplexem soch.“¹³⁵

Sochařská výzdoba dvou hlavních Šporkových panství – Lysé a Kuksu se liší v několika aspektech. Zatímco alegorie v Kuksu zobrazují člověka, jeho povahu, lidské ctnosti a neřesti, lyský soubor soch se věnuje přírodnímu cyklu, koloběhu života v přírodě a prostředí, které člověka obklopuje. Lidské *Ctnosti* a *Neřesti* v Kuksu jsou prokazatelně dílem sochaře Matyáše Bernarda Brauna. Ten měl za úkol vytvořit i soubor dvanácti měsíců a čtvero ročních období v Lysé. V tu dobu už však trpěl vážným plicním onemocněním, a tak nebylo vyhotovení tohoto díla v jeho fyzických silách. Soubory tedy pocházejí s největší pravděpodobností z dílny jeho žáka – Františka Adámka staršího z Benátek nad Jizerou. Přes určitou rozdílnost, však má sochařská výzdoba v Lysé a sochařská výzdoba v Kuksu jednu hlavní a důležitou spojitost. „Takový počet sochařských alegorií umístěných na jednom místě, a navíc tematicky zaměřených se nenachází nikde na světě!“¹³⁶ Špork

---

¹³⁵ Kořínková, Marie: *Barokní Lysá. Alegorie měsíců v zámeckém parku*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008, pohlednice s textem- nečíslovány.

¹³⁶ Versailles u Paříže je vyzdobeno pouze alegoriemi 12 měsíců.;
Kořínková, Marie: *Barokní Lysá*. Vega-L, Lysá nad Labem 1997, s. 5.

se v Lysé díky sochám obklopil celým světem. Ten svět však koncentroval do určitého areálu, bodu, kterým byl zámecký park.

V lyském parku se nachází tyto alegorické soubory: *dvanáct měsíců; roční období (Jaro-Flora, Léto-Ceres, Podzim-Bacchus, Zima-Saturn); světadíly (Evropa, Asie, Afrika, Amerika); živly (Voda, Země, Oheň, Vzduch); Den a Noc; sochy Adonis a Venuše; sochy sfing, lvů a lvic; šest klasicistních soch antických božstev (Zeus/Jupiter – vládce bohů a lidí, Hefaistos/Vulkán – bůh ohně, Artemis/Diana – bohyně lovu, Deméter/Pomona – bohyně úrody a plodnosti země, Gáia/Tellus – Matka země, Poseidon/Neptun – bůh moří). Do komplexu alegorií patřilo dříve i Sedmero svobodných umění, představující nezbytný základ univerzitního studia (Gramatika, Rétorika, Dialektika, Aritmetika, Geometrie, Astronomie a Hudba), z nichž se dodnes dochovaly pouze čtyři (Astronomie, Geometrie, Gramatika a Rétorika). Soubor antických božstev a Sedmera svobodných umění pochází z dílny sochaře Ignáce Michaela Platzera, tvořícího již v pozdním baroku s náznaky klasicismu. Zbývající soubory vytvořil Braunův žák - František Adámek starší z Benátek nad Jizerou.*

Některé ze soch jsou barokní, jiné rokokové, výše zmiňované dva soubory jsou klasicistní. V době baroka byly moderní bukolické výjevy - z pastýřského a venkovského života. Baroko mělo rádo souměrnost, vyváženost, protipóly – to vše je na sochách vidět. Rokokové sochy jsou charakteristické svou štíhlostí, úzkými dlouhými končetinami, zvýrazněním kloubů, šlach, žil a svalů. Postavy jsou dvakrát esovitě prohnuté. Ženy mají do detailu propracovaný účes, zdobený buď květinami či ovocnými plody (každá žena má jiný účes) a muži mají vlající plnovous, opět detailně propracovaný.

Nástupce Františka Antonína Šporka, jeho zeť František Karel Rudolf hrabě Sweerts-Špork, pokračoval v péči o stávající Libosad a věnoval se dalšímu rozvoji zámeckého parku. Směrem na sever, východ i západ od něj přikupoval pozemky s ním sousedící a založil na nich tzv. *anglický park*. Ten byl na rozdíl od francouzského parku neupravený, nepravidelný, nesymetrický a neměl přímé linie. Měl vzbuzovat dojem původní krajiny a divoké přírody. Vžil se také pro něj název

„Bludnice“. „Na území Čech šlo o jednu z prvních anglických parkových úprav vůbec!“¹³⁷

Definitivní úprava parku pochází z poloviny 19. století, kdy Lysou vlastnila kněžna Štěpánka Rohanová.

Augustiniánský klášter

Klášter Bosých augustiniánů spolu s kostelem sv. Jana Křtitele patří k hlavní dominantě města. Stojí na nejjižnější části Zámeckého vrchu a je dle barokních pravidel obrácen směrem do krajiny. Ta je v Polabí rovinatá a proto ho lze vidět i z několika kilometrů vzdáleného místa. Svažité terén pod klášterem býval terasovitě upravený a využíváný k pěstování vinné révy.

Současný klášter byl vystaven v letech 1731 – 1741 naproti zámku, na místě staršího gotického klášteřika. Je společnou prací architektů Bartolomea Scottiho a Anselma Luraga, který stavbu dokončoval.

Zakladatelem konventu byl hrabě František Antonín Špork. V letech 1700 – 1704 nechal přistavět k jižní straně kostelíka na Zámeckém vrchu Loretánskou kapli a vybudoval nízké řádové obydlí pro šest řeholníků. Do Lysé pozval bosé augustiniány a roku 1713 podepsal donační listinu. Ve 20. letech byla budova kláštera neustále opravována, a protože stála na špatných základech, hrozilo dokonce její zřícení. Pražský architekt Bartolomeo Scotti tedy vypracoval architektonický plán na stavbu nové klášterní budovy, s níž se započalo na začátku 30. let 18. století. Pro nedostatek financí ale byla stavba několikrát pozastavena. Roku 1737 byla zbořena kaple sv. Desideria a kostelík Panny Marie. Zasluhou architekta Anselma Luraga byla celá klášterní rezidence dostavěna. Také byl vybudován nový barokní klášterní kostel Narození Panny Marie. Oltářní obraz sv. Jana Nepomuckého zhotovil dle análů Václav Vavřinec Reiner.

Klášter byl postaven do kvadrátu – budovu tvoří celkem čtyři křídla. Čelní jižní křídlo má zámecký vzhled a na jeho vrcholu je socha sv. Jana Nepomuckého,

---

¹³⁷ Pincová, Veronika: *Historie a současnost zámeckých parků v Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2007, s. 14.

kterému byl konvent zasvěcen. Ve štítu východního křídla je osazena socha sv. Augustina - patrona augustiniánů. Obě sochy jsou z dílny sochaře Jana Antonína Quitainera. Uvnitř klášterního areálu se dnes nachází obdélníkové nádvoří. Dříve do jeho části zasahoval barokní klášterní kostel, který byl ale koncem 19. století za vlastníka Bedřicha Josefa Leitenbergra zbořený a na jeho místě byly postaveny konírny a velký dvůr.

Mezi významné prostory kláštera patřila jídelna – refektář a knihovna. Stropy těchto místností byly roku 1741 vyzdobeny malbami Františka Vogeta. Interiér kláštera byl vybaven obrazy a příslušným mobiliářem. Podle dochovaných popisů vedla jižním křídlem křížová chodba s valenou křížovou klenbou a směřovala do bývalého kostela Panny Marie.

Augustiniáni bezprostředně ušli josefínskému rušení klášterů. Přesto se existence jejich lyského kláštera prodloužila o nepříliš dlouhou dobu, protože zákaz přijímání nových členů podlomil kořeny jeho existence a nakonec za vlády Františka II. byl roku 1811 klášterním dekretem zrušen.

V současné době je v klášterních prostorách umístěn Okresní archiv Nymburk, nyní Státní okresní archiv.

Kostel sv. Jana Křtitele (katolický)

Kostel sv. Jana Křtitele bývá právem nazýván „*Barokní perla Polabí*“ a patří ke zdejší hlavní barokní památce. Je postaven na vyvýšeném místě lyského náměstí. Jeho 55 metrů vysoká věž je v okolí Lysé viditelná téměř ze všech světových stran a tvoří tak typickou siluetu města. Původní katolický kostelík stejného jména stával uprostřed dnešního náměstí B. Hrozného. V druhé polovině 17. století napůl vyhořel. Přestože byl následně opraven, svými malými prostory přestal vyhovovat požadavkům doby. Proto bylo rozhodnuto začít stavět nový velký katolický kostel a tento malý posléze zbořit.

Stavba kostela sv. Jana Křtitele započala roku 1719 na příkaz hraběte Františka Antonína Šporka. Hlavním architektem byl pověřen František Maxmilián Kaňka. Z nedostatku finančních prostředků však stavba vážla. Byla dostavěna do výše římsy v prvním patře a dokonce musela být zkrácena na západní straně o jedno

okno – tím byla narušena barokní architektonická souměrnost. František Antonín Špork navíc v té době Lysou prodal Černínům. Po dvanácti letech ji však koupil zpět a ve stavbě kostela pokračoval, avšak kostel za jeho života dokončen nebyl. Stavbu dokončil až roku 1740 jeho zeť, manžel mladší dcery Kateřiny, hrabě František Karel Sweerts-Špork. O rok později byl kostel slavnostně vysvěcen biskupem Janem Rudolfem hrabětem Šporkem.¹³⁸

Kostel je obdélný, jednolodní, na jižní straně s centrálním konkávním rizalitem – vystupující částí fasády. K severnímu průčelí byla přistavena sakristie s oratoří – místnostní v patře určenou pro šlechtu. Odtud mohla šlechta pohodlně, v teple a oddělena od ostatních věřících, sledovat průběh mše. Na severním průčelí kostela se zvenku nachází alianční erb rodu Sweerts-Šporků. Západní průčelí budovy je rozděleno patrovými římsami na tři části. Vrcholem tohoto průčelí je štít s volutovými křídly. Na této straně kostela se nachází také vstupní dveře. Východní průčelí je zakryto čtyřbokou kostelní věží s cibulovitou střešní bání. Ta se skládá z velké cibule, lucerny, malé cibule, makovice a velkého železného dvouramenného kardinálského kříže. Střecha kostela je sedlová, kryta břidlicí. Na jejím hřebeni se nachází ještě malá štíhlá sanktusová věžička.¹³⁹

Interiér kostela pochází z období přechodu vrcholného baroka v rokoko. Na severní stěně, je do zdi vsazený epitaf – reliéfní deska/náhrobek s vyobrazením zemřelého v brnění - hraběte generála Jana Šporka. Deska je vysoká 4.60 m a je vyrobena z červeného mramoru. Generál Jan Špork, zakladatel rodu, není v kostele pohřben. Zemřel ještě před dokončením stavby a byl pohřben v původním malém kostele. Když byl tento starý kostel zbourán, pozůstatky hraběte byly převezeny do rodinné hrobky v Kuksu. Mramorový epitaf pak byl instalován do nově postaveného kostela na jeho památku. Hlavní oltář je umístěn směrem na východ a nese obraz s biblickým výjevem křtu Krista v Jordáně. Je dílem některého z Brandlových žáků, zřejmě Jindřicha Schlegela. Dřevořezby oltáře pocházejí z dílny Františka Adámka z Benátek. Kostel se může pyšnit i unikátními varhany z roku 1774. Jsou vyzdobeny několika malými soškami andělíčků – putti, kteří

---

¹³⁸ Jan Rudolf Špork – synovec F. A. Šporka – syn jeho bratra Ferdinanda Leopolda; biskup; mj. měl velkou zásluhu o svatořečení Jana Nepomuckého.

¹³⁹ Uvnitř ní byl vždy zvonek, jímž se za provaz z prostoru kostela zvonilo o slavných mších při Sanctus – odtud název – a při pozdvihování.

představují orchestrální kapelu, v níž každý z nich hraje na dobový nástroj. Zhotovila je roku 1777 pražská platzerovská dílna.

„Kolem kostela je postavena **ohradní zeď**. Nesleduje však kontury kostela, jak tomu bývalo v baroku zvykem, ale vytváří s nimi kontrast, a tak ještě zvyšuje a dotváří celkový účinný dojem. Na některých místech se konkávně i konvexně (vydutě i vypoukle) prohýbá.“¹⁴⁰ Uprostřed zdi je tepaná železná brána z první poloviny 18. století a zhotovil ji místní zámečník Libiš. Na zdi jsou také osazeny barokní **sochy třinácti svatých** – čtyři evangelisté: *Matouš, Marek, Lukáš, Jan*; čtyři otcové západní křesťanské církve: *sv. Augustin, sv. Ambrož, sv. Řehoř Veliký, sv. Jeroným*; a dále *sv. Antonín, sv. František Serafínský, sv. Josef, anděl Strážce a archanděl Michael*. Jedná se o významná díla českého barokního sochařství.

Sochy byly na ohradní zeď kostela spolu s podstavci přeneseny ze zrušených poustev v okolí Lysé. Autorství soch lze prokázat pouze u některých z nich. *Čtyři evangelisté* a *Anděl strážce* jsou z dílny Františka Adámka z Benátek. Sochy *církevních otců* a *archanděla Michaela* jsou připisovány samotnému Matyáši Bernardu Braunovi, ale není to jisté. Socha *sv. Antonína* je připisována Janu Brokofovi a *sv. František* Antonínu Braunovi.

Nejcennějším dílem lyského souboru je socha *sv. Jeronýma*. U ní je jisté, že ji vytvořil Matyáš Bernard Braun. „Zobrazil v ní člověka, který usiluje o citové odpoutání od všeho lidského. Rozkročený polonahý, šlachovitý stařec s lebkou v ruce, vzhlíží do nebes a ztělesňuje vizionářský typ. Jde o zkamenělý okamžik intenzivní náboženské extáze.“¹⁴¹

Evangelický kostel

Přestože budova evangelického kostela v Lysé nad Labem spadá spíše do období klasicismu, je součástí areálu evangelického sboru, jehož komplex tvoří ještě budova barokní fary, škola a hospodářské stavení. Rok vydání tolerančního patentu v roce 1781, není od doby baroka tak příliš vzdálený a v porovnání

¹⁴⁰ Kořínková, M.: *Mapa kulturních památek v Lysé a okolí*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2009, není číslováno (bod 3 Kostel sv. Jana Křtitele)

¹⁴¹ Kořínková, Marie: *Barokní Lysá*. Vega-L, Lysá nad Labem 1997, s. 10.

s katolickou vírou a předpisy je možnost vidět názorný rozdíl. Toleranční patent byl prvním krůčkem k nastolení náboženské svobody a také povoloval stavět modlitebny – toleranční kostely. Privilegované postavení si i po jeho vydání uchovala římskokatolická církev. Vedle ní však byla uznána vyznání augšpurské (luterské), helvetské (kalvínské) a řeckopravoslavné.¹⁴²

Do areálu vedou v současnosti celkem tři brány. Areál se začal postupně vytvářet od roku 1783, v němž nově vzniklý evangelický sbor Reformované církve zakoupil pozemek pro stavbu kostela. Evangelíci v Lysé se nejdříve pokoušeli získat nepoužívaný katolický kostel stojící uprostřed náměstí B. Hrozného. Císař však jejich žádost zamítl, protože kostel neodpovídal tolerančním předpisům. Podle nich nesměly mít evangelické kostely věž, zvony, štíty, obloukem zakončená okna, nesměly stát na hlavní ulici ani na náměstí¹⁴³ a měly se co nejvíce podobat obytným stavením.

Do postavení kostela se bohoslužby konaly ve stodole, která stála na dolní zahradě, kousek od současného kostela. Stodola byla později zbourána a roku 1787 se postavil kostel. Jeho původní podoba byla jednodušší než současná. Omítka byla bez ozdob, střecha bez štítů, nebyla zde ani vstupní chodbička. Vchod do kostela byl z jižní strany a lavice, kazatelna i stůl Páně byly jinak uspořádány než dnes.

V interiéru kostela nejsou obrazy, sochy ani oltáře. Není to výraz chudoby, ale teologický záměr. Pro evangelické bohoslužby je klíčové kázané Slovo. Sochy a obrazy jsou vnímány jako rozptylující předměty. Snadno se navíc stávají předmětem uctívání. Na východní stěně je namísto oltáře dřevěná vyřezávaná kazatelna. Lavice kostelu věnoval hrabě Filip Sweerts – Špork.

V prostoru evangelické fary se kromě kostela a vlastní fary nacházejí náhrobky (např. pomník rodiny Hrozných, pomník bývalého majitele panství W. Andrewse aj.), přenesené sem ze zrušeného evangelického hřbitova.

---

¹⁴² Náboženskou rovnost s katolíky před zákonem získali pak členové tolerovaných církví v českých zemích Protestantským patentem roku 1861. Rodiče po jeho vydání mohli svobodně rozhodovat o vyznání svých dětí, evangelické kostely (modlitebny) směly mít věže a zvony. Plná náboženská svoboda se stala skutečností až po vydání prosincové ústavy v roce 1867.

¹⁴³ R. 1865 evangelický sbor zakoupil barokní dům na náměstí B. Hrozného a učinil z něj evangelickou faru – byt pro faráře a školu. Od této doby jsou si v Lysé evangelíci a katolíci rovnocenní, pokud se jedná o umístění, pozici na veřejném prostoru.

Barokní domy ve městě

Lysá nad Labem se také může pyšnit několika zachovanými barokními měšťanskými domy. Souběžně s velkolepými objekty financovanými vrchností, totiž probíhala v době baroka i přestavba měšťanských domů. Dřevěné domy byly nahrazovány kamennými novostavbami. Dva z nich jsou současně fary – **dům č. p. 7** – *fara katolického kostela* a **dům č. p. 442** – *fara evangelického kostela*. Dále je to **dům č. p. 265** – *budova dnešního Muzea B. Hrozného*, **dům č. p. 441** vedle evangelické fary, **dům č. p. 13** vedle školy B. Hrozného, **dům č. p. 20** na dolní části náměstí B. Hrozného, **dům č. p. 23** – *budova staré radnice* a konečně památkově nejhodnotnější dům města – **dům č. p. 177** - zřejmě *bývalý hostinec* - na nároží náměstí B. Hrozného a Husova náměstí.

Nové barokní domy byly většinou přízemní, někdy i patrové, často s trojdílnou dispozicí. Často v nich byly zanechány i původní kamenné sklepy z renesančních domů. Kromě domu č. p. 177 se žádný z uvedených domů - i z důvodu četnosti požárů - nezachoval zvnějšku v původní barokní podobě a domy byly často znovu opravovány v 19. století. Nicméně většina z nich má dodnes zachovalé původní barokní jádro.

Z knihy Josefa Vojáčka „*Lysá nad Labem – grunty, domky a jejich majitelé*“¹⁴⁴ se lze dozvědět podrobnější informace o tom, k čemu domy sloužily a kdo v nich žil.

4.2. Barokní památky v blízkém okolí Lysé nad Labem

Byšičky

Byšičky jsou jednou z nejjachovalejších barokních vesnic na území naší vlasti. Historie této malé obce, která katastrálně spadá pod část města Lysé nad Labem, je však mnohem starší. Bývalo zde pravěké sídliště a tato lokalita byla

---

¹⁴⁴ Vojáček, Josef: *Lysá nad Labem. Grunty, domky a jejich majitelé*. Lysá nad Labem 2003.

osídlena Kelty a Germány. Osada nesla název Byšice. Ležela u slepého ramene Labe a s okolím ji spojoval kamenný most, ze kterého zůstal dodnes zbytek nájezdu. Vše bylo ale poničeno během husitských válek v první třetině 15. století. Ves postupně zanikala a zkázu dovršila třicetiletá válka v první polovině 17. století.

Roku 1717 nechal ves obnovit hrabě František Antonín Špork. Pravděpodobně se inspiroval vzhledem původních slovanských osad. Ves měla původně osm domů postavených do kruhu kolem návsi. Vznikl tak ojedinělý typ zvaný *okrouhlice* se dvěma přístupovými cestami a staveními, obrácenými do návsi svým průčelím.

Nové stavení

Nové stavení - jedna z dalších památek vázající se ke Šporkům a okolí barokní Lysé – dnes neexistuje. Ze zachovaných popisů a rytin však o její někdejší existenci víme.

Jednalo se o malý lovecký zámek, německy nazývaný Neugebau, který založil hrabě František Antonín Špork nedaleko Lysé pro svůj podzimní pobyt. Přesná lokace stavby zůstává nejasná, ale s největší pravděpodobností se zámek nalézal na konci byšičské paseky v místě zvaném Na Kůlnách, nedaleko toku Labe a nedaleko Karlova.

V přízemí zámku bydlel vrátný a sluhové, v patře byly místnosti s honosným nábytkem a ty využíval hrabě. Právě zde se nacházela před štvanicí vybraná společnost. Po občerstvení se hosté odebrali do panského špitálu – dnešního *Karlova*, kde byla v *kapli sv. Kříže* sloužena Svatohubertská mše, při níž se hrálo na osm lesních rohů. Po ukončení mše účastníci navštívili špitál, obdarovali chovance a následovalo krmení loveckých psů. Poté byla zvěř vypuštěna a začal lov, během něhož rybáři od Labe nosili do kuchyně čerstvé štiky, které se připravovaly k večerní hostině. Na rytinách z první poloviny 18. století je *Nové stavení* zachyceno se dvorem a prostornou zahradou. Součástí zámku byla též socha sv. Antonína.

Zámek se údajně velmi líbil císaři Karlu VI., který jej zamýšlel koupit pro prince Evžena Savojského. František Antonín Špork mu ho ale neprodal. V době,

kdy Lysou nakrátko vlastnili Černínové, byla v zámečku zřejmě uložena část jejich sbírky sto třiceti obrazů. Po smrti hraběte F. A. Šporka zde vznikl hospodářský dvůr, který se v roce 1782 přesunul na Karlov.

Karlov

Nedaleko *Nového stavení* v blízkosti staré stezky – poštovní cesty, si hrabě František Antonín Špork nechal postavit v letech 1715 – 1717 špitál, dnešní Karlov u Byšiček. Stavbu projektoval architekt František Maxmilián Kaňka a realizaci stavby provedl pražský stavitel Pietro Antonio Netolla.

Špitál byl zbudován pro čtyřicet nemocných a starých poddaných. Čtyřkřídlé stavení však nikdy nebylo plně využito. Archivní prameny dokládají nejvýše dvacet čtyři nemocných, chudých a starých lidí.

Špitál měl původně čtvercový půdorys s ambitem kolem dvora. Na severní straně ho uzavírala kaple sv. Kříže. Špitál obsahoval dva pokoje pro kněze, byty pro špitálníky, dvě kuchyně, refektář (jidelnu), sakristii (chrámovou místnost k úschově liturgických předmětů a přípravě kněze k bohoslužbě), oratorium (čestné oddělené místo nad sakristií, pro šlechtu), vrátnici a dva sklepy. Jednotlivé místnosti pro špitálníky byly odděleny dřevěným pažením.

Každý měl k dispozici postel se zíněnkou, ložní prádlo, sedadlo a truhlu na šaty. Špitálníci nosili jednotný oděv ocelově zelené barvy. Každému z nich byla přidělena určitá práce, takže zde bývali dva hospodáři, dva muži měli na starosti kostel a zvonici, tři nádobí, jeden byl hlídač a lampář, další muž se staral o šatstvo, jiný o zásoby paliva a jeden z mužů byl vrátným. Dva nejstarší muži se měli modlit a ostatním být rádci. Nejmoudřejší a nejšikovnější žena dohlížela na kuchyň, pořádek a kázeň, dvě ženy vařily, dvě myly nádobí, jedna pekla pečivo a posluhovala faráři, tři ženy praly, jedna žena topila a hlídala, jiná ošetřovala nemocné. Nejstarší žena se měla jen modlit a ostatní napomínat. Ani v době plného provozu špitálu tu však nebyl kněz, který by sloužil denně mši, jak si hrabě přál. Tedy mše zde probíhaly jen příležitostně. Dne 3. 5. ke svátku *Nalezení sv. Kříže* a dne 14. 9. ke svátku *Povýšení sv. Kříže* se na Karlově konaly hojně navštěvované poutě.

Nejcennější z komplexu špitálu je *kaple sv. Kříže*. Byla vystavena z lomového kamene spojovaného maltou. Na hlavním průčelí kaple je barokní portál. Uprostřed dvora poté stávala studna a západně od ní zahrada.

Špitální komplex měl své důležité místo v rámci celé barokně utvářené duchovní, umělecké i krajinářské kompozice Šporkova panství. Dokládá to i fakt, že naproti špitálu nechal František Antonín Špork postavit *sousoší Pravdy napadané neřestmi a odhalované časem* od M. B. Brauna z roku 1722.¹⁴⁵

V roce 1782 zde už stával panský dvůr, nesoucí název *Karlov* dle jména zetě F. A. Šporka – Františka Karla Rudolfa Sweerts-Šporka. Roku 1790 pod vlivem josefínských reforem byla špitální kaple odsvěcena. Špitál byl zrušen v roce 1803. Poté začal areál sloužit jako hospodářský dvůr a byla k němu přistavěna stodola. V 2. polovině 20. století dvůr Karlov vlastnilo JZD a kaple sloužila jako stáje. Dnes je objekt využíván zčásti jako stáje, zčásti k obytným účelům.

Poustečna u sv. Václava

Západně od Lysé nad Labem, nedaleko Čelákovic, a přímo u pražské cesty nechal hrabě František Antonín Špork roku 1696 založit poustevnu u sv. Václava. Dle pověsti vznikla na místě, kde byla nalezena jeho dcera, která v lese zabloudila. Daleko pravděpodobnější vysvětlení ale spočívá ve faktu, že právě tudy procházela hlavní cesta do Prahy a pro F. A. Šporka se mj. jednalo o jakousi „reklamní a propagační záležitost“. Každý kolemjdoucí si měl být jistý, že se právě ocitl na panství velkého slavného a uměnímilovného hraběte Šporka. Zároveň šlo také o připomínku nedaleké Staré Boleslavi a světce a patrona české země – sv. Václava.

Na plánu lyského panství z roku 1712 se dochoval tento popis poustevny: „*Hodinu cesty ku Praze, kde hraničí panství lyské s brandýským, je v lese postavena pozoruhodná kaple ke cti sv. Václava, dědice země české. Tato kaple i s oltářem jest úplně z kamene stavěna, zpredu chráněna před větrem a deštěm na dvacet loket zděli skleněnými tabulemi, stěnami a chodbou. Vedle kaple stojí dva z kamene tesaní obrovští andělé, držící v rukou lebky jako svítilny s věčným světlem. Za kaplí*

---

¹⁴⁵ Tento vzácný artefakt bohužel zmizel beze stopy.

*k severu je poustevníková světnička s kuchyňkou a zahrádkou. Přes silnici k Labi je velké kulaté stavení, krásně vymalované, v němž dole mají dva kněží své oddělené byty a v prvním poschodí jsou sály pro vrchnost. K jihu, k Labi, se táhne kněžská zahrada. U tohoto stavení na východ je věž čtyřicet loket vysoká, vodárna s větrným mlýnem, kterým se čerpá voda pro vodárnu a vodotrysky. Po obou stranách vodárny jsou přízemní domy pro zahradníka. Od vodárny se po dvaceti pěti schodech sestupuje na rovinu, kdež se v podobě vejčité rozkládá čarodějná zahrada se čtrnácti uměleckými sochami, pěti kamennými fontánami a vodotrysky.*¹⁴⁶

Po smrti Františka Antonína Šporka již nebyla eremitáž udržována a postupně zanikla. Do dnešní doby se z ní dochovala kaplička, po jejíchž stranách jsou dva korintské sloupy a uvnitř pískovcový reliéf zobrazující výjev smrti sv. Václava. U kapličky stojí dvě krásná unikátní sochařská díla od mladého Matyáše Bernarda Brauna – *anděl „Blažené smrti“* a *anděl „Žalostné smrti“*. *Anděl Blažené smrti* nalevo od kapličky, drží lucernu a nad ní lebku s růžencovou korunou. Lehce se usmívá a vyzařuje z něj klid. Jeho křídla působí dojmem, že se právě snesl dolů z nebes pro ty lidi, kteří žili spořádaným životem a přijdou do nebe. *Anděl Žalostné smrti* má v ruce lebku s trnovou korunou. Hlavu má skloněnou k pravému rameni a z celého postoje i výrazu tváře (včetně kamenné slzy) vyzařuje smutek a melancholie. Je poslem těch lidí, kteří přijdou za své hříchy do pekla. Hrabě Šporck při svém pobytu v poustevně sv. Václava mohl ze své komnaty vidět na oba anděly. Pod jeho okny tak „stála smrt“, a on se ve svém uvažování a konání měl rozhodnout, jaký život bude nadále žít – dle toho ho čekala smrt šťastná nebo nešťastná.

Poustevna u sv. Františka

Poustevna u sv. Františka Serafinského stávala u dnešní obce Dvorce v místě „U Altánu“ v lese zvaném „Bor“. Přesné datum vzniku této eremitáže není známo, ale předpokládá se přelom 17. a 18. století.

---

¹⁴⁶ Kořínková, M.: *Mapa kulturních památek v Lysé a okolí*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2009, není číslováno (bod 13 Eremitáž u sv. Václava).

Stávala zde kaple, ve které byl rozměrný obraz *Ukřižovaného s P. Marií a sv. Janem*. Poblíž poustevny se nacházel patrový domek s přízemím pro služebnictvo a patrem pro panstvo. Uvnitř něho byla řada obrazů s náboženskou tematikou, na malbách bylo vyobrazeno i čtrnáct poustevníků.

Dle staré mapy vedla lesem od Nového stavení k eremitáži sv. Františka alej dlouhá asi jeden kilometr. Poustevna samotná byla umístěna na průsečíku osmi paprscitých cest. Nedaleko stála vzácná *socha sv. Antonína Poustevníka* od Jana Brokofa, která v současnosti zdobí ohradní zeď kostela sv. Jana Křtitele.

Poustevna byla zrušena za Františka Karla Rudolfa Sweerts-Šporka.

Poustevna u sv. Jeronýma a zámek Bon Repos

„Severozápadně od města Lysá nad Labem na vyvýšenině uprostřed lesa a poblíž vesnice Čihadla koupil v r. 1715 hrabě František Antonín Špork od majitele benátského panství pozemky, aby zde nechal vybudovat v letech 1716 – 1718 třetí eremitáž zasvěcenou tentokrát sv. Jeronýmovi. Kromě rozjímání se zde Špork také oddával čizbě“.¹⁴⁷ Záliba lovu ptáků provázela hraběte již od útlého dětství. Naučil se jí ale až na kavalírské cestě v roce 1680 v Itálii. Zdejší zastavení, mělo být plně podřízeno lovu ptáků a odpočinku – odtud také název Šporkova domku „*La Maison de Bon Repos*“ - „*Dům dobrého odpočinku*“. Poustevna sv. Jeronýma se skládala z komplexu několika budov – zámeček, pyramida se světničkou pro poustevníka, domek pro kněze, květinová a zelinářská zahrada, kaple sv. Jeronýma.

Základem pro odpočinek hraběte byl již zmiňovaný domek, jehož exteriér i interiér byl opatřen nástěnnými malbami – údajně s výjevy loveckými a výjevy lapání ptáků. Po stranách vchodu domu byly postaveny lavice, což poukazuje na „lidový“ ráz této stavby. Nad vchodem se dochoval nápis „*La Maison de Bon Repos*“ a barokní kamenný reliéf kojící Madony. Po rozšíření areálu ve 20. letech 18. století přibyl samostatný jídelní sál vyzdobený v pozdější době nástěnnými malbami. Starší obydlí kněze bylo rozšířeno o další křídlo, které bylo využíváno pro ubytování hraběcího dvora. Vedle těchto staveb zde stávaly besídky, altány

---

¹⁴⁷ Kořínková, M.: *Mapa kulturních památek v Lysé a okolí*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2009.

a početné nástrahy k lovu ptactva. Místní raritou byla uměle navršená vyvýšenina v podobě kříže, dvanáct metrů vysoká. Kříž měl symbolizovat rozvržení prostoru na čtyři části - vstupní prostor, prostor pro rozjímání, spánek a práci. V umělé jeskyni býval byt pro poustevníka. Na vrchol pyramidy vedlo točité schodiště a nahoře stál vyhlídkový pavilon, kde byly rozprostřeny lovecké sítě k chytání ptáků.

Důležitou stavbou a centrálním objektem celého areálu byla – dnes již neexistující - *kaplička sv. Jeronýma*. Všechny čtyři stěny kaple zdobily nápisy o smrti a pomíjivosti lidského života. Střecha byla završena sochou Smrti, která se taháním za provaz otáčela a při zastavení ukazovala na nápisy ctností a neřestí na střeše kaple.

U kapličky stávaly dvě sochy andělů od M. B. Brauna a dva podstavce s velkými lebkami.¹⁴⁸ Andělé měli svalnatá těla, přesto působili zdáním lehkosti. Ztělesňovali mužnost, eleganci, přirozenou krásu, sílu a vzdušnost. V blízkosti kaple se nalézal byt pro kněze, zelinářská zahrada, okrasná geometricky uspořádaná zahrada, studna a socha sv. Jeronýma od M. B. Brauna, nacházející se dnes na ohradní zdi lyského kostela.

Na rozcestí před alejí směřující ke komplexu *Bon Repos* se nachází kaple z let 1716 – 1717. Původně byla zasvěcená sv. Šimonu Stylitovi, ale je možné, že po zániku ústřední *kaple sv. Jeronýma* na ni přešlo při přesunu soch – andělů a lebek - i toto zasvěcení.

Na počátku 20. let 18. století byl F. A. Špork nucen prodat lyské panství hraběti Černínovi, ale nakonec si vymohl, že *Bon Repos* bude moci užívat až do své smrti. Špork tui chtěl pobývat pouze na jaře a na podzim, ve zbylou roční dobu byl v Praze a Kuksu. V nepřítomnosti hraběte Šporka mohl hrabě Černín zámek kdykoliv využívat. Ale po smrti Františka Josefa hraběte Černína v roce 1734 koupil F. A. Špork *Bon Repos* zpět.

Zásadní barokní etapa zámečku byla uzavřena smrtí hraběte Šporka v roce 1738. Až do konce 60. let 18. století se tu vystřídalo několik majitelů benáteckého panství, kteří byli z finančních důvodů nuceni *Bon Repos* prodat v dražbě.

---

¹⁴⁸ Andělé dnes k nalezení v NG – Jiřský klášter, expozice sbírek českého barokního umění. Lebky byly ukradeny.

K výrazné změně došlo až v 70. letech 18. století za majitele arcibiskupa Antonína Petra hraběte Příchovského, který si *Ptačí hůrku* zvolil za svou letní rezidenci. Nechal zde postavit nový zámek pavilónového typu, s čímž ovšem souvisela likvidace původních hodnotných objektů, mimo jiné také duchovního centra areálu – *kaple sv. Jeronýma*. Jak již bylo zmíněno výše, bohatá sochařská výzdoba byla přenesena ke kapli sv. Šimona – proto je někdy tato kaple zaměňována se sv. Jeronýmem. Arcibiskup nechal také vybudovat samostatně stojící tzv. *Čínský pavilon*, který měl sloužit jako velký společenský sál. Byl vyzdoben kolem roku 1770 orientalizující výmalbou, která má již klasicistní nádech. V této době zaniklo sypané návrší s pavilonem a vnitřními prostory a veškerá čihařská zařízení. Areál se za arcibiskupa Příchovského stal cílem poutí – na sv. Prokopa (4. 7.) a na sv. Jeronýma (30. 9.). Tradice poutí skončila až v době panování Josefa II.

Po smrti arcibiskupa se na Bon Repos vystříдалo ještě několik majitelů. Od 50. do 90. let 20. století byla vlastníkem československá armáda. I přes tuto nepříznivou dobu pro Bon Repos se do dnešních dnů dochovalo vzácné historické jádro s cennými barokními, rokokovými i klasicistními detaily. V současnosti Bon Repos vlastní Angličan, který celý areál rekonstruuje a občas zpřístupňuje v rámci kulturních akcí.

Součástí šporkovské barokní krajiny v bezprostředním okolí Lysé byla i vesnice **Litol**, kde hrabě zřídil - na místě pozdějšího cukrovaru - **oboru pro daňky** s letohrádkem a obydlím pro lesníky. K oboře vedlo lipové stromořadí. Dále jeho zeť František Karel Rudolf Sweerts-Špork založil západním směrem od Lysé osadu **Dvorce**, k nimž patřila i **bažantnice**. Jednalo se o jednopatrovou budovu, kterou v přízemí obývalo služebnictvo, a v patře byly komnaty pro panstvo. V ohradě kolem se chovali bažanti, kteří se následně prodávali.

5. REGIONÁLNÍ DĚJINY

Regionální dějiny lze charakterizovat jako dějiny určité oblasti nebo místa (města, obce). Tím, že jsou vymezeny územím, často se pojí se specifiky daného regionu. I přesto jsou vždy součástí obecných dějin, ze kterých ve většině případů vychází. Regionální dějiny jsou ovlivněny dějinami národa a naopak.

Každá základní škola má v současné době možnost tvorby vlastního *Školního vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (ŠVP ZV)*, který navazuje na požadavky *Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (RVP)*. Do vlastního učebního dokumentu, který si sestavuje „na míru“, tak může začlenit i výuku regionálních dějin a posílit tak např. mezipředmětové souvislosti (regionální dějiny mají interdisciplinární charakter).

Téma regionu je v RVP pevně zakotveno ve vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*. „Na druhém stupni ZŠ na tuto vzdělávací oblast navazují další dvě – *Člověk a společnost* (vzdělávací obory: *dějepis a výchova k občanství*) a *Člověk a příroda* (vzdělávací obory: *fyzika, chemie, přírodopis a zeměpis*). Do vzdělávacího oboru *Výchova k občanství* je zahrnut tematický celek *Naše obec region a kraj* se základním učivem např. o zajímavých a památných místech nebo o ochraně kulturních památek“.¹⁴⁹ Přírodovědně zaměřené vzdělávací obory se zabývají mj. stavem přírody v souvislosti s lidskou činností. Zeměpis je v tomto případě pojítkem obou vzdělávacích oblastí. Tvoří přechod mezi přírodovědným a společensko-vědním pojetím regionu. Prolíná se tak s regionální historií. I další vzdělávací oblasti umožňují pracovat s regionální tematikou. „Vzdělávací oblast *Umění a kultura* se vzdělávacím oborem *výtvarná výchova* se uplatní hlavně v místech bohatých na uměleckou výzdobu. Ve vzdělávacích oblastech *Jazyk a jazyková komunikace* a *Informační a komunikační technologie* tematika regionu již není tak výrazná. Je možné ji však využít ke splnění dílčích cílů“.¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ Kol. autorů: *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*, s. 48-50.

¹⁵⁰ Parkan, František a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2008, s. 136-156.

Využití regionálních dějin ve výuce s sebou přináší celou řadu výhod. „V prvé řadě je potřeba zdůraznit, že regionální dějiny významně překračují svou vědecko-výzkumnou funkci. Především poskytují lidem informace o minulosti jejich bezprostředního okolí. Směřují k poznání regionu pro jeho vlastní sebepoznání a vlastní potřeby. Z tohoto hlediska uspokojují potřebu lidí znát svůj domov, místo, ve kterém žijí nebo vyrůstali. Regionální historie tak může navázat úzký vztah lidí k prostředí, ve kterém se pohybují.“¹⁵¹ „Díky svému charakteru mají regionální dějiny funkci nejen poznávací, ale i společenskou, výukovou a výchovnou“.¹⁵² Svým etickým rozměrem mohou podněcovat žáky k zapojení do života v obci, učit je ctít a chránit historické památky. Rozvíjí také citovou vazbu žáků k dějepisnému učivu. Uvedením konkrétního příkladu v okolí, jim přiblíží pro ně vzdálené a abstraktní pojmy a události. „Kladem výběru lokálního tématu je i snadná práce v terénu a jednoduchá organizace exkurzí. Památky ležící v okolí, ale i regionální a kulturní instituce jsou dostupné díky malé vzdálenosti a obvykle i nízké ceně vstupů. Exkurze do okolí, pozorování krajiny či historických památek regionu, může být v některých případech realizováno pouze v rámci jedné vyučovací hodiny dějepisu nebo během jednoho dopoledne.“¹⁵³

---

¹⁵¹ Vorel, Pavel: *Základy historické regionalistiky. Metodika výzkumu a interpretace pramenných zdrojů místních a regionálních dějin v českých zemích*. Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, Pardubice, 2005, s. 24-28.

¹⁵² Bartoš, J.; Schulz, J.; Trapl, M.: *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*. Univerzita Palackého, Olomouc, 2004, s. 14.

¹⁵³ Foltýn, Dušan a kol.: *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. PedF UK, Praha 2008, s. 3-34.

6. PROJEKTOVÁ VÝUKA

Jednou z možností, jak vykročit z tradičního způsobu výuky a překonat propast mezi teorií a praxí, je uskutečnění projektu. Jedná se o aktivizující metodu výuky, ve které je hlavní činnost přenesena z učitele na žáky. Dle rozsahu učiva, počtu žáků a cílů mohou projekty trvat několika hodin, ale i dnů či týdnů.

Přednosti a meze projektového vyučování jsou názorně uvedeny v následujícím přehledu, sestaveným podle Natašy Mazáčové.¹⁵⁴

PŘEDNOSTI projektové výuky:

- integruje poznatky z různých předmětů, pomáhá vidět věci v souvislostech a systému
- pomáhá žákům získávat poznatky s prožitkem a smyslovým vnímáním
- respektuje individuální potřeby a možnosti žáka, jeho zájmy
- aktivizuje žáka a motivuje ho k učení
- má úzký vztah k realitě života
- umožňuje práci v týmu a budování pocitu zodpovědnosti
- rozvíjí pracovní a studijní návyky
- žák nachází smysl poznávání
- učí žáky dokončovat práci, nebát se dělat chyby
- dotýká se skutečných věcí, má možnost zasahovat do skutečného života
- rozvíjí žákovu sebedůvěru
- vyučování je pro žáka podnětné a škola se stává místem, kam se žák rád vrací

---

¹⁵⁴ Mazáčová, Nataša: *Možnosti a meze projektové výuky v současné škole*. Dostupné na Internetu <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1288/moznosti-a-meze-projektove-vyuky-v-soucasne-skole.html/a-meze-projektove-vyuky-v-soucasne-skole>>

MEZE projektové výuky:

- klade obrovské nároky na kompetence učitele
- práce na projektech je z časového hlediska neefektivní
- může zanechávat velké mezery ve znalostech žáků (při neúčelném využívání projektové výuky učitelem)
- je náročná na přípravu učitele a na kvalitu jeho didaktických dovedností
- může být nekvalitně vedena ze strany vyučujících
- mohou být přeskočeny důležité kroky v procesu učení žáků nutné pro kvalitní pochopení učiva
- neposkytuje dostatečný prostor pro procvičování poznatků; s výsledky a výstupy projektů je vhodné dál pracovat, rozvíjet získané kompetence žáků¹⁵⁵

Projektová výuka je vhodnou metodou k ucelení vzdělávacích obsahů vícera předmětů. Pro regionální historii, která je svým pojetím interdisciplinární záležitostí se proto jeví jako nejpříjemnější způsob.

Je-li projektová výuka dobře vedená, pak je pro žáky i vyučující velmi přínosná. Její využívání by však mělo být uvážené a šetrné. Přemíra projektů může nabourat tradiční vztahy a způsoby školní práce.

---

¹⁵⁵ Mazáčová, Nataša: *Možnosti a meze projektové výuky v současné škole*. Dostupné na Internetu <[95](http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1288/moznosti-a-meze-projektove-vyuky-v-soucasne-skole.html/a-meze-projektove-vyuky-v-soucasne-skole.></p></div><div data-bbox=)

PRAKTICKÁ ČÁST

7. Uvedení do projektu

Klíčová slova:

Barokní kultura, projektová výuka, skupinová práce, mezipředmětová propojenost, klíčové kompetence, kulturně historické dědictví

7. 1. Anotace

Projekt nazvaný „*Barokní Lysá nad Labem*“ se uskutečnil během října 2010 na druhém stupni Základní školy Bedřicha Hrozného v Lysé nad Labem. Účastnili se ho žáci sedmých a osmých ročníků. Projekt vychází z nově vzniklého průřezového tématu *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví*. Žáci se v jeho rámci seznámili zajímavou a netradiční formou s významnou kapitolou z historie města, ve kterém žijí, či kam dojíždí do školy. Myšlenka jeho uskutečnění byla přímou reakcí na částečnou neznalost a nezájem dnešních žáků o jejich bezprostřední okolí. Ideou projektu tak bylo popularizovat nejdříve mezi žáky samotnými a následně, s jejich pomocí, i mezi širší veřejností barokní dědictví Lysé nad Labem a jejího nejbližšího okolí. Projekt měl čtyři hlavní, na sebe navazující části. Žáci po celou dobu pracovali v zájmových skupinkách na zadaných úkolech. Výsledky své práce představili v rámci závěrečné veřejné prezentace a na ní navazující výstavy.

7. 2. Kontext

Projekt „*Barokní Lysá nad Labem*“ jsem realizovala na Základní škole Bedřicha Hrozného v Lysé nad Labem. Na této škole nevyučuji, ale i přesto k ní i k městu mám osobní vztah. V Lysé nad Labem žiju celý život a školu jsem navštěvovala jako žákyně. Zním tedy její prostředí a velkou část učitelského sboru - někteří vyučující mě osobně učili. V březnu 2009 jsem na škole působila v rámci povinných praxí z dějepisu. Při této příležitosti jsem měla možnost poznat vyučující dějepisu, mladou paní učitelku Mgr. Olgu Gruhnovou. Velmi mě zaujal její interaktivní, zajímavý, poučný a zábavný způsob výuky. Vkládala do něj i vlastní nadšení pro věc. Bylo až překvapující vidět, kolik žáků díky tomu dějepis zajímá.

V červnu 2010 jsem předložila koncepci projektu panu řediteli. Ten ji schválil a rozhodl, že se projekt na škole uskuteční v datu 11. – 22. října 2010. Důvodem jeho rozhodnutí byl v první řadě fakt, že ZŠ B. Hrozného nemá s rozsáhlejšími projekty mezipředmětového rázu žádné zkušenosti. Pro školu, její vyučující i žáky to tedy byla nová výzva. Projekt svým pojetím přesahoval rámec instituce a měl být prezentován na veřejnosti. Jednalo se i o reklamu a zviditelnění školy. Svou roli hrálo také navázání spolupráce s místním muzeem a archivem.

Základní škola Bedřicha Hrozného sídlí ve dvou budovách. Budova druhého stupně se nachází na stejnojmenném náměstí v centru města Lysé nad Labem, v bezprostřední blízkosti městské památkové zóny. Ta se může pyšnit řadou barokních památek, hlavně z architektonické a sochařské oblasti. Blízké okolí města nabízí pozůstatky Šporkovy komponované barokní krajiny. Snahou projektu proto bylo využít potenciál místní regionální historie a předvést žákům Lysou nad Labem jako jedinečnou „učebnici baroka“.

Školu navštěvuje celkem 600 žáků, z toho druhý stupeň 250 žáků. Více jak čtvrtina z nich dojíždí do Lysé z okolních obcí, převážně z Milovic. Cílovou skupinou pro projekt byli všichni žáci sedmých a osmých ročníků, celkem 100 žáků (sedmé ročníky – 2 třídy - 44 žáků, osmé ročníky – 3 třídy - 56 žáků).

7. 3. Východiska

Projekt byl realizován v úzké spolupráci Základní školy Bedřicha Hrozného a jiných městských institucí. Městský úřad v Lysé nad Labem – Odbor kultury a školství a Odbor životního prostředí - daroval škole potřebné propagační a informační materiály a brožury týkající se historie města a jeho přírodního prostředí. Polabské Muzeum Bedřicha Hrozného poskytlo prostory a výstavní panely pro závěrečnou výstavu prací žáků. Po předběžné domluvě a informovanosti o projektu byly žákům také zpřístupněny významné památkové objekty města. Projektu se částečně zúčastnili i lidé, kteří ho svými odbornými znalostmi obohatili.¹⁵⁶ Spolupracovali při vycházkách, prohlídkách památkových objektů nebo přispěli svou přednáškou či radou.

Předpokladem konání projektu bylo také jeho finanční zajištění. Ředitel poskytl ze školních prostředků částku na potřebné materiály, vstupné do muzea, odměny žáků a malé pohoštění v rámci veřejné prezentace.

Škola realizuje Školní vzdělávací program "*Bez dřiny a stresu, kreativně, otevřeně a spolu*"¹⁵⁷. Průřezové téma *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví* a s ním související konání i dlouhodobějších projektů v něm ale není zařazeno. Projekt byl tedy realizován mimo ŠVP. Přesto se v programu školy nachází charakteristiky uplatnitelné i v rámci tohoto projektu. Patří mezi ně např.

vedení žáků k tomu, aby se učili s chutí, uměli spolupracovat, diskutovat, projevit svůj nesouhlas, společně objevovat, zažívat úspěch, učit se v souvislostech, nacházet a umět pracovat s informacemi – třídit je a prezentovat, rozvíjet komunikativní a vyjadřovací dovednosti, řešit problémy, umět se rozhodovat a obhájit se, rozvíjet občanskou hrdost k místu a zemi, v níž žijí a ke kulturním hodnotám a tradicím národním i evropským. Program také klade důraz na společné prožitky a zapojení školy do veřejného života, na schopnost samostatně uvažovat a tvořit, rozhodovat se s odpovědností, ctít mravní hodnoty, prohlubovat jazykové znalosti a dovednosti, seznámit se se základem křesťanské kultury a etiky. Žáci by měli rozvíjet schopnost kulturního a estetického vnímání a prožívání, důležité

---

¹⁵⁶ Viz Poděkování na začátku diplomové práce

¹⁵⁷ Dostupné na Internetu <<http://www.zsbhrozného.cz/svp.html>>

k vlastní tvořivosti i k zájmu o věci veřejné a lokální. Značný důraz je v učebním plánu kladen na informační a komunikační technologie.

Na škole v minulosti proběhlo již několik projektů – př. *Voda, Les, Projektový den – Svět v pohybu, Den jazyků*. Žáci také spolupracovali na výstavě *Římané a Germáni* v místním muzeu. Jednalo se však většinou o projekty krátkodobé, nevyužívající plně interdisciplinární složku. Žáci byli z velké části odkázáni pouze na školní prostředí a toho venkovního využívali v rámci jednoho projektového dne. Projekty se také více zaměřovaly na přírodní vědy a světové jazyky.

Projekt „Barokní Lysá“ byl tedy pro školu, která dosud neměla žádnou zkušenost s dlouhodobějšími projekty většího rozsahu a s jejich mezipředmětovou propojeností, velkou výzvou. Zapojeny do něj byly všechny humanitní předměty i ty, které s nimi souvisely. Hlavním organizačním předmětem byl dějepis. Ten spolupracoval s českým jazykem, zeměpisem, občanskou výchovou, cizími jazyky, mediální a informativní výchovou, výtvarnou a hudební výchovou.

Projekt byl rozsáhlý a organizačně náročný - v počtu zapojených žáků (kteří navíc pracovali ve skupinách), učitelů i předmětů. Proto bylo nutné ho předem důkladně promyslet, naplánovat rozvrh, roztrždit žáky, vymyslet jednotlivým skupinám příslušné úkoly a dohodnout se na formě jeho hodnocení (pochvaly, známkování). Předpokladem hladkého průběhu byla i včasná informovanost všech zapojených učitelů, vzájemná komunikace, spolupráce, úsilí a ochota věnovat tomu i část svého volného času.

Důraz byl kladen na estetickou a prožitkovou metodu. Projekt měl oslovit co nejširší skupinu žáků. Byly vytvořeny zájmové skupiny, ve kterých žáci pracovali na tom, co je skutečně baví. Maximálně tak mohli rozvinout své schopnosti a dovednosti.

7. 4. Cíle projektu

Všichni žáci v České republice se ve škole učí o období baroka a o jeho kultuře. Nejinak je tomu i v Lysé nad Labem. Málokdy jsou však žáci schopni najít konkrétní příklady minulosti v místě, kde bydlí nebo kam chodí do školy. Projekt měl proto umožnit větší propojení školního učebnicového dějepisu s reálnou historií města a jejího blízkého okolí a atraktivní formou seznámit žáky s místním specifíkem. Nebylo zapotřebí učit se prvky barokní architektury, sochařství, krajiny aj. na pouhých obrázcích v učebnici. Žáci je záživnou formou projektové práce měli možnost objevovat v bezprostřední blízkosti školy. Mohli vstoupit do historie rodného kraje a navázat s ním emocionální spojení - rozvinout tak své estetické cítění, pozorovací schopnosti, přemýšlet o uměleckých dílech, učit se vnímat přírodu i v kontextu lidské tvořivosti. Hlavním cílem bylo začít postupně vytvářet kladný vztah žáků k městu a jeho okolí – kulturním památkám a zčásti i k životnímu prostředí.

Úkoly, na kterých jednotlivé skupiny pracovaly, alespoň trochu souvisely s aktuálními problémy města, a žáci v nich měli možnost vidět budoucí využití.

Projekt má sloužit i jako prevence do budoucna – aby nedocházelo k devastování kulturních a přírodních památek jimi samými. Žáci si měli uvědomit účel a důležitost jejich ochrany.

Podstatnou složkou projektu bylo také seznámení žáků s místními paměťovými institucemi – muzeem a archivem.

Nezanedbatelným cílem bylo posílení jejich dovedností souvisejících s dlouhodobější prací ve skupině a kolektivu a celkový rozvoj následujících klíčových kompetencí:

Kompetence k učení

- samostatně pracovat s textem - vyhledávat, třídit informace a nalézat mezi nimi souvislosti
- na základě samostatného pozorování, porovnávání získaných výsledků a kritického posouzení vytvořit kompletní pohled na danou problematiku, téma

- plánovat si své učení
- posuzovat výsledky své práce, hodnotit se
- prezentovat své závěry a myšlenky budoucího využití

Kompetence k řešení problémů

- zvládnout nové situace v novém prostředí
- rozpoznat problém a hledat různé způsoby jeho řešení
- obhájit své řešení problému pomocí argumentů
- uvědomit si zodpovědnost za své rozhodnutí
- schopnost orientovat se v prostoru

Kompetence sociální a personální

- schopnost týmové práce a zároveň plnění vlastní role
- spolupracovat ve skupině - pomáhat druhým, respektovat je, přijmout jejich názory, diskutovat, přistoupit na kompromis, dokázat ocenit práci a nápady ostatních, umět sám požádat o pomoc

Kompetence občanské

- projevit pozitivní postoj ke kulturním hodnotám a podpořit kladný vztah žáků k městu a památkám, které v něm jsou – oceňovat je, respektovat a chránit
- naučit se lépe vnímat své bezprostřední okolí

Kompetence pracovní

- zodpovědně plnit úkoly podle připraveného harmonogramu, vnášet aktivní návrhy
- dodržovat domluvená pravidla pro práci
- volit vhodné pomůcky pro práci
- při práci neohrožovat sebe ani druhé
- využívat a rozvíjet své tvůrčí schopnosti
- dovednost spolupracovat ve skupině s ostatními spolužáky

Kompetence komunikativní

- kultivovaný projev v písemné i mluvené formě – uplatňovat vhodné prostředky komunikace k vyjádření vlastních myšlenek
- aktivní naslouchat druhým a jejich názorům
- zapojit se do diskuze, obhájit svůj názor a vhodně argumentovat
- rozumět různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů

8. Realizace projektu

8. 1. Příprava před projektem

Již během září 2010 proběhly na Základní škole B. Hrozného předprojektové přípravy. Uskutečnily se po částech v hodinách dějepisu. Každá z aktivit mohla být pro žáky „indicií“. Jejich složením si mohli domýšlet a hádat téma projektu. Účelem příprav bylo v první řadě postupné „naladění“ žáků 7. a 8. tříd na budoucí projekt.

Vyučující dějepisu se snažili v sedmých třídách ve stručnosti žákům vysvětlit situaci v českých zemích v předbělohorském a pobělohorském období. Přestože sedmé ročníky tuto látku ještě neprobíraly, bylo třeba, aby si ji dokázaly zařadit do časové posloupnosti světových a českých dějin a obecně měli přehled. V osmých třídách měl projekt navazovat na probíranou látku pobělohorského období – dokončoval se tu tedy jen výklad. Celkově měli být žáci na začátku projektu „vybaveni“ základními znalostmi o událostech, které nástupu barokní doby v českých zemích předcházely.

Uskutečněním krátkého brainstormingu na téma „*Proč se věnuje péče památkám?*“ a „*Proč existují památkové ústavy?*“ se žáci měli zamyslet nad tématem, které částečně s budoucím projektem souviselo.

Další fází příprav bylo dotazníkové šetření. Jeho výsledky posloužily k organizačním přípravám projektu – rozřazení žáků do skupin - a k utvoření představy o znalostech žáků v regionální tematice.

Nezbytnou součástí bylo vyhotovení projektového rozvrhu pro oba ročníky, konkrétně pro pět tříd.

Hlavní bod příprav tvořila i komunikace s ostatními vyučujícími.

Na konci září byla vytvořena velká nástěnka týkající se projektové tematiky. Žáci byli ještě před zahájením projektu seznamováni se všemi organizačními záležitostmi. Mělo se tak předejít chaosu a nedorozumění.

8.1.1. Brainstorming na téma „Proč se věnuje péče památkám?“

a „Proč existují památkové ústavy?“

Žáci měli na začátku hodiny dějepisu za úkol ve skupinách přemýšlet nad tématem souvisejícím s památkovou péčí a ochranou památek. Všechny nápady jednotlivých skupin byly nejdříve bez jakýchkoli komentářů a hodnocení zapisovány na tabuli. V první chvíli šlo o kvantitu nápadů (tolerovány byly i ty neobvyklé). Čím více jich totiž bylo, tím se zvyšovala pravděpodobnost nalezení správných řešení. V závěrečné fázi vyučující pracoval s již vzniklými myšlenkami, zkombinoval je a případně vylepšil. Z nich se poté vyvodil přijatelný výsledek.

Zde jsou bezprostřední odpovědi a nápady žáků 7. a 8. ročníků, které během brainstormingu vymysleli.

„Proč se věnuje péče památkám?“ a „Proč existují památkové ústavy?“

odpovědi 7. ročníků:

- *Aby se památky zachovaly a lidé tak věděli, co se stalo v historii.*
- *Zachování pro příští generace a také proto, že mají velkou hodnotu.*
- *Abychom se měli co učit.*
- *Památky jsou vzácné, jsou krásné – aby se lidi měli na co koukat.*
- *Protože nás to baví se o ně starat.*
- *Aby byl svět hezčí a zajímavější.*

odpovědi 8. ročníků:

- *Kvůli turistům. Aby měli co navštěvovat a jezdili k nám.*
- *Stát neví, co s penězi.*
- *Protože je vystavěli naši předci, je to jediné, co nám tu po nich zůstalo, mají velkou cenu a my bychom je měli zachovat pro další generace. Aby v budoucnosti měli lidé přehled, jak to tu vypadalo a jak naši předci žili.*
- *Abychom nezapomněli, jak žili naši předci.*
- *Aby vypadaly lépe.*

- *Památky jsou „paměťovou stopou“ a mají tak historickou cenu.*
- *Propagace města/státu – aby se líbilo i jiným lidem a stát se mohl chlubit krásnými památkami.*
- *Opravou památky zvýšíme její hodnotu – získání dalších finančních prostředků.*
- *Abychom mohli zkoumat dějiny v praxi.*
- *Abychom viděli, jak to v minulosti vypadalo. Kdyby se o památky nepečovalo, tak by tu nic nezbylo a tím by byl dějepis nepotřebný a nevěděli bychom, jak to dřív chodívalo.*
- *Abychom se dozvěděli něco o historii, o tom, jak žili naši předci a abychom zachovali historické prostředí.*
- *Aby nám zůstala vzpomínka na naši historii a mohli jsme zjistit např. nějaké informace o panovníkovi nebo historickém místě, na kterém se památka nachází.*
- *Aby určitá země a všichni ostatní věděli o historii světa.*
- *Abychom nezapomněli na historii a viděli krásu minulosti.*
- *Aby nespadly a zůstaly co nejvíc podobné jako předtím.*
- *Aby lidstvo vzpomínalo na minulost.*
- *Abychom tady měli nějaké historické památky. Protože každý stát by měl mít nějaké památky – proto se o ně musí starat, aby vydržely.*
- *Aby staří lidé měli kam chodit.*

Z odpovědí žáků, které jsou uvedeny výše, vyplývá, že k památkám mají většinou kladný vztah. Pouze individuální jedinci vyjádřili negativní postoj. Ostatní cítí potřebu jejich zachování, jsou pro ně poutem mezi minulostí, současností a budoucností.

V uvažování sedmých a osmých ročníků je zřejmý rozdíl. Žáci sedmých ročníků téma pojali pouze v základní a jednodušší rovině, zatímco žáci osmého ročníku již byli schopni abstraktnějšího uvažování a nahlížení problematiky z vícera úhlů pohledu. K vyjadřování také používali bohatší slovní zásobu.

Cílem této aktivity bylo zjistit, jaký pohled mají žáci na památky, jak je vnímají a zda si jich váží. Jednalo se také o první „indicii“ k tématu projektu.

8.1.2. Kvantitativní šetření – průzkum mezi žáky – forma: DOTAZNÍK

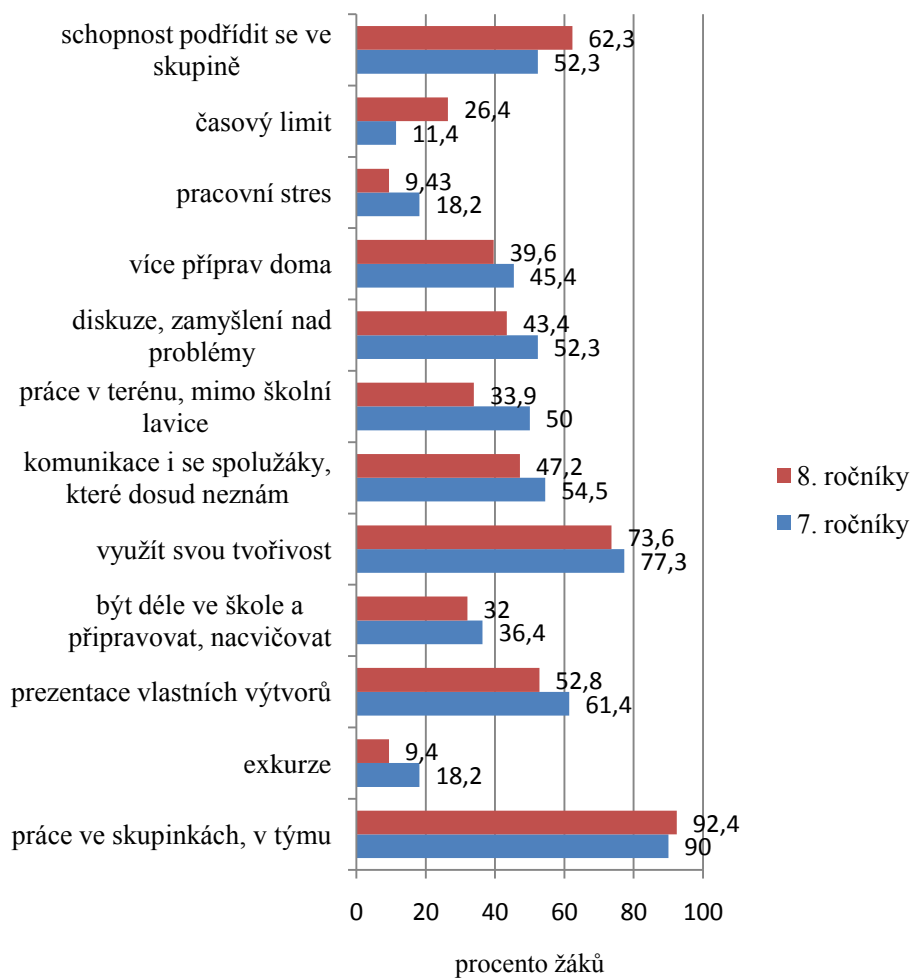
Všichni žáci, kteří se měli budoucího projektu zúčastnit, byli požádáni o vyplnění dotazníku.¹⁵⁸ Získané odpovědi se staly pomůckou při sestavování projektových skupin a zároveň umožňovaly udělat si malý přehled o znalostech a povědomí žáků.

Dotazník se skládal celkem z šesti otázek. V první otázce měli žáci zaškrtnout všechna tvrzení, která dle nich byla typická pro práci v projektu. Správně byla všechna tvrzení. Přesto dle žáků projektovou práci charakterizují více či méně pouze některé její složky. V následujícím grafu jsou zaznamenané odpovědi žáků obou ročníků. Výsledná čísla jsou uvedena v procentech.

---

¹⁵⁸ viz s. 112

Co je pro práci v projektu typické?

Z uvedených odpovědí žáků sedmých ročníků (44 žáků ve 2 třídách) vyplývá, že si pod pojmem projekt nejvíce představovali práci ve skupinách, využití vlastní tvořivosti a prezentaci vlastních výtvorů. Pro osmé ročníky (56 žáků ve 3 třídách) byl projekt také synonymem práce ve skupinách, využití vlastní tvořivosti, ale také navíc schopnosti podřídit se ve skupině (souvisí se stylem pokročilejšího myšlení u 8. ročníků). Oba ročníky se ale shodly na tom, že pro projekt nejsou typické exkurze, pracovní stres a časový limit. I ostatní odpovědi mají ve výsledném procentuálním údaji méně než 50 %. Vysvětlením může být fakt, že žáci dosud neměli zkušenost s dlouhodobějším a rozsáhlejším projektem. Pokud se nějakého projektu účastnili, byli zvyklí pracovat ve skupinách, tvořit a svou práci následně prezentovat. Nicméně se zřejmě příliš neseťkali s tvorbou v terénu, častějším pobýváním mimo školu, diskutováním a zamýšlením se nad problematickými otázkami a obětováním volného času pro projekt.

Následující tři otázky dotazníku byly důležité pro budoucí rozřazení žáků do zájmových projektových skupin. Ve druhé otázce měli zakroužkovat ze seznamu nabídnutých předmětů ty, které mají rádi. Úkolem třetí otázky naopak bylo zaškrtnout ze seznamu jeden předmět, který rádi nemají (nebo případně nepodtrhávat nic, pokud mají rádi všechny). Ve čtvrté otázce žáci podtrhávali ta tvrzení, která nejvíce vystihují jejich osobnost v souvislosti s prací v kolektivu třídy či jednotlivých skupin.

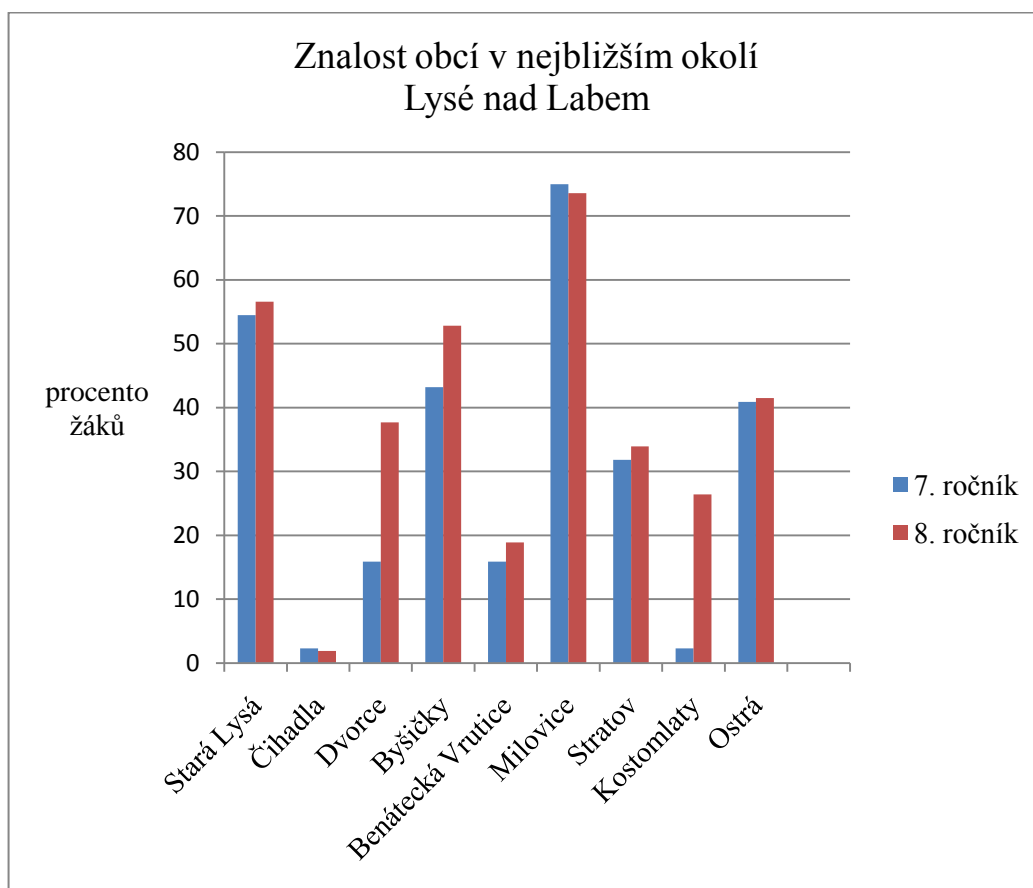
Poslední dvě otázky se týkaly regionu. V páté otázce bylo třeba vypsát alespoň pět obcí v nejbližším okolí Lysé nad Labem. Zjišťovalo se tak, zda žáci znají své bezprostřední okolí. Výsledek znalosti nejdůležitějších obcí (důležitých také z hlediska budoucího projektu) v 7. i 8. ročnících je znázorněn v grafu na následující straně¹⁵⁹. Oba ročníky nejvíce znají Milovice. Je to dáno skutečností, že velká část žáků v Milovicích bydlí a do Lysé dojíždí do školy. Překvapující v tomto případě je ale neznalost Benátecké Vrutice, která s Milovicemi sousedí. Rozrůstající se část tzv. Milovice – Mladé může na žáky působit, že je spojena s Benáteckou Vruticí, a že se vlastně jedná o jednu obec. Tak tomu ovšem není. Vyšší byla znalost Staré Lysé. Otázkou však zůstává z jakého důvodu? Zda se nejedná pouze

---

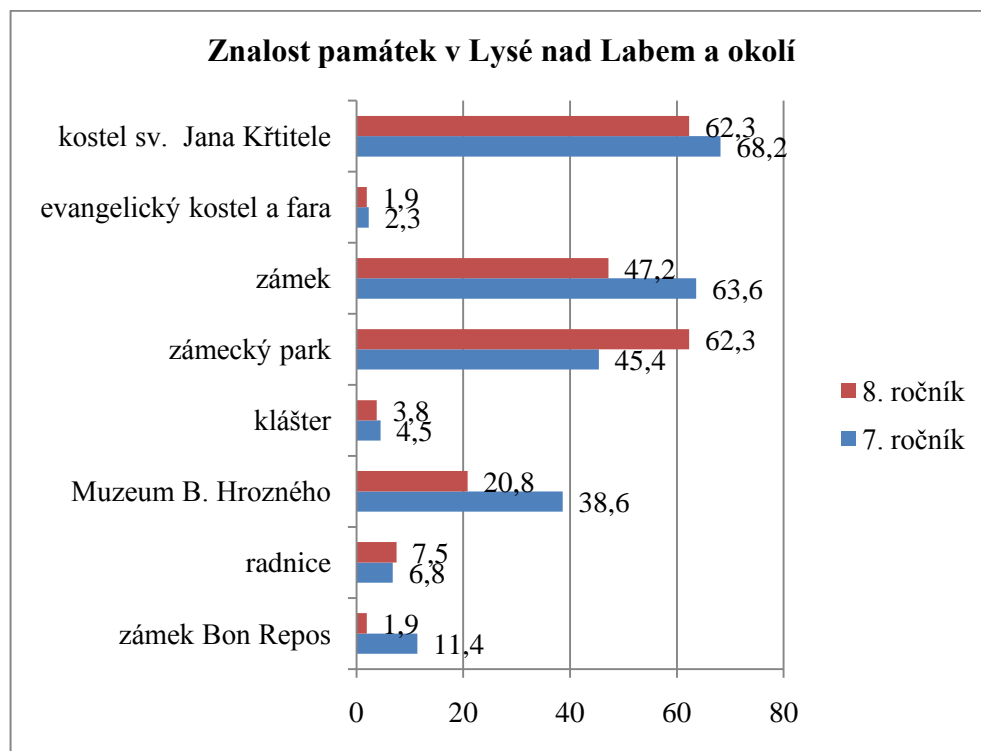
¹⁵⁹ Graf Znalost obcí v nejbližším okolí Lysé – viz s. 110

o podobnost názvu s Lysou nad Labem a díky tomu lepší zapamatovatelnost? Je totiž jen těžko vysvětlitelné, proč žáci, kteří znají Starou Lysou, již neznají Vinička, obec ležící ihned vedle. Navíc se zde nachází známý Šporkův zámek Bon Repos. Znalost Byšiček, jakožto „mini“ obce je poměrně překvapující. Na druhou stranu se jedná o ojedinělou a známou památku vesnického charakteru s typickým náměstím tvaru okrouhlice. Také se tam během roku koná několik kulturních akcí – i tím mohla tato vesnička vstoupit do povědomí žáků.

Celkově se však v této otázce projevila spíše neznalost obcí v okolí Lysé. Může to být způsobeno nezájmem dnešních žáků o jejich okolí, větší uzavřeností v domácím prostředí u počítačů a menším pohybem venku. Málokterý žák pubertálního věku se např. jede ve svém volném čase projet na kole.

Úkolem poslední otázky bylo zdokumentovat, jaké památky v Lysé nad Labem a jejím okolí žáci znají (a jaké případně osobně navštívili). Přehled odpovědí obou ročníků je opět znázorněn na následujícím grafu. Na nejvyšších příčkách se shodně umístil katolický *kostel sv. Jana Křtitele*, *zámek* a *zámecký park*. *Kostel sv. Jana Křtitele* je největší dominantou města a navíc s ním ZŠ B. Hrozného sousedí. *Zámecký park* většina žáků také zná. Je oblíbeným místem nejrůznějších schůzek a v jedné z jeho částí se nachází i letní kino. V zámeckém parku se také koná tradiční „*Běh zámeckou zahradou*“. Po stránce umělecké je to však se znalostmi mnohem horší. *Zámek* pro žáky také nebyl složitý - je viditelný z parku a vědí, že se v něm dnes nachází Domov pro seniory. Neznalost budovy *kláštera* však dokládá, že si ho mnoho žáků spojuje se zámkem. Nachází se totiž vedle sebe. Klášter je jinak další z hlavních dominant města, stojí na kopci a je viditelný i v širokém okolí. *Evangelický kostel* a jeho areál je pro žáky také velkou neznámou. Vysvětlení lze hledat v běžné uzavřenosti areálu během týdne a také v tom, že je skrytý a z náměstí špatně viditelný. *Muzeum B. Hrozného* žáci znají z účasti na výstavách a sedmý ročník o to více, že se v minulosti podílel na přípravě výstavy „*Římané a Germáni*“. Malá znalost zámku Bon Repos je očividná vzhledem k neznalosti samotné obce, kde se zámek nachází.

Dotazník

jméno, třída:

1/ Podtrhni, co je pro práci v projektu typické?

práce ve skupinkách, v týmu

práce v terénu, mimo školní lavice

exkurze

diskuze, zamyšlení nad problémy

prezentace vlastních výtvorů

více příprav doma

být děle ve škole a připravovat, nacvičovat

pracovní stres

využít svou tvořivost

časový limit

komunikace i se spolužáky, které dosud neznám

schopnost podřídit se ve skupině

2/ Zakroužkuj z tohoto seznamu předmětů ty, které MÁŠ RÁD.

dějepis – zeměpis – výtvarná výchova – hudební výchova – občanská výchova – český jazyk a literatura – cizí jazyky – přírodopis – mediální výchova – informatika - dramatická výchova

3/ Podtrhni 1 předmět, který NEMÁŠ RÁD (nepodtrhávej nic, pokud máš rád všechny).

dějepis – zeměpis – výtvarná výchova – hudební výchova – občanská výchova – český jazyk a literatura – cizí jazyky – přírodopis – mediální výchova – informatika - dramatická výchova

4/ Podtrhni, která tvrzení tě nejvíce vystihují.

nevadí mi vystupovat před třídou, ostatními lidmi – rád vedu kolektiv

mám nápady a nemám problém je prosadit

mám nápady, ale neumím je „prodat“

nemívám nápady a nejsem aktivní

nemívám nápady, ale rád spolupracuju a aktivně se zapojuju do činnosti

5/ Vyjmenuj alespoň 5 obcí v nejbližším okolí Lysé nad Labem

6/ Které památky v Lysé nad Labem a jejím okolí znáš? Jmenuj minimálně 4.

Navštívil jsi některou z nich? Pokud ANO, podtrhni ji.

8.1.3. Vytvoření pracovních skupin a rozřazení žáků

Na základě odpovědí z dotazníku a s přihlédnutím na osobní znalost žáků jednotlivými vyučujícími byli žáci rozřazeni do jednotlivých projektových skupin (viz tabulka).

NÁZEV SKUPINY	HLAVNÍ PŘEDMĚT	NAVAZUJÍCÍ PŘEDMĚTY
KRONIKÁŘI	↓	ČESKÝ JAZYK
SPISOVATELÉ FILOZOFOVÉ BÁSNÍCI		ČESKÝ JAZYK OBČANSKÁ VÝCHOVA
CESTOVNÍ KANCELÁŘ „BAROKO“	DĚJEPIS + (VÝTVARNÁ VÝCHOVA, INFORMATIVNÍ VÝCHOVA)	ZEMĚPIS CIZÍ JAZYKY (angličtina, němčina, ruština)
UMĚLCI 1 VÝTVARNÍCI	↑	VÝTVARNÁ VÝCHOVA
UMĚLCI 2 HUDEBNÍCI		HUDEBNÍ VÝCHOVA
FILMOVÝ ŠTÁB		MEDIÁLNÍ VÝCHOVA INFORMATIVNÍ VÝCHOVA

Všechny skupiny provázel zastřešující předmět projektu – dějepis (případně výtvarná výchova a informatika – všechny skupiny uplatnily v rámci svých výtvorů a prezentací i tyto dva předměty). Dějepis navíc u každé skupiny navázal vztah s jinými předměty. Došlo tak k mezipředmětové propojenosti dějepisu se všemi ostatními humanitními předměty. Navíc se zapojil i zeměpis, informativní a mediální výchova.

V každé třídě byly celkem tři skupiny, v 7. A výjimečně čtyři (důvodem byl větší počet žáků ve třídě).

7. A 23 žáků, skupiny: 3x6, 1x5

1/ kronikáři, 2/ CK Baroko, 3/ umělci 1 Vv, 4/ umělci 2 Hv

7. B 21 žáků, skupiny: 3x7

1/ kronikáři, 2/ CK Baroko, 3/ umělci 2 Hv

8. A 16 žáků, skupiny 2x5, 1x6

1/ spisovatelé, filozofové, básníci, 2/ filmový štáb, 3/ umělci 2 Hv

8. B 21 žáků, skupiny 3x7

1/ kronikáři, 2/ spisovatelé, filozofové, básníci, 3/ CK Baroko

8. C 19 žáků, 2x6, 1x7

1/ kronikáři, 2/ filmový štáb, 3/ umělci 1 Vv

Počet členů v jednotlivých skupinách se pohyboval od 5-7. Každá třída se od sebe složením skupin částečně lišila. Sedmým ročníkům byly ponechány skupiny *CK Baroko*, zatímco osmé ročníky měly ve dvou případech *filmový štáb* (mediální výchova se na škole vyučuje od 8. třídy) a *spisovatele, filozofy, básníky* (úkoly náročnějšího charakteru – vyžadovaly pokročilejší a hlubší styl myšlení). Skupina kronikářů, která k práci využívala nejvíc hlavní projektový předmět – dějepis, byla - až na jednu výjimku - zastoupena v každé třídě.

8.1.4. Rozvrh

Jednou z nejnáročnějších přípravných fází projektu byla tvorba rozvrhu na deset projektových dní pro všech pět tříd sedmých a osmých ročníků. Počáteční myšlenkou bylo využít rozsáhlosti projektu, a vytvořit tak heterogenní smíšené zájmové skupiny, složené ze sedmých i osmých ročníků. Nápad ale musel být brzy zavrhnut. Žáci pracovali ve svých třídách a v rámci těch byli rozděleni ve skupinách. Oba ročníky dohromady se mohly setkat na úvodním slavnostním zahájení. V dalších fázích projektu se viděli společně už jen žáci všech tříd daného ročníku (důvodem byly organizační záležitosti).

Vedení školy povolilo věnovat projektu hodiny těch předmětů, které jsou do něj zahrnuté – tzv. dějepisu, českého jazyka, občanské výchovy, zeměpisu, cizích jazyků (Aj, Nj, Rj), výtvarné a hudební výchovy, informativní a mediální výchovy. Aby žáci měli na plnění jednotlivých úkolů a pořádání exkurzí dostatek časového prostoru, byly pro projekt, po dohodě s vedením, vyhrazeny i hodiny tělesné výchovy, pracovního vyučování a rodinné výchovy. Během čtrnácti dní měla každá třída k dispozici zhruba 40 projektových hodin.

Předměty přírodovědného charakteru (přírodopis, chemie, fyzika, matematika) žákům během čtrnácti dní neodpadaly.

Z důvodu organizační náročnosti, kdy by se musel kvůli projektu předělávat rozvrh celé školy a všech vyučujících, bylo od speciálního projektového rozvrhu opuštěno. Všechny hodiny i učebny zůstaly v rozvrhu pro vyučující i pro žáky, až na malé výjimky, nepozměněny. Díky zapojení mnoha předmětů však naštěstí vznikly několikahodinové projektové bloky a žáci se tak svým úkolům mohli v rámci možností věnovat souvisle.

Během projektu samotného musel být sestavován konkrétní rozvrh na každý den zvlášť. V něm bylo popsáno podrobné zadání činnosti každé třídy, skupiny v té třídě a daného vyučujícího na jednotlivé projektové hodiny dne.

Při tvorbě podrobných rozvrhů bylo snahou zajistit, aby každá skupina měla každý den alespoň v jedné projektové hodině vyučujícího, který se jí bude plně věnovat a na ostatní dozírat. Žáci měli mít jistotu, že se denně mohou s vyučujícím

poradit, dostat zpětnou vazbu nebo diskutovat nad problematickými otázkami svých úkolů.

Rozvrhy byly pro žáky vyvěšeny na projektové nástěnce na chodbě, pro vyučující na nástěnce ve sborovně. Speciálně těm, kterých se projektový den týkal, byly zasílány i elektronicky přes e-mail. Dle mého názoru šlo o jednu z organizačně i časově nejnáročnějších přípravných fází celého projektu. Na následující straně¹⁶⁰ lze vidět malou ukázkou toho, jak konkrétní rozpis každý den vypadal (v ukázce: práce na 2 projektové hodiny pro 3 skupiny jedné třídy).

---

¹⁶⁰ Ukázka konkrétního rozpisu rozvrhu na každý den – viz s. 117

8. A	3. a 4. hodina	Učebna	Učitel
Práce v hodině (Ž, U)			
SPISOVATELÉ, BÁSNÍCI, FILOZOFOVÉ	<p>!!! 3. hod – venkovní exkurze „Barokní Nebe“ – sochy na ohradní zdi kostela a v Zámecké ulici (výklad M. Šenkýřová)</p> <p>Ž: první část hodiny – poslech výkladu učitele, dělání si poznámek; dále pokračují v tvorbě pohlednic tak, aby byl hotový pohlednicový soubor všech 13 soch z ohradní zdi kostela sv. Jana Křtitele (jen textová část – na obrazovou se domluví s filmovým štábem na vytištění nafocených fotografií světců – filmový štáb zajistí)</p> <p>U: první část hodiny – obecné zopakování, jak se mohl člověk stát světcem; přiblížení sv. Jana Nepomuckého – největšího barokního světce (jeho život, atributy, umístění ve městech, rozšíření kultu)</p>	<p>208</p> <p>venku</p>	<p>O. Gruhnová</p> <p>M. Šenkýřová (venku 3. hod se spisovateli)</p>
HUDEBNÍCI	<p>Ž: poslech vážné barokní hudby/moderní hudby s barokní tematikou, rozbor, diskuze/ vlastní nácvik písně/dotváření plakátu</p> <p>U: poslech vážné hudby doby baroka (výukové CD HV?) / moderní hudby s barokní tematikou (Müller – Baroko – CD v šanonu), rozbor, diskuze; příp. nácvik vlastní písně na vystoupení (zajistit si hudební doprovod)</p>		
FILMOVÝ (MEDIÁLNÍ) ŠTÁB	<p>Ž: výtvarné ztvárnění natočených reklam na barokní Lysou – může být i formou zábavného komiksu (může se použít do časopisu o cestování – nalákání do Lysé)</p> <p>U: dohlíží na skupinu</p>		

8.1.5. Komunikace s ostatními vyučujícími

Předpokladem úspěšného průběhu projektu by měla být včasná informovanost učitelského sboru. Vedení školy, které má na starosti také manažerské záležitosti, by se mělo v rámci diskuze zeptat ostatních vyučujících na jejich názor, případně se dohodnout na podmínkách konání budoucího projektu. Důležitým momentem je zajistit motivace ostatních vyučujících. Ředitel by měl zdůraznit jaké výhody a kladné stránky projekt pro školu a její zaměstnance bude mít. Pokud v době před projektem i během něho od vyučujících vyžaduje plnou aktivitu, zapojení, účast, odbornou přípravu a kvalitní vedení, měl by slevit z jejich ostatních úkolů a povinností. Naopak je plně podpořit, povzbudit a snažit se je pro projekt alespoň částečně nadchnout.

V případě tohoto projektu byla ředitelem školy bohužel tato podstatná část opomenuta. Pouze bylo oznámeno konání projektu v daném termínu a jeho vedení bývalou žákyní školy. Žádná jiná diskuze či výměna názorů neproběhla.

V průběhu září jsem se snažila zajít za několika učiteli osobně a téma projektu a jejich úlohy v něm s nimi pečlivě probrat. Pro obecný přehled jsem jim již předem předala sepsané informace o tom, jak bude projekt vypadat. Málo kdo z nich, si je však přečetl. Během setkání, na které si vyhradili pouze několik minut, nebylo možné nic vysvětlit ani vyřešit. Snaha zapojit vyučující do samotné tvorby úkolů, spojit moje a jejich nápady a připomínky dohromady, se nezdařila.

Koncem září jsem proto po dohodě s panem ředitelem svolala pro vyučující informační projektovou schůzku. Měla se týkat již věcné části projektu, seznámení s rozdělením skupin, úkolů pro žáky i učitele. Sestavila jsem velký šanon s názvem „Projekt Barokní Lysá“ a dala ho vyučujícím k dispozici, aby měli úplné materiálové zázemí a nemuseli již nic shánět. Do šanonu jsem zařadila všechny potřebné informace, brožurky, mapy, kopie z knih a nejrůznějších encyklopedií. Dodala jsem také teoretickou část své diplomové práce, která byla hlavním informačním zdrojem. Mým záměrem bylo vyučující k projektu povzbudit a vysvětlit jim, že mají mou plnou podporu. Slíbila jsem účast na celém projektovém vyučování a jakoukoli pomoc v případě nouze.

Kvůli výše popsaným nedostatkům se však schůzka odehrála v úplně jiném duchu a její cíl nebyl naplněn. Dostavila se pouhá třetina svolaných vyučujících, další přišli se značným zpožděním. Unikli jim tedy informace řečené na samotném začátku. Vybrané paní učitelky a páni učitelé se rozčilovali nad neinformovaností a existencí projektu samotného, který vše narušoval a zasahoval do probíhající výuky.

Vyučující se nakonec s projektem smířili. Někteří se o něj i trochu zajímali. Většina to však brala jako povinnost, kterou je nutné splnit. Každý z učitelů chtěl vědět, co přesně má kterou hodinu s žáky dělat. Vlastními nápady nikdo nepřispěl. Proto jsem zvolila variantu přesného, konkrétního a podrobného rozvrhu na každý projektový den s předem danými úkoly pro žáky i učitele.¹⁶¹

Fungovala také všeobecně platná zásada, podle které byl každý vyučující – dle svých aprobačních předmětů – metodikem určité skupiny. V projektových hodinách se tedy primárně věnoval té skupině, ke které měl nejbližší. Zároveň však dohlížel na práci ostatních skupin, kontroloval jejich úkoly, radil jim, pomáhal a s žáky nad tématem diskutoval. Během exkurzí plnil hlavně funkci dozoru nad žáky.

---

¹⁶¹ Ukázka konkrétního rozpisu rozvrhu na každý den – viz s. 117

8. 2. Vlastní projekt

8.2.1. Fáze projektu

Dvoutýdenní projekt byl rozdělen na několik částí. Nejdříve se konalo *slavnostní zahájení* v barokním kostele sv. Jana Křtitele. Následovala první fáze nazvaná „*Barokní abeceda a encyklopedie*“ – žáci se teoreticky seznamovali s obdobím baroka v českých zemích v návaznosti na regionální baroko doby Šporků v Lysé nad Labem. Některé informace se dozvěděli z přednášek od vyučujících, jiné si vyhledávali, skládali a třídili sami. V části „*Rande s barokem*“ podnikli v zájmových skupinkách různé exkurze po lyských barokních památkách a seznámili se tak s barokem naživo, tváří v tvář. Ve fázi „*Okouzlení barokní múzou*“ tvořili - na základě předešlého poznání a načerpané inspirace - díla s využitím svého talentu, znalostí, schopností a dovedností. Své práce pak představili v rámci skupinek v tzv. *školní prezentaci*. Ta byla i formou doplnění informací o projektových tématech pro ostatní skupiny. Své nabyté znalosti z projektu žáci mohli zúročit v soutěži nazvané „*Barokní Riskuj*“. V závěru projektu se konala *veřejné prezentace* před pozvanými hosty. Zde některé skupiny vystoupily se svými prezentacemi a předvedly výsledky své projektové práce. Tato fáze začala ve škole a pokračovala v Muzeu B. Hrozného slavnostním zahájením výstavy žakovských prací. Žáci tak dospěli do finální fáze projektu „*Předání barokního poselství druhým*“. Stali se z nich „*barokní mudrci*“, kteří své získané zkušenosti a pocity předali dál jiným lidem.

Jednotlivé fáze projektu trvaly 2-3 dny. Některé se občas z organizačních důvodů navzájem prolínaly. Hlavním účelem tohoto rozdělení bylo najít zastřešující téma společné pro všechny skupiny. Téma a obsah jednotlivých fází byly tedy obecně totožné pro všechny. Každá skupina se však tématu věnovala z vlastního úhlu pohledu (souviselo to se zájmovým zaměřením skupin).

Pro větší názornost rozdělení jednotlivých fází - viz přehledová tabulka níže.

FÁZE PROJEKTU	obsah - aktivita	cíl aktivity	vazba na RVP
1/ BAROKNÍ ABECEDA A ENCYKLOPEDIÉ	SLAVNOSTNÍ ZAHÁJENÍ v kostele sv. Jana Křtitele TEORETICKÉ SEZNÁMENÍ s barokem v českých zemích a barokem v Lysé nad Labem	Žáci jsou motivováni k projektové práci a k období baroka Žáci jsou schopni vyhledat a třídít informace, samostatně pracovat s textem, naslouchat druhým	k. k učení k. sociální a personální
2/ RANDE S BAROKEM	EXKURZE po luských barokních památkách Práce v terénu – práce s pracovním listem	Žáci jsou schopni zvládnout nové situace v novém prostředí, vnímat své okolí, využívat a rozvíjet své tvůrčí schopnosti	k. k řešení problémů k. občanské k. pracovní
3/ OKOUZLENÍ BAROKNÍ MÚZOU	PRAKTICKÁ ČÁST - TVOŘENÍ	Žáci jsou schopni zodpovědně plnit své úkoly, rozvíjet své schopnosti a dovednosti, kreativitu, spolupracovat	k. pracovní k. sociální a personální k. k řešení problémů
4/ PŘEDÁNÍ BAROKNÍHO POSELSTVÍ DRUHÝM	ŠKOLNÍ PREZENTACE SOUTĚŽ „Barokní Riskuj“ VEŘEJNÁ PREZENTACE a VÝSTAVA	Žáci jsou schopni vést kultivovaný projev, aktivně naslouchat názorům druhých, hodnotit, kriticky myslet, diskutovat obhájit se, prezentovat své závěry a myšlenky budoucího využití	k. komunikativní k. sociální a personální k. k učení

8.2.2. Úkoly skupin

Sestavené úkoly pro projektové skupiny měly plnit několik funkcí zároveň. V první řadě být pro žáky zajímavé svou náplní – úkoly je měly motivovat, bavit, rozvíjet jejich myšlení a klíčové kompetence zakotvené v Rámcovém vzdělávacím programu. Hlavním zaměřením se musely vztahovat k zájmu jednotlivých skupin. Všechny typy úkolů se dotýkaly tématu lyského baroka. Snahou bylo do nich zapojit i aktuální témata a některé problematické otázky vztahující se např. k turistickému ruchu města. Žáci tak měli mít možnost částečně se podílet na jejich praktickém řešení s reálnou vidinou budoucího využití.

Rozpisy úkolů a jejich cílů pro jednotlivé skupiny jsou pro větší přehlednost sepsány v tabulkách na následujících stranách. Projekt byl rozsáhlý - účastnily se ho celkem dva ročníky, pět tříd a šestnáct skupin. Vzhledem k tomu, že názvy skupin a jejich úkoly byly občas totožné, zvolila jsem pro zjednodušení a porozumění pouze základní rozdělení - tzv. skupin a jejich úkolů. Doplněny jsou i cíle těchto úkolů. V hodnotící fázi však lze porovnat rozdíly v jejich plnění mezi jednotlivými ročníky navzájem.

V tabulkách je uveden přehled všech úkolů, které byly pro skupinu naplánovány - např. všechny vymyšlené úkoly pro skupinu kronikářů. Jelikož byly ale do projektu zahrnuty celkem čtyři skupiny kronikářů, tyto úkoly měly mezi sebou rozdělené – tzv. každá skupina realizovala pouze něco. Projekt se snažil žáky vést ke kvalitnímu, nikoliv kvantitativnímu výsledku.

SKUPINA	ÚKOLY	CÍLE úkolů
KRONIKÁŘI (4 skupiny) <u>Výstupy:</u> <ul style="list-style-type: none"> • BAROKNÍ OSA • KRONIKA • ČASOPIS 	1. Barokní osa	1. Propojenost dějin státu a regionálních dějin (barokní osa)
	2. Obraz F. A. Šporka	2. Poznání osobnosti F. A. Šporka (charakteristika, kronikářský záznam)
	3. Šporkův den/víkend na Bon Repos	3. Zjištění informací o zámku Bon Repos, čižbě ptactva (popis, kronikářský záznam)
	4. Lovecký den F. A. Šporka (Nové stavení)	4. Zjištění informací o Novém Stavení, parforsním honu, řádu sv. Huberta (popis, kronikářský záznam)
	5. Šporkovo odpoledne v Poustevně u sv. Václava	5. Zjištění informací o Poustevně sv. Václava, religiozitě a myšlení barokního člověka (popis, kronikářský záznam)
	6. Práce s pověstmi o Šporkovi	6. Rozpoznání pověsti a skutečnosti – srovnání (kronikářský záznam)
	7. Popis Šporkova panství	7. Práce s mapou, rozvoj orientace (popis, kronikářský záznam)
	8. Křížovky, hádanky, doplňovačky na téma „Barokní Lysá“	8. Zopakování pojmů souvisejících s barokní Lysou (křížovkářský časopis „Barokní Lysou hravě“, didaktický materiál pro ostatní žáky, zábavní příloha novin pro veřejnost)

Tabulka č. 1

SKUPINA	ÚKOLY	CÍLE úkolů
<p>SPISOVATELÉ</p> <p>FILOZOFOVÉ</p> <p>BÁSNÍCI</p> <p>(2 skupiny)</p> <p><u>Výstupy:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • POVÍDKY • BÁSNĚ • ROZBOR písně a básně • filozofická ÚVAHA <p>POHLEDNICE</p> <p>DOMINO</p>	1. Povídky (<i>Všední den/ Slavnostní den ve službách hraběte Šporka</i>)	1. Seznámení s reáliemi barokní doby – životem na šlechtickém dvoře; rozvoj fantazie
	2. Básně – inspirace lyským barokem (Špork, památky, sochy, barokní krajina)	2. Seznámení se s barokními památkami Lysé nad Labem; využití básnického talentu
	3. Rozbor písně „ <i>Baroko</i> “ od R. Müllera – liturgické motivy, náměty	3. Pochopení textu, rozbor, vysvětlení liturgických motivů a námětů
	4. Rozbor části básně „ <i>Co Bůh? Člověk?</i> “ od Bedřicha Bridela – pojmy, myšlenky	4. Viz bod 3; seznámení s religiozitou a myšlením barokního člověka
	5. Filozofické zamyšlení nad tématem „ <i>Memento mori</i> “ x „ <i>Carpe diem</i> “	5. Seznámení s religiozitou a myšlením barokního člověka; porovnání smýšlení dnešního a barokního člověka
	6. <i>Barokní nebe</i> – tvorba pohlednic svatých ohradní zdi lyského kostela	6. Návrh pohlednic s popisem – možné využití pro budoucí vydání – dosud chybějící propagační materiál pro město; zjištění informací o životě svatých, jejich uměleckých attributech a o barokním sochařství
	7. Barokní domino – téma „ <i>Barokní nebe v Lysé</i> “	7. Didaktická pomůcka pro ostatní žáky; seznámení se s životem svatých a jejich atributy

Tabulka č. 2

SKUPINA	ÚKOLY	CÍLE úkolů
<p style="text-align: center;">CK BAROKO (3 skupiny)</p> <p><u>Výstupy:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • LETÁKY • CESTOVNÍ KATALOG • NÁVRH IC • PRŮVODCE • ČASOPIS 	1. Reklamní letáky o barokní Lysé (v češtině i cizích jazycích)	1. Nalákání turistů do Lysé nad Labem, procvičení slovní zásoby v Aj, Nj, Rj z oblasti turismu
	2. Itinerář pro turisty v barokní Lysé (a/ pro zahraniční studenty, seniory b/ pro české studenty, seniory)	2. Nalákání turistů do Lysé prostřednictvím přesného programu nabízeného CK/CA; rozvoj organizačních schopností
	3. Tvorba informačního centra a jeho služeb	3. Vyřešit problematiku neexistence IC v Lysé n.L.
	4. Malý knižní průvodce pro turisty (v Čj i cizích jazycích)	4. Přehlednost, stručnost, výstižnost, srozumitelnost, informovanost v Čj i cizích jazycích – průvodce pro širokou veřejnost
	5. Křížovky, hádanky o barokní Lysé v cizích jazycích	5. Zopakování pojmů souvisejících s barokní Lysou (křížovkářský časopis „ <i>Barokní Lysou hravě</i> “, didaktický materiál pro ostatní žáky, zábavná příloha novin pro veřejnost)

Tabulka č. 3

SKUPINA	ÚKOLY	CÍLE úkolů
<p style="text-align: center;">UMĚLCI 1 VÝTVARNÍCI</p> <p style="text-align: center;">(2 skupiny)</p> <p><u>Výstupy:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • POZVÁNKY • PEXESO • KRESBY/MALBY • PLAKÁTY 	1. Pozvánky na veřejnou prezentaci s motivem barokní Lysé	1. Upoutávka na projekt a jeho propagace na veřejnosti
	2. Barokní pexeso	2. Didaktická pomůcka k tématu „Barokní Lysá“ pro žáky 1. stupně ZŠ
	3. Kresba/malba barokních lyských staveb, soch, osobností	3. Seznámení s barokními památkami a osobnostmi Lysé; využití vlastního talentu a kreativity
	4. 3 velké plakáty- barokní architektura, sochařství, malířství (návaznost na Lysou)	4. Poznání hlavních zákonitostí, znaků barokního umění; didaktická pomůcka pro ostatní žáky
	5. Výtvarné ztvárnění myšlenky „ <i>Memento mori</i> “	5. Zjištění informací o religiozitě a myšlení barokního člověka; využití vlastní představivosti

Tabulka č. 4

SKUPINA	ÚKOLY	CÍLE úkolů
<p data-bbox="159 459 512 496">UMĚLCI 2 HUDEBNÍCI</p> <p data-bbox="259 539 412 576">(3 skupiny)</p> <p data-bbox="147 914 271 951"><u>Výstupy:</u></p> <ul data-bbox="197 1050 423 1161" style="list-style-type: none"> • PÍSEŇ • ZÁZNAM • POZVÁNKA 	<p data-bbox="600 395 1207 501">1. Vlastní píseň o luském baroku – nová slova na známou melodii jiné písně + vlastní hudební doprovod</p>	<p data-bbox="1283 395 2024 464">1. Seznámení se s barokní Lysou a použití jejích motivů; využití kreativity a hudebního talentu</p>
	<p data-bbox="600 539 1189 683">2. Zhudebnit existující lidovou píseň o Šporkovi a vymyslet další sloku – nová melodie na známá slova + vlastní hudební doprovod</p>	<p data-bbox="1283 539 1951 608">2. Seznámení se s lidovou barokní tvorbou; využití kreativity a hudebního talentu</p>
	<p data-bbox="600 689 1066 758">3. Naučit se zpívat píseň „<i>Baroko</i>“ od Richarda Müllera</p>	<p data-bbox="1283 689 1935 758">3. Poznání myšlenky písně, srovnání doby baroka s dneškem</p>
	<p data-bbox="600 801 1115 869">4. Sepsat záznam o hudbě na Šporkově panství</p>	<p data-bbox="1283 801 2011 869">4. Zjištění informací o barokní hudbě, nástrojích, zpěvu a vztahu Šporka k hudbě</p>
	<p data-bbox="600 912 1115 981">5. Pozvánka na barokní koncert v době Šporka</p>	<p data-bbox="1283 912 1951 1018">5. Zjištění informací o barokní hudbě, slavnostních kulturních akcích, jídle; rozvoj organizačních schopností</p>
	<p data-bbox="600 1056 1144 1173">6. 3 velké plakáty o hudebních nástrojích používaných v baroku (dechové, smyčcové, strunné)</p>	<p data-bbox="1283 1056 2002 1173">6. Zjištění informací o hudebních nástrojích užívaných v baroku; využití výtvarného talentu didaktická pomůcka pro ostatní žáky</p>
	<p data-bbox="600 1216 1182 1252">7. Abstraktní malba na poslech vážné hudby</p>	<p data-bbox="1283 1216 1951 1284">7. Využití výtvarného talentu; seznámení s barokní vážnou hudbou</p>

Tabulka č. 5

SKUPINA	ÚKOLY	CÍLE úkolů
<p style="text-align: center;">FILMOVÝ ŠTÁB</p> <p style="text-align: center;">(2 skupiny)</p> <p><u>Výstupy:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • REKLAMY • DOKUMENT • FOTOGRAFIE • ČLÁNEK • MODEROVÁNÍ 	1. Reklamy a upoutávky na téma: „Proč navštívit barokní Lysou?“	1. Nalákání turistů do Lysé; návrh reklam pro zveřejnění do médií; využití hereckého talentu a nápadů; učení se mluvenému projevu, zacházení s kamerou – umění natáčet
	2. Dokument na téma „Barokní Lysá“	2. Viz bod 1; didaktická pomůcka při výuce regionální historie pro žáky dalších lyských škol
	3. Fotografie – a/ lyských barokních památek b/dokumentace práce na projektu	3. Učení správného fotografování památek i lidí; poznání uměleckých památek barokní Lysé
	4. Článek o projektu do novin (<i>Lyských Listů</i>)	4. Seznámení veřejnosti s projektem, jeho propagace; seznámení se základy žurnalistiky
	5. Moderování veřejné prezentace	5. Představení projektu veřejnosti; učení se správnému umění řečnictví a vystupování před publikem

Tabulka č. 6

8.2.3. Průběh projektu

BAROKNÍ ABECEDA A ENCYKLOPEDIA

PO 11. 10. SLAVNOSTNÍ ZAHÁJENÍ

Každý velký projekt by měl být nejdříve patřičně zahájen. Při výběru místa zahájení, bylo potřeba uvažovat nad dvěma záležitostmi. V první řadě zajistit větší prostor, kde se bude moci najednou shromáždit sto žáků a několik vyučujících. Uvažovalo se o tělocvičně školy. Ta se ovšem nachází v jejím sklepení – jedná se tedy - v tomto případě - o nedůstojné místo. Navíc je zde velmi špatná akustika. O něco lepším a zajímavějším nápadem bylo hlavní schodiště uvnitř školy. Schody však byly pro tak velké množství žáků nedostačující. Druhým velmi podstatným momentem slavnostního zahájení měla být působivost a atmosféra prostředí, kterou lze vytvořit např. výzdobou a hudební vložkou. Nakonec bylo rozhodnuto pro jedinečné místo, které všechny tyto požadavky splňovalo.

Projekt „*Barokní Lysá nad Labem*“ byl slavnostně zahájen dne 11. října 2010 v 9 hodin v místním barokním katolickém kostele sv. Jana Křtitele. Působivější místo snad již nemohlo být vybráno! Slavnostní zahájení - stejně jako tomu bývalo v baroku u slavností a mší - působilo na co nejvíce smyslů člověka.

Žáci, rozřazení do svých projektových skupin, se usadili do kostelních lavic. Poté zazněla píseň „*Baroko*“ od Richarda Müllera. Ta byla propojovacím článkem celého projektu. Jedná se o moderní tvorbu, která je pro žáky přístupnější. V písni je navíc vyjádřeno mnoho zajímavých a pravdivých myšlenek vztahujících se k tématu projektu. Byl to krásný a svou atmosférou ojedinělý okamžik. Hudba žáky utišila a oni se plně věnovali jejímu poslechu. Jejich oči se přitom obracely na vnitřní barokní a rokokovou výzdobu kostela.

Poté promluvil ke všem žákům pan ředitel, já jako autorka projektu a paní PaedDr. Marie Kořínková, bývalá vyučující a známá historička města, zabývající se řadu let barokním obdobím Lysé nad Labem. Účelem setkání bylo žákům ve stručnosti vysvětlit, proč se tomuto projektu budou věnovat. PaedDr. Kořínková je

svým krátkým a nadšeným přednesem o barokním umění, dokázala povzbudit ke studiu této doby. Přímou v kostele jim – v rámci svého projevu – ukázala příklady krásných uměleckých děl.

Slavnostní zahájení bylo zakončeno předáním „barokních pečetí“ jednotlivým skupinám (viz obr. příloha). Ty tímto byly do projektu slavnostně zasvěceny.

Žáci se podařilo motivovat na samém počátku projektové práce.

PO 11. 10. – ST 13. 10.   **TEORETICKÉ SEZNÁMENÍ s barokem
v českých zemích a barokem v Lysé n. L.**

V prvních třech projektových dnech byly všechny skupiny seznamovány s teoretickým výkladem o nástupu baroka v českých zemích a v návaznosti na to i s počátkem barokní doby v Lysé nad Labem. Všem se tak dostalo stejného vědomostního základu, který dále odborněji rozvíjeli v rámci zájmových skupin.

V některých případech si žáci dané informace museli vyhledávat sami. Vždy si určili jednoho člena skupiny, který měl funkci zapisovatele. Své poznámky z výkladu vyučujících i ze samostatného studia využili v budoucí práci v dalších fázích projektu.

Zde je seznam přednášek, které absolvovaly všechny skupiny. Přednášejícími byli jednotliví učitelé. Ti ve svých přípravách čerpali především z teoretické části mé diplomové práce. Někteří využívali i publikace o Lysé, zmíněné v *kapitole 1 - Prameny a literatura* (str.). Cenným materiálem byla pro vyučující také přehledná mapa *Držitelů lyského panství* (viz příloha DP).

1/ Pobělohorské období, příchod baroka do českých zemí.

- časové zařazení, nastínění politické situace v českých zemích, důsledky stavovské porážky – prostředky používané k obrácení lidu na katolickou víru

2/ Charakteristika baroka obecně a v českých zemích, úvod do barokního umění.

- vysvětlení původu a názvu „baroko“, časové rozvržení českého uměleckého baroka do jednotlivých fází, stručný úvod k architektuře, malířství, sochařství – základní znaky, uvedení hlavních představitelů těchto oborů (ti, co byli Češi nebo zde působili)

3/ Příchod Šporků do Lysé nad Labem a jejich zdejší působení v době baroka

- uvedení kontextu evropských dějin s regionálními – třicetiletá válka a boje s Turky; generál Jan Špork a jeho válečné zásluhy, za které získal Lysou; stručný přehled hlavní linie rodu Šporků v Lysé – uvést stručně v kontextu vládnoucích panovníků v českých zemích; stručný výčet hlavních událostí a změn v Lysé a okolí za jednotlivých majitelů rodu Šporků a Sweerts-Šporků

4/ Hrabě František Antonín Špork

- průřez životem a zálibami nejvýznamnější osobnosti barokní Lysé

5/ Religiozita a myšlení barokního člověka

- obecné téma nábožného života v baroku, otázka světců – kdo se jím mohl stát + zmínit kult sv. Jana Nepomuckého, vysvětlit myšlenku „Memento mori“, téma barokního poustevnictví, rozdílnosti katolického a evangelického vyznání

Kromě zmíněných přednášek vedených vyučujícími, se ve škole také uskutečnily přednášky Ing. Stanislava Svobody – vedoucího Odboru životního prostředí místního Městského úřadu. V Muzeu B. Hrozného v té době právě probíhala výstava s názvem „*Historická a kulturní krajina – Lysá, Kuks, Jičín*“ a on byl jedním z jejích spoluautorů. Za využití moderní školní techniky - interaktivní tabule, žákům na starých vedutách a mapách lyského panství osvětlil pojem „*barokní kulturní krajina*“. Použil i fotografie nejrůznějších památek a zastavení v okolí Lysé nad Labem. Nezapomněl nastínit současnou situaci památkové ochrany a péče a v konkrétních případech se také zmínil o vandalství a ničení těchto památek. V závěru přednášky se rozvinula krátká řízená diskuze na téma „*Současné*

krajiny v okolí Lysé“ a „Vandalismu“. Žáci vyjadřovali své názory, připomínky a měli možnost vznášet další dotazy v rámci tématu.

Vedle hromadných přednášek si v této fázi projektu skupiny dohledávaly informace i samy. Používaly k tomu materiály od vyučujících, zapůjčené ze společného šanonu zřízeného pro projekt, nejrůznější encyklopedie, učebnice, slovníky cizích slov i výkladové slovníky (př. Ottův slovník naučný, Slabikář návštěvníků památek, Slovník křesťanské ikonografie atd.). Snahou v tomto případě bylo navést žáky na používání kvalitních zdrojů informací (nikoliv internetu).

Zde je seznam skupin a konkrétní náplně jejich úkolů v teoretické fázi projektu. Skupiny čerpaly informace k úkolům částečně z obecných přednášek nebo je vyhledávaly samy. Tvořily si tak poznatkový blok využitelný v dalších fázích projektu. Všechny se teoreticky seznámily v základní rovině s hlavními památkami lyského baroka. V některých případech – jednalo-li se o specifitější téma charakteristické pouze pro danou skupinu - bylo zapotřebí dalšího výkladu vyučujícího.¹⁶²

KRONIKÁŘI

- úkol Barokní osa:

Žáci vyhledali základní letopočty z dějin českého baroka a z dějin baroka v Lysé nad Labem. Soustředili se přitom na dobu vlády panovníků v českých zemích, stěžejní události politického a kulturního rázu, dobu působení členů rodu Šporků a Sweerts- Šporků v Lysé, hlavní události v regionu a na letopočty výstavby důležitých barokních památek v Lysé a jejím nejbližším okolí.

---

¹⁶² Literatura, ze které skupiny při své práci čerpaly, je uvedena v seznamu pramenů a literatury na konci diplomové práce (Jelikož jsem pro žáky a vyučující vytvořila informační šanon k projektu a umístila do něj různé materiály, je literatura, ze které čerpali žáci totožná s tou, ze které jsem čerpala já při tvorbě diplomové práce.).

- úkol Obraz F. A. Šporka:
Na základě vyslechnutého výkladu začali žáci postupně sepisovat charakteristiky F. A. Šporka v bodech. Využili i dalších materiálů – např. *Krátkého vypravování o životě jeho Excelence hraběte Sporcka podle F. Rakovského (jeho pážete)*¹⁶³
- úkol Šporkův den/ víkend na Bon Repos:
Žáci vyhledali v dostupných materiálech a knihách informace o zámečku Bon Repos. Zjistili, co znamenala čížba ptactva. Využili také grafické nákresy areálu Bon Repos.
- úkol Lovecký den F. A. Šporka (Nové stavení):
Žáci dohledali informace o parforsním honu. V bodech si sepsali jednotlivé fáze jeho průběhu, kdo se ho účastnil. Vyhledali také informace z oblasti hudby, konkrétně hudebního nástroje - lesního rohu. Zjistili si, kdo to byl sv. Hubert, jak vznikl svatohubertský řád a kdy se sloužila svatohubertská mše. Inspirativním zdrojem pro další tvorbu jim byla i pověst o Šporkovi s názvem „*Bílý jelen*“. Vyhledali si informace o loveckém zámečku „*Nové stavení*“ a v bodech si vypsali, jak to tam vypadalo. Zjistili také informace z barokní gastronomie.
- úkol Šporkovo odpoledne v Poustevně u sv. Václava:
Žáci dohledali informace o „*Poustevně u sv. Václava*“. V bodech sepsali, co všechno se v areálu poustevny nacházelo. Pro lepší představu o vzhledu poustevny používali také její grafický nákres.
- úkol Práce s pověstmi o Šporkovi:
Žáci si přečetli pověsti o Janu Šporkovi i F. A. Šporkovi - „*O Šporkovi*“, „*Zlaté rouno*“, „*Bílý jelen*“ (viz příloha) a udělali si z nich výpisky.

---

¹⁶³ Viz Seznam literatury s. 159

- úkol Popis Šporkova panství
Žáci si přečetli různé materiály o F. A. Šporkovi, vyhledali informace o místech v okolí Lysé, která s ním byla spjatá. Jednotlivé názvy sepsali a vytvořili si pracovní seznam.
- úkol Křížovky, hádanky, doplňovačky na téma „Barokní Lysá“:
Žáci z různých materiálů vyhledali a sepsali hlavní termíny týkající se baroka v Lysé.

SPISOVATELÉ, FILOZOFOVÉ, BÁSNÍCI

- úkol Povídky (*Všední den/ Slavnostní den ve službách hraběte Šporka*):
Žáci vyhledali informace o tom, jaké služebnictvo mívali k dispozici barokní šlechtici – konkrétně F. A. Špork, jaké pokrmy jedli a které aktivity naplňovaly jejich den. Vyhledali také informace týkající se slavností v baroku – konkrétně se zajímali o hudbu, divadlo, gastronomii, tanec, módu (použití *Krátkého vypravování o životě jeho Excelence hraběte Šporka podle F. Rakovského* (jeho pážete) vyučující žáky seznámil s hlavními náležitostmi při psaní povídky.
- úkol Básně – inspirace lyským barokem:
Žáci vyhledali a sepsali v bodech lyské barokní památky, barokní motivy, osobnosti spjaté s lyským barokem. Vyučující žáky seznámil s různými styly při tvorbě básní a s druhy veršů.
- úkol Rozbor písně „Baroko“ od R. Müllera:
úkol Rozbor části básně „ Co Bůh? Člověk? “ od Bedřicha Bridela:
Za využití slovníků a příruček žáci vyhledali významy liturgických motivů.
- úkol Filozofické zamyšlení nad tématem „Memento mori“ x „Carpe diem“:
Vyučující žákům blíže vysvětlil, jak barokní člověk pojímal smrt. Použil k tomu několik příkladů ze života F. A. Šporka, včetně pohlednice se

smrtkou (viz příloha) z dveří jeho rodinné hrobky v Kuksu nebo pohlednice kukského areálu.

- úkol Barokní nebe – tvorba pohlednic svatých ohradní zdi lyského kostela:
Žáci si z dostupných materiálů zjistili jména všech svatých na ohradní zdi kostela. Poté si ve *Slovníku křesťanské ikonografie* jednotlivé svaté vyhledali, přečetli si o nich informace a udělali stručné výpisky v bodech, se zdůrazněním jejich atributů a informací či jsou patroni.
- úkol Barokní domino – téma „Barokní nebe v Lysé“:
Vyučující žáky teoreticky seznámil s charakterem a pravidly hry domino.

CK BAROKO

- úkol Reklamní letáky o barokní Lysé (v češtině i cizích jazycích):
Vyučující anglického, německého a ruského jazyka žáky seznámili se slovní zásobou z oboru turistického ruchu – názvy památek a záležitosti týkající se služeb cestovního ruchu.
Žáci si vyhledali a sepsali, jaké atraktivní turistické památky z doby baroka se nachází v Lysé. Nejdříve v českém jazyce a posléze i v cizích jazycích vymysleli několik krátkých formulací použitelných na leták pro upoutávku či reklamu.
- úkol Itinerář pro turisty v barokní Lysé (a/ pro zahraniční studenty, seniory b/ pro české studenty, seniory):
Viz předchozí úkol.
Žáci spolu s vyučujícím probrali náležitosti itineráře – co by všechno měl obsahovat (informace o klientech, dopravě, ubytování, stravování, pojištění, průvodcovských službách, programu, harmonogramu zájezdu, popř. průvodcovském výkladu ke konkrétním navštíveným místům). Sepsali si ve stručnosti první nápady k jednotlivým částem itineráře. Poznamenali si rozdíl mezi klienty, kterým budou zájezd nabízet a v souvislosti s tím jejich předvídatelné specifické požadavky.

- úkol Tvorba informačního centra a jeho služeb:
Žáci ve spolupráci s vyučujícím sepsali v základních bodech, jaké služby by mělo informační centrum poskytovat turistům a jakou formou by mělo propagovat Lysou jako město barokní kultury. Vyhledali si informace o všech barokních památkách města.
- úkol Malý knižní průvodce pro turisty (v Čj i cizích jazycích):
Žáci si vyhledali základní informace o významných barokních památkách města. Vypsali si podstatné informace. Vyučující je seznámili se základní slovní zásobou z oblasti cestovního ruchu v cizích jazycích.
- úkol Křížovky, hádanky o barokní Lysé v cizích jazycích:
viz předchozí úkol
Žáci sepsali názvy barokních památek města, barokních motivů a prvků v českém jazyce. Za pomoci různých cizojazyčných materiálů a slovníků, přeložili tyto názvy do cizích jazyků.

UMĚLCI 1 – VÝTVARNÍCI

Vyučující přednesli této skupině speciální přednášku na téma: “ *Barokní umění v Čechách – architektura, malířství, sochařství* “. Podrobněji vyprávěli o jednotlivých složkách umění a jejich typických znacích. Žáci si psali poznámky.

- úkol Pozvánky na veřejnou prezentaci s motivem barokní Lysé
Vyučující seznámil žáky s tím, jaké náležitosti má mít pozvánka (formulace pozvání, kdo zve, na jakou příležitost, místo, čas, motiv barokní Lysé). Žáci si sepsali své nápady a vyhledali obrázky nejrůznějších lyských barokních památek.

- úkol Barokní pexeso
Žáci si prohlédli nejrůznější materiály a sepsali, jaké motivy a barokní lyské památky by mohli použít pro tvorbu pexesa (mělo by být srozumitelné žákům 1. stupně ZŠ).
- úkol Kresba/malba barokních lyských staveb, soch, osobností
Vyučující seznámil žáky s různými možnostmi ve využití malebných i kresebných technik. Žáci se prostřednictvím materiálů seznámili se základními barokními lyskými památkami.
- úkol 3 velké plakáty- barokní architektura, sochařství, malířství (návaznost na Lysou)
Na základě vyslechnuté přednášky o barokním umění v Čechách žáci sepsali hlavní znaky jednotlivých složek umění. Prostudovali další dostupné materiály a přiřadili některé z těchto znaků k barokním památkám v Lysé.
- úkol Výtvarné ztvárnění myšlenky „Memento mori“
Vyučující žákům blíže vysvětlil, jak barokní člověk pojímal smrt. Použil k tomu několik příkladů ze života F. A. Šporka, včetně pohlednice se smrtkou (viz příloha) z dveří jeho rodinné hrobky v Kuksu nebo pohlednice kukského areálu. Také žáky seznámil s vhodnými výtvarnými technikami pro tvorbu tohoto úkolu.

UMĚLCI 2 – HUDEBNÍCI

Vyučující přednesli této skupině speciální přednášku na téma: “ *Barokní hudba v Čechách* “. Podrobněji vyprávěli o církevní i světské hudbě, jejich typických znacích, hlavních hudebních nástrojích užívaných v baroku. Žáci si psali poznámky.

- úkol Vlastní píseň o lyském baroku – nová slova na známou melodii jiné písně + vlastní hudební doprovod
 Žáci sepsali seznam písniček, na jejichž zapamatovatelnou melodii by se dal navázat vymyšlený text. Tyto písničky si poslechli. Přečetli si základní informace o barokních památkách města a sepsali seznam slovních spojení týkajících se barokní Lysé.

- úkol Zhudebnit existující lidovou píseň o Šporkovi a vymyslet další sloku – nová melodie na známá slova + vlastní hudební doprovod
 Žáci si přečetli základní informace o barokních památkách města a sepsali seznam slovních spojení týkajících se barokní Lysé. Vymysleli také několik melodií, z nichž jednu vybrali.

- úkol Naučit se zpívat píseň „Baroko“ od Richarda Müllera
 Žáci si přečetli text písně a ve slovnících vyhledali význam slov, kterým nerozuměli.

- úkol Sepsat záznam o hudbě na Šporkově panství
 Žáci si přečetli materiály o „*Šporkově kapele*“ a udělali si výpisky.

- úkol Pozvánka na barokní koncert v době Šporka
 Žáci vyhledali informace týkající se hudebních nástrojů doby baroka, komorních souborů – použili materiály o „*Šporkově kapele*“. Zjistili také základní informace o tehdy hrané vážné hudbě a gastronomii barokní doby. Vyučující je seznámili s tím, jaké náležitosti by měla pozvánka na barokní koncert mít (formulace pozvání, kdo vystoupí, místo a čas konání, program koncertu, doprovodný program)

- úkol 3 velké plakáty o hudebních nástrojích používaných v baroku (dechové, smyčcové, strunné)

Žáci si přečetli informace o daném druhu hudebních nástrojů a vypsali si poznámky.

- úkol Abstraktní malba na poslech vážné hudby

Žáci poslouchali ukázky nejrůznějších skladeb vážné barokní hudby. Učili se jim naslouchat a porozumět. Vyučující jim vysvětlili, v jaké životní fázi autor dílo složil, na jaké části se skladby dělí, jaké mají ústřední téma, které hudební nástroje v nich lze slyšet.

FILMOVÝ ŠTÁB

Vyučující přednesli této skupině speciální přednášky na téma: “*Jak správně fotografovat*“, „*Jak být dobrým kameramanem*“, „*Jak být dobrým řečníkem*“ a „*Jak být dobrým žurnalistou*“. Podrobněji vysvětlili různé postupy při fotografování a natáčení. Seznámili je s doporučeními moderní rétoriky (zdraví hlasu, vlastní naslouchání a kritické posuzování, poznání a odstranění vlastní „vaty“ – parazitních slov, vybírání jazykových prostředků s ohledem na posluchače, hospodaření s užíváním cizích slov, výslovnost cizích jmen a názvů, zkouška před zrcadlem, řeč těla, plynulost mluvy atd.) Žáci si psali poznámky.

- úkol Reklamy a upoutávky na téma: „*Proč navštívit barokní Lysou?*“

Vyučující žákům nastínili různé postupy při tvorbě reklam. Žáci zhlédli několik typů reklam prostřednictvím Internetu a televize. Napsali si k nim poznámky. Seznámili se - s využitím nejrůznějších materiálů, knih a brožur - s hlavními lyskými barokními památkami a vybrali si ty, na které budou tvořit reklamy a upoutávky. Sepsali několik sloganů a varianty možných hraných scének.

- úkol Dokument na téma „Barokní Lysá“
 Vyučující žákům nastínili různé postupy při tvorbě dokumentu. Žáci zhlédli několik krátkých dokumentů prostřednictvím Internetu a televize. Napsali si k nim poznámky. Seznámili se - s využitím nejrůznějších materiálů, knih a brožur - s hlavními lyskými barokními památkami a vybrali si ty, o kterých budou tvořit dokument. Sepsali si scénář.

- úkol Fotografie – a/ lyských barokních památek b/dokumentace práce na projektu – bylo ponecháno až do další fáze projektu
 Následující dva úkoly byly ponechány k řešení až na druhou polovinu projektu, aby o něm žáci měli ucelenější představu.

- úkol Článek o projektu do novin (*Lyských Listů*)
- úkol Moderování veřejné prezentace

RANDE S BAROKEM

ST 13. 10. – PÁ 15. 10. EXKURZE po lyských barokních památkách
TVORBA v terénu – práce s pracovním listem

V průběhu druhé projektové fáze se žáci všech skupin zúčastnili různých exkurzí po lyských barokních památkách (exteriéry i interiéry). Skupiny filmového štábu ve venkovním prostředí i tvořily. Většina exkurzí byla společná pro všechny, jiné svým zaměřením odpovídaly zájmům pouze některých skupin.

Během exkurzí žáky provázeli většinou lidé, kteří jsou s daným památkovým objektem či institucí spjatí. Podali jim odborný výklad. Ostatní vyučující dělali dozor.

Ve třech případech byla součástí exkurzí také práce s pracovním listem (viz příloha DP). Žáci ve skupině odpovídali na otázky a řešili úkoly. Nešlo tedy pouze o výklad a poslech. Při plnění některých úkolů bylo zapotřebí objekty, předměty a materiály prozkoumat. Skupiny měly být aktivní a z exkurzí si odnést co nejvíce poznatků a prožitků využitelných v další projektové fázi.

Zde je seznam exkurzí.

A/ EXKURZE společné pro všechny skupiny

Z důvodu velkého počtu žáků, se každá z následujících exkurzí uskutečnila celkem třikrát (tzv. zvlášť a/ žáci sedmých ročníků b/ žáci 8. A a 8. B c/ žáci 8. C).

1/ Exkurze „Zámecký park v Lysé nad Labem“ – pracovní list (viz příloha)

Žáci zhlédli za odborného výkladu PaedDr. Kořínkové sochařskou výzdobu v zámeckém parku (poznali všechny alegorie), venkovní prostory zámku a alianční erb rodu Šporků a Sweerts-Šporků. Viděli rozdíly mezi francouzskou a anglickou částí parku.

2/ Exkurze „ Lyské kostely“ – pracovní list (viz příloha)

Žáci navštívili venkovní i vnitřní prostory katolického kostela sv. Jana Křtitele a evangelického kostela. Porovnáním obou objektů si udělali představu o rozdílnosti katolického a evangelického vyznání křesťanské víry.

V katolickém kostele se seznámili s jednotlivými úkony katolické mše a předměty, které se v jejím průběhu používají. Dozvěděli se, jak se jmenují části kostela a k čemu slouží. Viděli také významné sochy, obrazy, epitaf generála Šporka. Jejich pozornosti neunikly ani významné varhany se soškami andělíčků – hudebníků. Na ohradní zdi kostela si prohlédli významnou sochařskou výzdobu. Na vnějším vzhledu kostela poznávali znaky vrcholné barokní architektury.

V areálu evangelického kostela se od pana faráře dozvěděli podstatné věci o nařízeních pro evangelíky, které byly spjaté s vyhlášením Tolerančního patentu v roce 1781. Taktéž jim pan farář vysvětlil, jak místní kostel vznikl a jaké jsou náležitosti evangelické bohoslužby.

3/ Exkurze „ Barokní domy v Lysé nad Labem“

Žáci se formou krátké procházky seznámili s vnější podobou zachovalých měšťanských domů z doby baroka v Lysé nad Labem a rozpoznávali hlavní znaky barokní světské architektury. Dům evangelické fary měli možnost navštívit i zevnitř. Viděli tak členitost vnitřních prostor domu i jeho klenutý sklep. Dozvěděli se, k čemu domy sloužily a kdo v nich žil.

4/ Exkurze do Muzea B. Hrozného – výstava „Historická a kulturní krajina – Lysá, Kuks, Jičín“ – pracovní list (viz příloha)

Žáci navštívili výstavu, jejímž tématem byla barokní krajina. Navázali tak souvisle na přednášku z předchozí fáze projektu. Na vedutách, mapových a obrazových ukázkách tří komponovaných barokních krajin – Lysé, Kuksu a Jičínska, zjistili základní rysy barokní krajiny. Učili se také číst ve starých mapách a vyhledávat požadované informace. Na výstavě byl k dispozici i přepis básnického díla – „*Popis Lázní Kuks v Čechách, patřících jeho říšské hraběcí excelenci hraběti von Sporck*“ od Šporkova dvorního básníka Gottfrieda Benjamina Hanckeho. Žáci

si báseň přečetli a našli v ní podstatné informace o vzhledu a funkci lázní Kuks. Porovnali mezi sebou obě Šporkova panství - Lysou a Kuks.

B/ EXKURZE zájmových skupin

1/ Exkurze „Kláster v Lysé nad Labem“

Skupiny kronikářů navštívily Augustiniánský klášter v Lysé nad Labem - jeho prostory v současnosti využívá Státní okresní archiv. Z výkladu PhDr. Řezníčka, ředitele archivu, se žáci dozvěděli informace o historii kláštera (výkladu o historii barokního kláštera předcházela stručná informace o vzniku prvních klášterů ve středověku, jejich hlavní funkci a vnitřním členění prostor). Pan ředitel jim také stručně vysvětlil, jak funguje archiv a pro možné budoucí zájemce z řad „kronikářů“ nastínil postup, jak se v něm bádá. Žáci zhlédli – veřejnosti přístupné - vnitřní i venkovní prostory kláštera – refektář, klášterní chodby a rajský dvůr. Podrobně si prohlédli kopii velké malované mapy z roku 1752, která znázorňuje Šporkovo lyské panství (viz obr. příloha). Napsali si k tomu poznámky, které využili při zpracovávání skupinového úkolu v další fázi projektu. Prohlídka byla zakončena v horní části klášterních teras, odkud žáci viděli pohled na město a jeho okolí.

2/ Exkurze „Barokní nebe v Lysé nad Labem“

Za objevování lyského „barokního nebe“ se vydaly skupiny spisovatelů, filozofů a básníků. Exkurze se zaměřovala na sochařskou výzdobu ohradní zdi kostela sv. Jana Křtitele a na další samostatně stojící sochy světců ve městě. Žáci na základě teoretické přípravy z první fáze projektu, poznávali dle atributů a uměleckého sochařského ztvárnění jednotlivé svaté (na ohradní zdi kostela hlavně *čtyři evangelisty a čtyři Otce západokřesťanské církve*; v Zámecké ulici *sochu sv. Jana Nepomuckého a sv. Floriana*; Na Františku *sochu sv. Františka z Assisi*). Dozvěděli se také bližší informace o životě těchto světců.

3/ Exkurze „ Varhany a Šporkova kapela“

Skupiny hudebníků navštívily katolický kostel sv. Jana Křtitele. V jeho interiéru si vyslechli nejznámější a nejpoblárnější varhanní skladbu - „*Toccata a fuga d-moll*“ od barokního skladatele J. S. Bacha. Poté se přemístili na kůr kostela, aby se zblízka podívali na barokní varhany a seznámili se s jejich ovládáním. Někteří žáci si na ně dokonce zahráli. Na základě teoretické přípravy z první fáze projektu, také rozeznávali hudební nástroje „*Šporkovy kapely*“ (malé sošky andělíčků držící hudební nástroje - jsou umístěné na varhanách). V závěru prohlídky si společně zazpívali a vyzkoušeli tak akustiku kostela.

Skupiny filmového štábu během této fáze projektu natáčely první verze reklam a dokumentů o barokních luských památkách. Pořizovali i fotografie.

Pro ostatní skupiny byly také zamýšlené exkurze a tvorba v terénu (pro výtvarníky - *malba barokních památek v plenéru*; pro spisovatele, filozofy a básníky - *skladba básní a psaní povídek o barokní Lysé pod širým nebem*; pro cestovní kancelář „Baroko“ – *objevování barokní krajiny okolí Lysé na kolech*). Vzhledem k jejich náročnějším časovým potřebám a hlavně kvůli chladnému říjnovému počasí se ale bohužel nemohly uskutečnit. Pro Základní školu B. Hrozného tak zůstávají možným budoucím podnětem k oživení výuky za teplejšího počasí.

OKOUZLENÍ BAROKNÍ MÚZOU

PÁ 15. 10. – ST 20. 10. PRAKTICKÁ ČÁST - tvoření

Původním záměrem projektu bylo využít venkovního prostředí, v co nejširším měřítku, i během praktické části. Jak však bylo zmíněno výše, podzimní počasí to neumožňovalo. Kromě filmového štábu, který venku musel natočit reklamy a dokumenty, tvořily ostatní skupiny své úkoly ve škole. Zadání znaly již na začátku projektu. Někteří žáci tak přípravám věnovali i část víkendu.

Pro tvorbu, vypracování a zhotovení požadovaných úkolů, skupiny využily připravené podklady z teoretické fáze. Inspirací jim byly také zážitky z navštívených míst během exkurzí.

Podrobnější seznamy všech úkolů a závěrečných výstupů skupin, jsou uvedeny v tabulkách v podkapitole 8.2.2. *Úkoly skupin* – viz s. 123-128.

Nedílnou součástí praktické části projektu bylo také vytvoření počítačové prezentace v programu *Open Office* nebo *Powerpoint*. Každá skupina vytvořila jednu prezentaci. K dispozici měly všechny skupiny následující obecný návod.

Každá prezentace měla obecně obsahovat tyto části:

a/ *název a hromadné foto skupiny*

b/ *jména členů skupiny a krátký popis toho, kdo měl jakou funkci ve skupině*

c/ *krátké seznámení s teorií* (pro ostatní) – př. kronikáři seznámí ostatní s rodem Šporků v Lysé, časovým zařazením, důležitými událostmi spjatými s danými osobami rodu

d/ *přehled a stručný popis všech úkolů*, které měla skupina během projektu splnit (případná zmínka o materiálech, které používala)

e/ *ukázky fotek jednotlivých výtvorů*

f/ *co bylo cílem skupiny* – př. pro kronikáře – dozvědět se víc o baroku

v Lysé nad Labem z pozice kronikáře a využít tak znalosti z předmětů dějepis, český jazyk...

g/ byly cíle skupiny splněny? – zmínění o možných problémech atd.

h/ jaké budoucí a praktické využití mají mít výtvary, zpracované úkoly jednotlivých skupin? – př. pexeso výtvarníků – využití při výuce žáků na 1. stupni ZŠ- dozví se z něj o lyských památkách

Dále bylo stanoveno, že každá prezentace má mít 10-12 snímků, mají se v ní vyskytovat pouze nejdůležitější informace, stručně a jasně napsané (podrobnější informace měli žáci podat při jejím promítání ústně). Prezentace měla být čitelná, psaná velkým písmem, přehledná a co nejjednodušší pro pochopení diváků. Každá skupina se měla s délkou své prezentace a komentářem k ní vejít do časového limitu 10 – 15 minut.

PŘEDÁNÍ BAROKNÍHO POSELSTVÍ DRUHÝM

ČT 21. 10. ŠKOLNÍ PREZENTACE

Celý předposlední projektový den byl věnován tzv. školní prezentaci. Ta byla představením oné závěrečné. Kapacita třídy, ve které bylo technické zázemí (interaktivní tabule), byla omezena. Z tohoto důvodu se uskutečnily celkem dvě školní prezentace – sedmých ročníků a poté osmých ročníků. Všechny skupiny představily postupně výsledky svých projektových úkolů. Prostřednictvím školní prezentace si žáci vytvořili ucelený obraz o barokní Lysé. Dozvěděli se nové informace z jiných oborů od ostatních skupin. Práci svých spolužáků následně kriticky zhodnotily.

Skupiny se nejdříve představily, poté promítly přes interaktivní tabuli svou prezentaci, kterou okomentovaly a doplnily dalším výkladem. V závěru ukázaly své výtvořky a nechaly je kolovat k prohlídce dalším spolužákům a přítomným vyučujícím. Každá skupina měla možnost prostřednictvím odevzdaného lístku hlasovat pro tu skupinu, jejíž prezentace a výtvořky se jí nejvíce líbily.

Po krátké závěrečné přestávce následovalo celkové vyhodnocení skupin. Nejdříve dostali slovo žáci. Řekli, které skupiny se jim líbili/nelíbili. Svá tvrzení museli podložit argumenty a náležitě odůvodnit. Porota, složená ze tří vyučujících, poté řekla také svůj názor - vyjádřila se ke každé skupině zvlášť. Vyzdvihla jejich kladné stránky a doporučila konkrétní vylepšení v těch slabších. Z celkového počtu šestnácti skupin, porota - s přihlédnutím k hlasům žáků - vybrala osm nejlépe připravených. Ty se následující den představily na veřejné prezentaci.

Jako autorka projektu jsem v závěru poděkovala všem skupinám za jejich práci a povzbudila je k dalšímu objevování krás města a okolí. Společně s paní učitelkou Gruhnovou, jsme skupinám rozdaly „barokní keramické medaile“ (viz obr. příloha), sladké odměny a každému žákovi zvlášť pamětní list.

PÁ 22. 10. SOUTĚŽ „Barokní Riskuj“
VEŘEJNÁ PREZENTACE a výstava

Poslední projektový den byl programově nabytý. Před samotnou veřejnou prezentací se konala pro každý ročník zvlášť (důvodem byla opět omezená kapacita třídy s technickým zázemím) vědomostní soutěž nazvaná „*Barokní Riskuj*“. Jednotlivé skupiny tak měly možnost zúročit své znalosti o barokní Lysé a zároveň si zopakovat důležité informace. Soutěžily vzájemně mezi sebou v rámci daného ročníku.

Každá skupina si předem vybrala svého mluvčího a toho, kdo se za skupinu bude hlásit. Na interaktivní tabuli byla zobrazena tabulka (viz příloha) s pětibodovou stupnicí a s šesti tématy, ze kterých si skupiny vybíraly: *Historie rodu Šporků, Lyské barokní památky a obce v okolí Lysé, Roky a staletí, Hudba baroka, Výtvarné umění baroka a Vysvětli, co znamená*. Skupina, která se první přihlásila a správně zodpověděla otázku, měla právo dalšího výběru. Ve třídě byli tři vyučující, kteří počítali body, dozírali na hladký průběh soutěže a jako rozhodčí řešili případné spory.

Skupiny, které se svým počtem bodů umístily na prvních třech vítězných místech, byly náležitě odměněny. Získaly knižní průvodce a brožurky, pohlednice, propisky a nálepky s tematikou barokní Lysé nad Labem.

Pátou a šestou vyučovací hodinu se konala závěrečná veřejná prezentace pro pozvané hosty. Velká část z těch, kteří obdrželi pozvánku, se také dostavila. Pozváni byli ředitelé lyských základních škol; důležití představitelé města - pan starosta, paní místostarostka, vedoucí odboru školství a kultury, vedoucí odboru životního prostředí; ředitel archivu, vedoucí městského muzea, zástupkyně katolické fary, evangelický farář, členové Sokola, rodinní příslušníci a vysokoškolští pedagogové z katedry dějin a didaktiky dějepisu Pedf UK v Praze.

Veřejná prezentace byla rozdělena na dvě části. Ta první se z důvodu lepšího technického zázemí odehrála ve škole, druhá poté v Muzeu Bedřicha Hrozného.

Školní část moderovali dva žáci – dívka a chlapec - z filmového štábu. Veřejnou prezentaci zahájil žák sedmé třídy hrou na housle. Poté moderátoři diváky obecně seznámili s projektem „Barokní Lysá“. Následovaly prezentace těchto vybraných skupin: 7. A – výtvarníci, 7. B – kronikáři, 7. B – hudebníci, 7. B – CK Baroko, 8. A – spisovatelé, filozofové, básníci, 8. A – hudebníci, 8. A – filmový štáb, 8. C – kronikáři. Skupiny filmového štábu promítly reklamy a krátký dokument o barokní Lysé. Skupiny hudebníků navíc zazpívaly a zahrály písně s tematikou barokní Lysé. Spisovatelé, filozofové a básníci přednesli svou povídku a úvahu. Po skončení prezentací žáků následovalo malé občerstvení pro hosty. I to svým způsobem mělo připomínat dobu baroka. Podávala se totiž horká čokoláda – nápoj, který se do českých zemí dostal právě v barokním období a ve šlechtických kruzích se stal velmi oblíbený.

Na první část veřejné prezentace navazovalo slavnostní zahájení výstavy výtvarných prací žáků k tématu „Barokní Lysá“. Výstava žakovských prací byla tematicky propojena s výstavou o barokní krajině.

Hosté se přesunuli do Muzea B. Hrozného, které se nachází v blízkosti školy. Po mém úvodním slovu zazpívaly skupiny hudebníků (i dalších zájemců) společně píseň „Baroko“ od Richarda Müllera. Na kytaru je doprovázela paní učitelka Gruhnová. Dvě žákyně osmého ročníku ze skupiny *spisovatelů, filozofů a básníků* zarecitovaly básně o barokní a jedna z nich přednesla baladu „Baroko ve válce“.

V závěrečném projevu jsem osobně poděkovala všem, kteří mi v průběhu projektu pomáhali. Následoval volný program a prohlídka výstavy.

8. 2. 4. Zhodnocení projektu

I přes všechny počáteční obavy proběhl projekt „*Barokní Lysá nad Labem*“ poměrně úspěšně. V jeho závěru jsem předložila každé skupině šest otázek, které se týkaly jeho konečného zhodnocení. Oslovila jsem také Mgr. Olinu Gruhnovou, paní učitelku dějepisu, která byla do projektu nejvíce zapojena. Vyjádřila se k nedostatkům projektu, ale i k jeho kladným stránkám. Odpovědi skupin i vyučující jsem zanalyzovala a v některých případech k nim připojila vlastní komentář.

8.2.4.1. Zhodnocení projektu jednotlivými skupinami

Otázky:

- 1/ *Projekt se nám líbil/ nelíbil – vždy odůvodnit PROČ*
- 2/ *Co bychom na projektu vylepšili?*
- 3/ *Jak byl pro nás projekt přínosný?*
- 4/ *Proč jsme projekt dělali? Může se naše práce využít do budoucna a můžeme tak přispět ke konkrétnímu řešení problematických otázek města?*
- 5/ *Jaký byl doposud nejsilnější zážitek z projektu?*
- 6/ *Tři místa, která na Vás zapůsobila v Lysé nad Labem nejvíc a PROČ?*

Odpovědi jednotlivých skupin:

7. A kronikáři:

- 1/ *Projekt se nám líbil, protože jsme se naučili něco nového.*
- 2/ *Nic, líbilo se nám to.*
- 3/ *Díky projektu jsme se dozvěděli něco o historii baroka.*
- 4/ *Protože jsme museli, ale i chtěli. Ano, můžeme přispět – př. cestovní ruch.*
- 5/ *Exkurze do zámeckého parku.*
- 6/ *Evangelický kostel, katolický kostel, klášter.*

7. A cestovní kancelář Baroko:

- 1/ Líbil, protože byla sranda a naučili jsme se víc.*
- 2/ Více procházek po památkách.*
- 3/ Naučili jsme se víc o baroku a památkách.*
- 4/ Aby byla sranda a abychom se něco naučili.*
- 5/ Byli jsme v zámeckém parku.*
- 6/ Kostel, park, zámek.*

7. A umělci výtvarníci:

- 1/ Projekt se nám líbil, protože jsme se bavili a něco nového naučili.*
- 2/ Více práce.*
- 3/ Nové informace.*
- 4/ Abychom umožnili informace i ostatním lidem. Ano, můžeme.*
- 5/ „Rande s barokem“ – zámecká zahrada.*
- 6/   kostel – významné sochy a malby, varhany
          zámecký park – sochy, hezká a příjemná atmosféra
          klášter – sochy, hezký výhled*

7. A umělci hudebníci: neodevzdali

7. B kronikáři:

- 1/ Ano, líbil se nám, protože jsme poznali více o našem městě.*
- 2/ Občas jsme neměli co dělat.*
- 3/ Víme více o barokní Lysé.*
- 4/ Projekt nám přišel zajímavý. Práce by se mohla využít v dějepisu.
Ale problematickým otázkám města asi nepomůžeme.*
- 5/ Když jsme byli na začátku projektu v kostele.*
- 6/ evangelický kostel, katolický kostel, klášter – protože to jsou hezké stavby*

7. B umělci hudebníci:

- 1/ Líbil, protože jsme se nemuseli učit.*
- 2/ Abychom nepřecházeli ze třídy do třídy.*
- 3/ Dozvěděli jsme se něco nového a skamarádili jsme se.*
- 4/ Protože jsme museli. Ano, můžeme přispět k řešení problematických otázek města.*
- 5/ Když jsme byli v kostele u varhan.*
- 6/ Kostel, muzeum Bedřicha Hrozného, zámecká zahrada.*

7. B cestovní kancelář Baroko:

- 1/ Projekt se nám docela líbil, ale mohl by být kratší.*
- 2/ Chtěli bychom projít všechny památky, které tu máme. Také by bylo lepší, aby se úkoly rozdělily do všech skupin.*
- 3/ Poznali jsme, jak je toto město krásné a naučili jsme se něco nového o Barokní Lysé.*
- 4/ Abychom se dozvěděli něco nového a také, že jsme museli.*
- 5/ Když jsme se dozvěděli, že musíme dělat itinerář ve 3 jazycích. To bylo největší překvapení pro nás všechny.*
- 6/ Když jsme navštívili Muzeum B. Hrozného, barokní zahrada.*

8. A spisovatelé, filozofové, básníci:

- 1/ Líbil – neučili jsme se, vycházky, skupinová práce.*
- 2/ Aby to bylo každou hodinu a větší zábava, víc ven na památky.*
- 3/ Dozvěděli jsme se něco nového o Lysé.*
- 4/ Aby do Lysé jezdilo víc turistů. Ano může – zajímavosti, pohlednice, dokumenty.*
- 5/ fotky, kostel, park, zážitky*
- 6/ kostel a sochy u něj, zámecký park – sochy, socha sv. Floriána – strážce hasičů*

8. A umělci hudebníci:

- 1/ Projekt se nám líbil, protože jsme se dozvěděli víc o baroku.*
- 2/ Jsme spokojeni.*
- 3/ Dozvěděli jsme se více o baroku a lyském okolí.*
- 4/ Abychom lépe poznali okolí kolem nás. Naše práce se může využít jako učební pomůcka.*
- 5/ Návštěva kostela a prohlídka varhan.*
- 6/ Zámecký park, kostel, varhany – jsou to kouzelná místa a mají svoji atmosféru.*

8. A filmový štáb:

- 1/ Projekt se nám líbil – naučili jsme se spolupracovat, byla sranda a zábava, nemuseli jsme se učit, bavilo nás na tom hlavně to natáčení.*
- Strach máme z toho, že budeme muset dohánět učení.*
- 2/ Byli jsme spokojeni. Možná bychom mohli ještě víc být venku a víc fotit.*
- 3/ Ukázalo se, že někteří z nás mají herecký talent. Líbil se nám pohled na naše město z jiného úhlu. Dozvěděli jsme se něco o historii Lysé nad Labem.*
- 4/ Propagace našeho města. Možná ekonomické řešení. Pomůcky při učení pro nové nástupce.*
- 5/ Hraní scének, natáčení reklam venku se spolužáky – byla sranda.*
- 6/ kostel - atmosféra, zámecký park – bludiště, budovy a sochy – je to tam hezké*

8. B kronikáři:

- 1/ Ano, projekt se nám líbil – byl velmi pěkný.*
- 2/ Abychom dostali nějaký příklad nebo inspiraci.*
- 3/ Lépe jsme poznali naše město a dozvěděli jsme se nové informace.*
- 4/ Určitě se dají naše výtvořky použít dál.*
- 5/ Přednáška o sochách v parku.*
- 6/ zámecký park – sochy; kostel, klášter*

8. B spisovatelé, filozofové, básníci:

1/ Projekt se nám líbil, protože jsme se dozvěděli plno nových věcí o baroku v Lysé nad Labem.

2/ Zkrátili bychom počet hodin, ve kterých se projekt dělá. Chodili bychom víc ven do přírody.

3/ Projekt pro nás byl přínosný tím, že jsme se dozvěděli nové poznatky o lyském baroku a o hraběti Šporkovi, který tu udělal spoustu barokních úprav.

4/ Abychom se naučili nové věci, které jsme dosud nevěděli. Naše práce se může využít i v budoucnu.

5/ Nejsilnější zážitek v projektu – zjištění, čím se liší katolíci a evangelíci. Že tu stávaly 3 kostely.

6/ zámecký park – krásné sochy (měsíců, živelů, ročních období), kostel – pro jeho zvláštní historii, zajímavě provedené sochy; klášter – vzácné věci v archivu

8. B cestovní kancelář Baroko:

1/ Ze začátku se nám projekt líbil, ale ten druhý projektový týden nás moc nebavil.

2/ Projekt by mohl být kratší, protože druhý projektový týden už nebyl záživný.

3/ Zjistili jsme mnoho zajímavých věcí o barokní Lysé a hraběti Šporkovi.

4/ Projekt jsme dělali, abychom se dozvěděli něco nového. Myslíme si, že naši práci někdy v budoucnu můžeme využít, ale k problematickým otázkám města přispět nemůžeme.

5/ Jak jsme polemizovali o umístění informačního centra v Lysé nad Labem.

6/ zámecká zahrada – je tam zajímavé prostředí; sochy – zaujala nás reálnost a výtvarné pojetí, kostel – bohatá barokní výzdoba

8. C kronikáři:

1/ Líbilo se nám to, ale zdržovalo nás to ve výuce. Bavilo nás to a bylo to v pohodě – dozvěděli jsme se víc o Šporcích a aspoň jsme se nemuseli učit. Měli bychom dělat víc takovýchto projektů! Občas nás mrzelo, že nespolupracovali všichni.

2/ Všichni nespolupracovali.

3/ Dozvěděli jsme se informace o baroku a lépe jsme se poznali.

4/ Bude se nám hodit do budoucna – když se například půjdeme projít, budeme vědět zajímavosti, nebo k studiu dějepisu na střední škole.

5/ Rádi jsme dělali časovou osu a chodili na vycházky.

6/ Líbil se nám dům, ve kterém se narodil Bedřich Hrozný, zámecký park a socha sv. Františka z Assisi.

8. C umělci výtvarníci: neodevzdali

8. C filmový štáb: neodevzdali

8.2.4.2. Zhodnocení projektu vedoucí pí. učitelkou – Mgr. Olinou Gruhnovou

Zápory – nedostatky projektu

- *problém soustředit se během projektové hodiny na jednu skupinu – ostatní skupiny, které pracují na jiných úkolech, pí. učitelku rozptylují, dělají hluk a mluví*
- *problém, jak řešit ty jedince, kteří se ve skupinkách pouze „vezou“ a nic moc nedělají*
- *stres a nervozita z toho, aby všichni (žáci i učitelé) všechno pochopili, včas byly na nástěnkách vyvěšeny důležité informace o jednotlivých částech projektu a podrobných rozpisech daných dnů*
- *jednotliví vyučující občas podceňovali kopírování a zajišťování materiálů pro skupiny a sháněli je na poslední chvíli; než aby si přečetli, jaký mají úkol (bylo jim to posíláno i e-mailem), tak se radši pořád ptali na to, co bylo jasně dáno atd....*
- *ve skupině kronikářů ze 7. B byli tři problémoví žáci – skupina byla tím pádem oslabená (v předprojektovém dotazníku však všichni tři uvedli, že jejich jediným oblíbeným předmětem je zeměpis – proto byli zařazeni do skupiny CK – měl být ale v tomto případě bráno v potaz i jejich problémové chování v situaci, když budou všichni tři u sebe!)*
- *ostatní vyučující nečekali tak velký rozsah projektu – nebyli na to dosud zvyklí – nedošlo jim, že 14 dní se budou v humanitních předmětech žáci věnovat jen projektu, nikoli jejich konkrétním předmětům (na druhou stranu*

informovanost o průběhu projektu proběhla – někteří si asi nepřčetli či se nedostavili na informativní schůzku)

- *ve třídě 8. B nebyla skupina umělců (byli jen kronikáři, spisovatelé, cestovní kancelář) – tudíž skupiny k sobě měly blízko a žáci neviděli větší rozměr projektu a ráz úkolů jim připadal obdobný (psaní a vytváření prospektů, zjišťování informací o památkách atd.)*
- *projekt byl závislý na 2 lidech – autorce projektu a vedoucí pí. učitelce – měl být i někdo třetí, kdo by dopodrobna znal organizační záležitosti a úkoly pro skupiny; kdyby kterákoli z dotyčných 2 onemocněla, nikdo jiný by nebyl schopen v projektu pokračovat (nezájem ze strany učitelů trávit čas s projektem)*
- *chybělo ranní setkání s pedagogy v den školní prezentace a v den projektové soutěže – porotci si měli předem vyjasnit pravidla a systém hodnocení, aby si byli před žáky ve svém jednání jistější*
- *většina vyučujících se nemohla účastnit veřejné prezentace – učili/suplovali ve škole*

Klady – úspěšnost projektu

- *dobrá nápady s výběrem místa slavnostního zahájení projektu – barokní kostel sv. Jana Křtitele – mělo to „punc“ ofičiality, hodilo se to i tematicky*
- *úspěch i v tom, že si žáci po dvou dnech zvykli na projekt a většina z nich si četla sama projektovou nástěnkou, kde se dozvídali o nových úkolech*
- *spokojenost nad tím, že se žáci během projektu stali samostatnější v plnění skupinových úkolů*
- *velmi povedené vycházky do terénu – zámecký park se sochami, areál evangelického kostela, návštěva varhan v katolickém kostele, návštěva kláštera, procházka po barokních domečcích Lysé, tematická vycházka „Barokní nebe“ (sochy svatých na ohradní zdi kostela a další)*
- *nejhezčí částí projektu - slavnostní zahájení v kostele, vycházky ven, veřejná prezentace v muzeu*

- *nejvíc se v celém projektu uplatnili ti žáci, kteří měli rádi výtvarnou výchovu – i u skupin kronikářů, CK, filmařů, hudebníků, spisovatelů atd. mohli využít svůj výtvarný talent (při vytváření grafického designu výtvorů)*
- *zajímavé překvapení – u každé skupiny či jedince měli vyučující předem nějakou představu, nějaké očekávání dle toho, jak žáky znají; v projektu se ukázalo, že občas chytré děti neumí plně využít svůj potenciál a naopak ti, kteří se v běžné výuce jeví jako „flákači“ pracovali v projektu dobře a spolehlivě*
- *ukázalo se, že i předpoklady slabých ročníků nemusí vyjít – záleží i na pečlivosti silných jedinců – tzv. slabý ročník může být v projektu úspěšnější, než ročník jinak silnější*
- *i přes počáteční odklon a nezáměr o projekt ze strany učitelského sboru, se podařilo v rámci mezí komunikovat s ostatními vyučujícími – ohledně materiálů, hodnocení skupin; nebyla zase tak velká izolovanost – snaha o komunikaci proběhla*
- *z projektu lze vyvodit i částečné hodnocení jedinců – asi bude provedeno anonymně – žáci napíší na papír, kteří členové skupiny pracovali nejvíc; poté dohoda i s ostatními vyučujícími, ze kterého předmětu dotyčného případnou známku/pochvalu dát*

Závěrečné zhodnocení provedly všechny skupiny, v písemné podobě však chyběly výsledky tří skupin (ze šestnácti).

Z jednotlivých odpovědí vyplývá, že se velké většině projekt líbil. Nejčastěji uváděným důvodem byla možnost dozvědět se nové informace o městě a jeho historii, pracovat ve skupinách, chodit ven a bavit se. Některé skupiny odůvodňovaly svou zálibu v projektu tím, že se nemusely učit. Domnívám se však, že se to spíše vztahuje ke změně výukové metody – skupiny se učily, ale jiným stylem. Mezi negativa projektu někteří zařadili jeho délku, zdržování v běžné výuce a následné dohánění zmeškané látky. V tomto případě vidím jako problematické obecné pojetí projektové výuky na školách ze strany vedení školy, potažmo učitelů. Ti projekt chápou jako práci navíc, která se občas musí splnit, ale každopádně je brzdí ve výuce. Svým negativním postojem, obavami a stresem pak nepřímo působí i na žáky.

Na projektu by žáci uvítali ještě více venkovních exkurzí po památkách. Uváděly to hlavně skupiny cestovních kanceláří, které se bohužel z důvodu počásí a částečné chybě v organizaci exkurzí, nepodívaly po všech památkách v Lysé a jejím okolí. Jiným skupinám vadily přechody do různých tříd v rámci projektové výuky. To bylo způsobeno ponecháním původní podoby rozvrhu. Některé skupiny nabyly dojmu, že mají málo úkolů nebo naopak moc. Toto zdání mohla způsobit skutečnost, že úkoly byly různorodé povahy, dle zaměření skupin. Velmi také záleželo na jednotlivcích, jejich postoji, zodpovědnosti a pečlivosti, s jakou úkoly tvořili. Ti pečlivější si na nedostatek práce a nudu v průběhu projektu nestěžovali!

Skupiny se shodly, že byl pro ně projekt přínosný – dozvěděly se nové informace, které jim umožnily dívat se na město z jiného úhlu pohledu. Lépe se navzájem poznaly a skamarádily. Někteří v sobě dokonce objevili skrytý talent.

Jejich práce se do budoucna může využít jako didaktická pomůcka pro ostatní spolužáky či menší žáky na prvním stupni ZŠ. Město Lysá nad Labem může práci žáků (reklamy, dokumenty, návrh informačního centra, pohlednice světců „*Lyské barokní nebe*“) využít k venkovní propagaci města a snažit se tak zvýšit cestovní ruch v Lysé.

Pro většinu skupin byly největším zážitkem projektu jednotlivé exkurze, pro filmové štáby navíc natáčení reklam, dokumentů a fotografování v terénu. Na některé udělalo dojem slavnostní zahájení v kostele.

Z navštívených míst na žáky nejvíce zapůsobily pro své kouzlo, atmosféru a uměleckou hodnotu oba kostely a zámecká zahrada se sochařskou výzdobou.

K hodnocení Mgr. Gruhnové nemám žádné zvláštní dodatky. Během celého projektu jsem byla na škole přítomna a dané situace jsem zažila. S jejími tvrzeními souhlasím.

9. Další podněty a nápady

Aby si žáci mohli utvářet kladný vztah ke svému městu a okolí, je zapotřebí delší časový prostor. Realizovaný projekt se sice svou délkou řadí mezi rozsáhlejší, ale i přesto čtrnáct dní (nebo měsíc s předpřípravnou fází) na toto „budování“ nestačí. Navrhla jsem proto ZŠ B. Hrozného další varianty nápadů, jak lze na uskutečněný projekt „*Barokní Lysá*“ navázat.

V předmětu mediální výchova mohou žáci vytvořit velký sborník o projektu „*Barokní Lysá*“ s informacemi, fotografiemi a natočenými dokumenty. Sborník je pak možné v elektronické podobě umístit na webové stránky školy. Tím, že se škola bude projektem veřejně propagovat, má větší možnost navázat nové kontakty a v budoucnu spolupracovat s dalšími institucemi.

V Lysé nad Labem lze v hodinách dějepisu či jiných předmětů (př. výtvarná výchova) s žáky uspořádat další zajímavé exkurze. Po včasné dohodě s ředitelem Domova seniorů, je možné provést menší počet žáků zámekem a ukázat jim významné barokní fresky. Po případné domluvě s římskokatolickou farností, se může uspořádat pro vybranou skupinu žáků exkurze ke zvonům ve věži kostela sv. Jana Křtitele. V letních měsících by bylo přínosné – např. v hodinách zeměpisu, přírodopisu či tělesné výchovy - uskutečnit výlet na kole po barokní krajině v okolí Lysé a zastavit se u jednotlivých památných míst.

Dalším zajímavým nápadem - po vzoru Gymnázia v Teplicích - by mohlo být vytvoření naučné audio stezky po Lysé nad Labem. K jednotlivým zastavením po místních pamětihodnostech by žáci mohli nahrát stručný historický výklad, který by umístili na webové stránky. Z těch by si to zájemci měli možnost volně stáhnout do svých MP3 přehrávačů. Zastavení ve městě by byla označena např. barevným puntíkem na chodníku a určitým číslem. Návštěvník Lysé by si na daném místě pustil zvukový záznam s výkladem o památce.

Pro porovnání dvou hlavních sídel Františka Antonína Šporka a navázání na tematiku barokního umění a tvorby kulturní krajiny, doporučuji uskutečnit s žáky exkurzi do Kuksu. Jelikož se jedná o vzdálenější místo, lze jeho návštěvu spojit s vícedenní školou v přírodě v oblasti Královédvorská ve východních Čechách.

Za návštěvu stojí i jakékoliv jiné místo, které je spjaté s barokem. Doporučuji např. oblast Jičínska, kde je možné - při vícedenním pobytu – spojit prohlídku města a blízkého okolí s návštěvou přírodních zajímavostí Českého ráje. Skvostem barokní architektury a umění, s velkou řadou příležitostí k nejrůznějším prohlídkám, je zajisté i samotná Praha!

ZÁVĚR

Cílem mé diplomové práce bylo ukázat, jak lze s tematikou regionálních dějin pracovat na druhém stupni základní školy při výuce dějepisu ale i dalších - s ním spojených - humanitních a jiných předmětů. Vyučující i žáci měli možnost prohlubovat mezipředmětové vztahy.

Zabývala jsem se barokním obdobím města Lysá nad Labem a s ní spjatým rodem Šporků a Sweerts-Šporků. Na toto téma jsem navrhla výchovně vzdělávací regionálně historický projekt pro sedmé a osmé ročníky. Svůj teoretický návrh jsem ověřila v praxi. Projekt nesoucí název „*Barokní Lysá nad Labem*“ byl realizován v říjnu 2010 na druhém stupni Základní školy B. Hrozného v Lysé nad Labem.

Projektová výuka se prokázala jako účinná metoda pro seznamování žáků s regionálními dějinami. Žáci se v ní učili samostatně, tvořivě a zodpovědně práci, měli možnost rozvinout svou fantazii, naučit se pracovat ve skupinách, spolurozhodovat, tolerovat názory jiných, formulovat své myšlenky. Projekt byl pro ně oživením, pohybovali se také v mimoškolním prostředí, poznali krásná a umělecky hodnotná místa svého města. Úkoly, na kterých pracovali, mají z velké části budoucí využití.

Projektová výuka obecně má ale i svá úskalí. Některá se projevila i v rámci tohoto projektu. Ten byl – obdobně jako projekty bývají - časově náročný, brzdil vyučující v jejich běžné výuce, vyžadoval po nich přípravu navíc a realizaci takové výukové metody, na kterou nebyli zvyklí. Nedostatečná počáteční komunikace mezi vedením školy a vyučujícími celou problematiku ještě prohloubila. Vznikl tak negativní postoj k projektu a částečný nezájem ze strany některých učitelů. O to větší úsilí museli vyvinout jiní jedinci.

Řešením by proto mělo být postupné začleňování regionálních dějin (dějin města Lysé a jejího okolí) do celkové koncepce výuky na škole (zahrnout je do školního vzdělávacího programu). Žáci by tak měli možnost setkávat se s dějinami svého regionu pravidelněji. Pokud škola regionální tematiku do celého ŠVP nezačlení, záleží na každém vyučujícím, zda téma zahrne do svého příslušného vzdělávacího oboru.

Domnívám se však, že i přes výše zmíněné problémy, byly splněny všechny výchovně vzdělávací cíle, které jsem v projektu zamýšlela uskutečnit. Žáci si osvojili podstatné informace z doby baroka v Lysé nad Labem s kontextuálním propojením doby baroka v českých zemích. V pojetí obecných a národních dějin bude na tematiku navázáno v další výuce.

V době příprav projektu i v jeho průběhu se podařilo žáky dostatečně motivovat. Vypovídá o tom skutečnost, že skupiny při zpracovávání nejrůznějších úkolů nevnímaly, že se tímto způsobem učí. Byla to pro ně z velké části zábava a hra. Všechny zadané úkoly splnily.

Věřím, že projekt s regionálně-historickou tematikou žáky oslovil, a alespoň u některých z nich přispěl k zvýšenému zájmu o dějepis.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Regionální literatura

A/ existující regionální literatura

Bareš, František: *Šlechta a umění barokní v Boleslavsku v letech 1660-1670*. V.: PA, 24 (1910), s. 135-136.

Benedikt, Heinrich: *Franz Anton Graf von Sporck (1662 – 1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen*. Mainz-Verlag, Wien 1923.

Borský, František: *Lysá nad Labem. Sborník o městě a jeho lidech*. Naše vojsko, Lysá nad Labem 1981.

Čeleda, J.: *Hrabě Špork a hudba v Lysé n.L.* viz č. 2656.

Dolenský, Antonín: *Hrabě František Antonín Sporck, předchůdce osvícenského hnutí v Čechách*. V.: Světozor 10 (1910), s. 803 – 805, 826 – 828, 853 – 854, 878 – 881.

Halík, T.: *Lysá nad Labem za doby hraběte Fr. Ant. Sporcka*. V.: Benátky 1940, č. 43-51/52; 1941, č. 2, 6-15, 17-19 n.

Halík, T.: *Památky umění výtvarného v Lysé n.L. z doby hraběte Františka Antonína Sporcka a hraběte Františka Sweerts Sporcka*. V.: Benátky, 1938, č. 34, 36-37, 42-47, 49-51/52; 1939, č. 1 - 4.

HANCKE, G. B., BOHADLO, S., IMLAUF, L. & PODHRÁZSKÝ, M.: *Kuks. Theatrum Fagi*. Nakladatelství Gate, Náchod 2002.

Hrabě F. A. Špork a jeho domácí knihtiskárna. Viz č. 2483.

Hrabětová, Jana: *Památky Nymburska*. Polabské muzeum v Poděbradech 1998.

Chmelová, Božena: *Příběhy, pověsti a historie města Lysá nad Labem a okolí*. Vydavatelství Alpy, Lysá nad Labem 1999.

Kořán, Ivo: *Braunové*. Akropolis, Praha 1999.

Kořínková, M.: *Mapa kulturních památek v Lysé a okolí*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2009.

Kořínková, Marie: *Barokní Lysá. Alegorické sochy v parku*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008. (pohlednice s textem)

Kořínková, Marie: *Barokní Lysá. Alegorie měsíců v zámeckém parku*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008. (pohlednice s textem)

- Kořínková, Marie: *Barokní Lysá*. Vega-L, Lysá nad Labem 1997. (brožura)
- Kořínková, Marie: *Šporkova kapela z varhan kostela sv. Jana Křtitele Lysá nad Labem*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008. (pohlednice s textem)
- Koukalová, Šárka: *Pozoruhodné objekty městské památkové zóny v Lysé nad Labem*. Lysá nad Labem 2003. (brožura)
- Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III.díl*. Libri, Praha 1998.
- Kupka S., Jiří: *Urozený podivín Špork*. Šulc – Švarc. Praha 2009.
- Novák, Josef: *Soupis obrazů v zámku v Lysé v letech 1723-33*. V.: ČSPSČ, 19 (1911), s. 89-98.
- Otruba, Fr.: *Pověsti o generálu J. Šporkovi*. V.: ČL, 8 (1899), s. 127-128.
- Otruba, František: *Lysá nad Labem za Šporků*. V.: Boleslavsko. Mladá Boleslav 1947, s. 327-329.
- Otruba, František: *Lysá nad Labem*. V.: Historické rozhledy, 2 (1899), s. 103 – 117.
- Otruba, František: *Několik obrazů z dějin města Lysé*. V.: Jizeran, 13 (1891), č. 1-2, 7, 9, 17, 21, 25.
- Otruba, František: *Paměti města Lysá nad Labem a vesnic okolních*. 1. vyd. Lysá nad Labem 1898.
- Otruba, František: *Stoletý spor města Lysé s vrchností (v 17. stol.)*. V. Jizeran, 19 (1898), č. 1, 3, 6.
- Pehr, Michal: *Konvent sv. Jana Nepomuckého a sv. Desideria v Lysé nad Labem (1713 – 1814)*. Uloženo ve sbírce separátů v SOkA Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem.
- Pincová, Veronika: *Historie a současnost zámeckých parků v Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2007. (brožura)
- Poche, Em.: *Matyáš Braun a sochy v Lysé nad Labem*. V.: Volné směry 33 (1936/37), s. 44-58.
- Poche, Em.: *Matyáš Bernard Braun, sochař českého baroka a jeho dílna*. Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1965.
- Preiss, Pavel: *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Paseka, Praha-Litomyšl 2003.

Prokopová, D.; Modrá, B.: *Česká barokní krajina*. V.: Průhledy, IX (2009), č. 13-14.

Rakovský, Ferdinand: *Krátké vypravování o životě jeho Excelence pana F. A. hraběte Šporka sepsané jeho pážetem Ferdinandem Rakovským v Kuksu 1. září 1778*. Vlastivědné muzeum Kuks, Kuks 1938.

Rýdl, Karel: *Lysá nad Labem. Průvodce městem a okolím*. Lysá nad Labem 1995.

Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.

- Sv. 10. *Boleslavsko*. Nakladatelství Šolc a Šimáček, Praha 1932.

Sedláček, August: *Místopisný slovník historický Království českého*. Bursík a Kohout, Praha 1908.

Soupis památek historických a uměleckých v Království českém od pravěku do počátku XIX. století.

- Sv. 21. Bareš, František: *Politický okres Mladoboleslavský*. Archivní komise při ČAV, Praha 1905.

Semotanová, Eva; Koukalová, Šárka; Svoboda, Stanislav: *Barokní krajina v okolí Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2008. (brožura)

Slabý, Fabian: *Hrabě František Antonín Špork*. V.: *Filologické Listy*, 34 (1907), s. 425 – 451.

Soukup, Chabrów, Jan: *František Antonín hrabě Špork. Lístek k padesátileté (spr. 150) památce úmrtí jeho*. V.: *Světovzor*, 22 (1888), s. 229 – 300.

Svátek, Josef: *Hrabě Špork román ze století XVIII*. Praha 1928.

Svoboda, Jiří: *Sen baroka - Bon Repos*. Tisk Hořice 2001.

Svoboda, Stanislav: *Krajinné dominanty v Lysé nad Labem a okolí*. Sdružení Lysin, Lysá nad Labem 2005. (brožura)

Šebek, Svatopluk: *Historická píseň o hraběti F. A. Šporkovi*. V.: *Mus. zprávy Praž. kraje*, 2 (1957), s. 4-7.

Šerých, Jiří: *Michael Rentz*. Karolinum, Praha 2007.

Tichý, František: *Lysá nad Labem za tzv. válek o dědictví rakouské*. Lysá 1938.

Tříška, Karel: *František Antonín hrabě Špork*. Praha 1938.

Tuzar, Bohumil: *Truhlice pověstí a starých příběhů okresu Nymburk*. Lysá nad Labem 2003.

Vlček, P.; Sommer, P.; Foltýn, D.: *Encyklopedie českých klášterů*. Libri, Praha 1998.

Vogt, Mauritius: *Das Jetzt –lebende Königreich Böhmen in eines historiich – und Geographischen Beschreibung vorgestellet...* Frankfurt, Lipsko 1712. (veduty)

Vojáček, Josef: *Kamenné vzpomínky na minulost* (souple křížů, soch, kaplí apod.: Lysá...) V.: Boleslavan, 2 (1927/28), s. 314-319.

Vojáček, Josef: *Kostel sv. Jana Křtitele v Lysé n. L. k oslavě 200 let jeho posvěcení 1741 – 1941*. Lysá, red. kruh 1941. 20 s.

Vojáček, Josef: *Lysá nad Labem. Grunty, domky a jejich majitelé*. 1. vyd. Lysá nad Labem 1936.

Vojáček, Josef: *Městský znak v Lysé*. V.: Mladoboleslavsko, 1 (1946/47), s. 182.

Vojáček, Josef: *Neznámé sousoší*. V.: Boleslavan, 3 (1928/29), s. 255.

Vojáček, Josef: Osobní fond. Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem

- VA2 – *Lysá nad Labem. Doba nejstarší*.
- VA3 – *Lysá nad Labem. Dějepisné výpisky od nejstarší doby do r. 1548*.
- A4 – *Lysá*
- A7 – *Lysá nad Labem. Za vlády Habsburků*.
- A8 – *Lysá. Staré rody šlechtické*.
- A9 – *Rody majitelů Lysé po 30ti leté válce*.

Volf, J.: *Příspěvek k dějinám knihtiskárny Sporckovy v Lysé nad Labem*. Viz č. 2482.

B/ použitá regionální literatura

Borský, František: *Lysá nad Labem. Sborník o městě a jeho lidech*. Naše vojsko, Lysá nad Labem 1981.

HANCKE, G. B., BOHADLO, S., IMLAUF, L. & PODHRÁZSKÝ, M.: *Kuks. Theatrum Fagi*. Nakladatelství Gate, Náchod 2002.

Hrabětová, Jana: *Památky Nymburska*. Polabské muzeum v Poděbradech 1998.

Chmelová, Božena: *Příběhy, pověsti a historie města Lysá nad Labem a okolí*. Vydavatelství Alpy, Lysá nad Labem 1999.

Kořán, Ivo: *Braunové*. Akropolis, Praha 1999.

Kořínková, M.: *Mapa kulturních památek v Lysé a okolí*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2009.

Kořínková, Marie: *Barokní Lysá. Alegorické sochy v parku*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008. (pohlednice s textem)

Kořínková, Marie: *Barokní Lysá. Alegorie měsíců v zámeckém parku*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008. (pohlednice s textem)

Kořínková, Marie: *Barokní Lysá*. Vega-L, Lysá nad Labem 1997. (brožura)

Kořínková, Marie: *Šporkova kapela z varhan kostela sv. Jana Křtitele Lysá nad Labem*. Odbor školství a kultury, Lysá nad Labem 2008. (pohlednice s textem)

Koukalová, Šárka: *Pozoruhodné objekty městské památkové zóny v Lysé nad Labem*. Lysá nad Labem 2003. (brožura)

Otruba, František: *Paměti města Lysá nad Labem a vesnic okolních*. Tiskárna Ekon, Jihlava 1997.

Pincová, Veronika: *Historie a současnost zámeckých parků v Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2007. (brožura)

Preiss, Pavel: *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*. Paseka, Praha-Litomyšl 2003.

Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*.

- Sv. 10. *Boleslavsko*. Nakladatelství Šolc a Šimáček, Praha 1932.

Semotanová, Eva; Koukalová, Šárka; Svoboda, Stanislav: *Barokní krajina v okolí Lysé nad Labem*. Odbor životního prostředí MěÚ Lysá nad Labem 2008. (brožura)

Svoboda, Stanislav: *Krajinné dominanty v Lysé nad Labem a okolí*. Sdružení Lysin, Lysá nad Labem 2005. (brožura)

Vojáček, Josef: *Lysá nad Labem. Grunty, domky a jejich majitelé*. Lysá nad Labem 2003.

Vojáček, Josef: Osobní fond. Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem

- VA2 – *Lysá nad Labem. Doba nejstarší*.
- VA3 – *Lysá nad Labem. Dějepisné výpisky od nejstarší doby do r. 1548*.
- A4 – *Lysá*
- A7 – *Lysá nad Labem. Za vlády Habsburků*.
- A8 – *Lysá. Staré rody šlechtické*.
- A9 – *Rody majitelů Lysé po 30ti leté válce*.

Další použité publikce:

Bělina, P.; Kaše, J.; Kučera, J.: *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Paseka, Praha a Litomyšl 2006. Hlava třetí, kapitoly I, II, s. 214 – 286.

Čornej, P.; Čornejová, I.; Rada, I.; Vaniček, V.: *Dějiny země koruny české I*. Paseka, Praha a Litomyšl 1993. Hlava sedmá, kapitoly I, IV, s. 255-256, 285 – 303.

Hájek, Václav: *Architektura. Klíč k architektonickým slohům*. Grada, Praha 2000.

Herout, Jaroslav: *Slabikář návštěvníků památek*. Tvorba, Pardubice 2001.

Lev, František: *Středočeské pověsti*. Agave, Český Těšín 2002.

Pavlincová, Helena; Horyna, Břetislav a spol.: *Judaismus, křesťanství, islám*. Nakladatelství Olomouc 2003.

Rais, Karel Václav: *Povídky ze starých hradů*. Praha 1931.

Rulišek, Hynek: *Slovník křesťanské ikonografie. Postavy, atributy, symboly*. Nakladatelství Karmášek, České Budějovice 2006.

Vlnas, Vít a spol.: *Umění manýrismu a baroka v Čechách. Průvodce stálou expozicí Sbírkou starého umění NG v Praze v Klášteře sv. Jiří*. NG v Praze, Praha 2005.

Další užitečné publikace

Hájek, Pavel: *Česká krajina a baroko*. Malá Skála a regionální muzeum a galerie v Jičíně, Praha 2003.

Hájek, Pavel: *Krajina zevnitř*. Malá Skála a regionální muzeum a galerie v Jičíně, Praha 2003.

Kalista, Zdeněk: *České baroko*. ELK, Praha 1941.

Kalista, Zdeněk: *Století andělů a d'áblů. Jihočeský barok*. H a H, Praha 1994.

Kalista, Zdeněk: *Tvář baroka*. SPN, Praha 1992.

Kalista, Zdeněk: *Z legend českého baroka*. Olomouc 1934.

Kalista, Zdeněk. *Česká barokní pouť*. (Ed. textu Zdeňka Kalisty, editorka, autorka dvou závěrečných studií). 1. vyd. Žďár nad Sázavou : Cisterciána Sarensis, 2001.

Nečasová, Lydie: *Kde- kdy- kdo. Literární místopis Čech, Moravy a Slezska*. R. Kmoch, Praha 1947.

Norberg – Schulz, Christian: *Genius loci. Krajina, místo, architektura*. Dokořán, Praha 2010.

Panorama kostelů a církevních památek. Sv. 2.: Lysá nad Labem...*Stručný průvodce památkami*. J. Beránek, Praha 1941. 37 s.

Royt, Jan: *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*. Karolinum, Praha 1999.

Pedagogická literatura

Bartoš, J.; Schulz, J.; Trapl, M.: *Regionální dějiny. Pojetí, poslání, metodika*. Univerzita Palackého, Olomouc, 2004.

Bauer, I.: *Paleta dějepisných nápadů*. In: *Moderní vyučování VII*, č. 2, 2001, s. 18-19.

Foltýn, Dušan a kol.: *Prameny paměti. Sedm kapitol o kulturně historickém dědictví pro potřeby výchovné praxe*. PedF UK, Praha 2008.

Kašová, Jitka: *Škola trochu jinak. Projektové vyučování v teorii i v praxi*. Kroměříž 1995.

Kol. autorů: *Rámcový vzdělávací program pro základní školy*.

Lauermann, M.: *Projekty jako cesta zapojení školy do života obce*. In: *Učitelství listy X*, č. 7, 2002-2003, s. 6-7.

Maňák, Josef; Švec, Vlastimil: *Výukové metody*. Paido, Praha 2003.

Mazáčová, Nataša: *Možnosti a meze projektové výuky v současné škole*. Dostupné na Internetu <[http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1288/moznosti-a-meze-projektove-vyuky-v-soucasne-skole.html/a meze projektové výuky v současné škole.](http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/1288/moznosti-a-meze-projektove-vyuky-v-soucasne-skole.html/a%20meze%20projektove%20vyuky%20v%20soucasne%20skole)>

Novotná, D.: *Barokní hudba přitažlivě*. In: *Moderní vyučování VII*, č. 8, 2001, s.20.

Parkan, František a kol.: *Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Metodická příručka*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Praha 2008.

Petty, Geoffrey: *Moderní vyučování. Praktická příručka*. Portál, Praha 1996.

Pitřha, P.: *Možnosti využití muzeí pro školní výuku*. In: *Moderní vyučování IV*, č. 7, 1998, s. 8-9.

Sedlmayerová, M.: *Dějepisná exkurze – nedílná součást výuky a poznávání historie. Kutná Hora*. In: *Společenskovědní předměty*, č. 2, 2002, s. 17-22.

Skalková, J.: *Za novou kvalitou vyučování*. Brno, Paido, 1995.

Skalková, Jarmila: *Obecná didaktika*. Grada, Praha 2007.

Stolárová, Lenka: *Sláva barokní Čechie. Umění, kultura a společnost 17. a 18. století. Historický průvodce pro mládež ve věku 11 – 15 let (druhý stupeň ZŠ)*

nebo nižší gymnázium). UK Pedf Praha, program „Brána muzea otevřená“, NG Praha 2001.

Svoboda, Lubomír: *Regionální dějiny ve vyučování dějepisu*. SPN Praha, České Budějovice 1986.

Školní vzdělávací program ZŠ B. Hrozného v Lysé nad Labem. Dostupné na Internetu <<http://www.zsbhrozneho.cz/svp.html>>

Tomková, Anna; Kašová, Jitka; Dvořáková, Markéta: *Učíme v projektech*. Portál, Praha 2009.

Vorel, Pavel: *Základy historické regionalistiky. Metodika výzkumu a interpretace pramenných zdrojů místních a regionálních dějin v českých zemích*. Univerzita Pardubice, Fakulta humanitních studií, Pardubice, 2005.